ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 30 (2556)
ПЯТНІЦА
23
ліпеня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

ГАСТРОЛЬНАЕ ЛЕТА

Амаль кожны выпуск апошніх паведамленняў Маскоўскага радыё гаворыць і пра выступленні беларускай оперы і балета на сталічнай сцэне. Яны праходзяць з поспехам. А тут, у Мінску, адзін са старэйшых тэатраў Расіі — Ленінградскі акадэмічны тэатр драмы імя Пушкіна — разгортвае старонкі драматургічных твораў пра мінулае і пра сучаснасць, заваёўваючы ўсё новых і новых прыхільнікаў. Характэрная рыса сёлетніх гастроляў — сустрэчы артыстаў непасрэдна ў заводскіх цэхах, на калгасных станах, у студэнцкіх аўдыторыях. Учора, напрыклад, артысты Чаркаскага музычна-драматычнага тэатра імя Шаўчэнкі, якія выступаюць у Мінску адначасова з ленінградцамі, былі ў гасцях у рабочых мотавелазавода. А пушкінцы пабывалі ў беларускіх калгаснікаў.

Матэрыялы пра гастрольнае лета-71 чытайце на стар. 2.

У ліпені яны сталі гаспадарамі славутага Вялікага тэатра. Зразумела, гэты здымак на фоне апетага ў вершах і прозе гмаха будзе для іх гістарычным у лепшым значэнні слова. Злева направа — А. Сухін, заслужаныя артысты БССР Р. Красоўская і В. Гур'еў, артысты І. Шыкунова і І. Адзінцова, заслужаныя артысты БССР Л. Златава і В. Ганчарэнка.

Фота В. КАПЫЛОВА.

У калектыве саўгаса «Ждановічы» знайшліся гарачыя прыхільнікі пушкінцаў, асабліва тых, хто здымаецца ў кіно. На здымку, зробленым нашым фотакарэспандэнтам Ул. Крукам, вы бачыце, як дружна трымаюць гледачы «ў асадзе» народнага артыста РСФСР Ігара Гарбачова і заслужаную артыстку РСФСР Ніну Ургант.

У НУМАРЫ ЧЫТАЙЦЕ:

Ад пятніцы да пятніцы

СЁМЫ МАСКОЎСКІ

БЕЛАРУСКІ КІНЕМАТОГРАФ ПРАДСТАЎЛЯЕ ФІЛЬМ «ПАЛАНЕЗ АГІНСКАГА»

На гэтым тыдні ў Маскве пачаўся чарговы, VII Міжнародны кінафестываль. Старшыня Савета Міністраў СССР А. Касыгін у прывітанні яго ўдзельнікам падкрэсліў, што шырокі творчы агляд кінематаграфіі розных краін пад дэвізам «За гуманізм кінамастацтва, за мір і дружбу паміж народамі» будзе садзейнічаць усталяванню гэтых высакародных ідэалаў, далейшаму развіццю кінамастацтва.

Адбыліся першыя паказы конкурсных і пазаконкурсных фільмаў. Сёлета сярод твораў савецкага кінамастацтва ў Фестывалі ўдзельнічае і стужка, знятая студыяй «Беларусьфільм», — «Паланез Агінскага» па сцэнарыі Кастуся Губарэвіча. Яе рэжысёр — народны артыст БССР Леў Голуб—уваходзіць у склад дэлегацыі беларускіх кінематаграфістаў на Фестывалі. Узначальвае дэлегацыю старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па кінематаграфіі П. П. Бяляўскі.

Афішы на вуліцах беларускай сталіцы запрашаюць гледачоў на некаторыя з твораў праграмы VII Маскоўскага міжнароднага фестывалю, паказ якіх адбудзецца ў Мінску па традыцыі папярэдніх такіх аглядаў кінамастацтва.

«ВЫ ДАЯЦЕ НАМ СІЛУ...»

Кожны дзень залу Вялікага тэатра Саюза ССР запаўняюць масквічы, госці з дзесяткаў краін і розных кантынентаў. Тут гучыць французская, англійская, нямецкая, іспанская, фінская мовы...

Але калі пачынаецца спектакль Беларускага тэатра оперы і балета, які гастралюе зараз у Маскве,—музыка аб'ядноўвае гэтых розных людзей. І журналіст з Афрыкі прымае блізка да сэрца лёс Максіма Багдановіча, а рабочы з Францыі, забыўшыся пра ўсё, захапляецца чароўнымі беларускімі паданнямі.

Кожны дзень залу Вялікага тэатра запаўняюць дзве тысячы чалавек. Кожны спектакль—адказны, вельмі адказны, бо расказаць трэба не толькі пра тое, на што здольны ты, артыст, мастак, дырыжор, рэжысёр. Трэба расказаць пра свой народ, яго культуру, талент.

За час гастроляў беларускія артысты сустрэліся з прадстаўнікамі работнікаў мастацтваў Масквы.

Днямі цікавая сустрэча адбылася на аўтамабільным заводзе імя Ліхачова. Трэба сказаць, што гэта было не першае знаёмства артыстаў з рабочымі і служачымі праслаўленага калектыву краіны. Такія сустрэчы адбываюцца кожны раз, калі тэатр прыязджае ў Маскву. Гасцей вітаў сакратар парткома маторнага корпуса Юліян Часлававіч Вітажэнец. Са словам у адказ выступіў намеснік міністра культуры БССР Ю. Міхневіч.

У канцэрце, які адбыўся ў клубе завода прынялі ўдзел народныя артысты БССР Т. Шымко, Н. Давыдзенка, В. Чарнабаеў, заслужаныя артысты рэспублікі І. Дзідзічэнка, В. Гур'еў, В. Ганчарэнка, В. Кірычэнка, Я. Паўловіч, артыстка Л. Шаўчэнка. У праграме —арыі з опер, урыўкі з балетаў, песні беларускіх кампазітараў.

Так пачалася сустрэча. А закончылася яна ў цэхах завода, дзе музыку змяніў напружаны рытм канвеераў, дзе зладжаныя рухі рабочых і машын выглядалі цудоўным нароўным танцам. Экскурсію вёў намеснік начальніка маторнага корпуса Эдуард Андрэевіч Чулкоў. Ён расказаў аб прадукцыі завода, пазнаёміў артыстаў з брыгадзірам гаспадарча-разліковай брыгады Паўлам Мікалаевічам Камяковым, які за высокія вытворчыя паказчыкі ўзнагароджаны ордэнам Леніна. Павел Мікалаевіч падзяліўся ўражаннямі аб канцэрце, выказаў шчырыя словы ўдзячнасці—бо «мастацтва можа ўзнесці да такіх вяршынь, куды, бадай, і не думаў узнімацца. Яно дае сілу. Вы даяце нам сілу. Дзякуем вам».

На развітанне рабочыя падаравалі артыстам альбомы і кнігі, прысвечаныя гісторыі, традыцыям і будучыні праслаўленага калектыву аўтазаводцаў, падаравалі кветкі.

По тэлефоне ад нашага карэспандэнта.

ПРЭМ'ЕРЫ НА ГАСТРОЛЯХ

У Віцебску працягваюцца гастролі Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра БССР імя М. Горкага. У гэтым горадзе калектыў не ўпершыню, многія аматары тэатральнага мастацтва памятаюць і любяць наш тэатр.

6 ліпеня адбылася прэм'ера спектакля «Дзеці Ванюшына» С. Найдзёнава. Рэжысёр спектакля — Ул. Малашкін. У ролі Ванюшына дэбютаваў на нашай сцэне народны артыст РСФСР К. Шышкін. Спектакль быў цёпла прыняты віцебскімі гледачамі. 10 ліпеня віцябляне сталі сведкамі нараджэння яшчэ аднаго спектакля—адбылася прэм'ера спектакля па п'есе А. Маўзона «Білет у мяккі вагон». Пастаноўка ажыццёўлена рэжысёрам А. Смеляковым.

У гастрольным рэпертуары занята амаль уся трупа тэатра.

Яшчэ рана падводзіць вынікі, але хочацца верыць, што завершацца гастролі гэтак жа паспяхова, як і пачаліся.

К. СТРЫЖОВА,
заг. літаратурнай часткі Рускага тэатра БССР імя М. Горкага.

ПУШКІНЦЫ Ў «ЖДАНОВІЧАХ»

У МАЛЕНЬКІ стары аўтобус, які, відаць па ўсім, прайшоў не адну тысячу кіламетраў, садзіліся акцёры. І хоць у той вечар на сцэне мінскіх тэатраў ішло ажно два спектаклі Ленінградскага акадэмічнага тэатра драмы імя Пушкіна, група акцёраў гэтага тэатра раніцай ехала на сяло, каб выступіць з канцэртам перад хлебаробамі. Рассаджваліся, весела перакідваліся рэплікамі, абменьваліся «кампліментамі», жартавалі. Называлі адзін аднаго Ігарам, Нінай, Лідай. А для гледача гэта былі народны артыст РСФСР І. Гарбачоў, народная артыстка РСФСР Л. Штыкан, заслужаныя артысты РСФСР Н. Ургант, А. Селязнёў, Н. Вальяно, А. Ян, артысты А. Волгін, Р. Кульд, Н. Мартон. Свой няхітры багаж везлі ў сумачках альбо проста ў пакунках з газет. Між іншым, адзін такі пакунак трапіў да мяне. Усведамляючы ўсю адказнасць даручэння, я не выпускала яго з рук, нават не падазраючы, што з гэтага атрымаецца.

Ніхто не скардзіўся, не хныкаў і тады, калі, прыехаўшы ў саўгас «Ждановічы», давялося больш за гадзіну чакаць гледачоў, якія былі на рабоце. Цярпліва чакалі. Толькі вядомы акцёр няўпэўнена прапанаваў: «Можа не навязвацца, папрасіць прабачэння, што з'явіліся не ў час, і паехаць». Яго не падтрымалі. Трупа тэатра прывыкла да такіх паездак. Шэфы Сасноўскага клуба Прыазёрскага раёна, артысты тэатра свае людзі на сяле і ў святы і ў будні. Нягледзячы на тое, што іх спектаклі цяпер ідуць і ў Ленінградзе і ў Мінску адначасова, многія артысты пабывалі ўжо ў вайсковых гарнізонах, на Мінскай трыкатажнай фабрыцы «Прагрэс». А цяпер тут, у вясковай бібліятэцы.

Між тым пачалі збірацца гледачы. Бібліятэку запоўнілі людзі, што прыйшлі проста з фермаў, ад трактараў, з поля. Пакой не змяшчае ўсіх жадаючых сустрэцца з артыстамі старэйшага ў нашай краіне тэатра. Дырэктар тэатра, заслужаны дзеяч мастацтва РСФСР Б. А. Факееў перад канцэртам у кароткім уступным слове расказвае, што тэатр сёлета сустрэў свой 215 сезон.

І вось у пакойчыку, дзе на сценах вісяць дыяграмы росту гаспадаркі, дзе гледачы хаваюць ногі пад крэслы, каб не замінаць акцёрам, дзе дэкарацыі—тыя ж канцылярскія сталы і крэслы, на якіх сядзяць гледачы, — ажываюць сцэны з жыцця зусім іншага, непадобнага. На сцэне — французскі граф, лётчык і пісьменнік, які прыязджае ў Маскву, каб зразумець рускіх; няўрымслівы і самаадданы ўрач пакутуе, змагаецца і нарэшце знаходзіць прытулак; хітраваты і прастадушны салдат Швейк даводзіць да шаленства свайго афіцэра. Ажываюць героі Ю. Германа, М. Твэна, В. Шукшына.

У зале — глядач. Не той, што лічыць сябе «знаўцам» і таму адразу ж «прэпарыруе» ўсё, што адбываецца на сцэне, а той, што ўспрымае ўсё зусім непасрэдна. Калі вы не назіралі за такім гледачом, зрабіце гэта абавязкова. Вось немалады ўжо механізатар сочыць за тым, што адбываецца, і на яго твары — і гнеў, і абурэнне, і радасць, і замілаванне; а вось стары чалавек так і прастаяў увесь канцэрт з раскрытым ротам, не заўважыў нават. Маладыя хлопцы моўчкі выказваюць сваё захапленне, раз-пораз пагдядаючы адзін на аднаго, употай паказваючы вялікі палец.

Удзячная аўдыторыя. Змоўклі апладысменты, артыстам паднесены кветкі, а гледачы не разыходзяцца. Задаволеныя канцэртам і выканаўцы. Сустрэча адбылася!

На гэтым можна было б і закончыць, каб... Каб не злашчасны пакунак, што так і праляжаў на каленях. Толькі калі вярталіся, да мяне звярнулася яго гаспадыня Л. Штыкан, ледзьве стрымліваючы слёзы: «Што ж вы нарабілі! Вось дзякуй. Вы мне здорава дапамаглі!» Што такое? — я не разумею. «Вы ж трымалі шапачку для ролі «былой» са спектакля «Жыццё Сент-Экзюперы»!.. А без яе, — якая ж я «мадам»? Першы раз за ўсё жыццё іграла гэтую ролю без шапачкі!».

Вось дык сітуацыя! Зусім паводле М. Твэна «Як я браў інтэрв'ю». Нешта накшталт: «Як я «дапамагала» артыстам!» Прашу прабачэння.

Нарэшце развітваемся. Жадаем адзін аднаму дабра. Жадаем, каб дружба мінчан з ленінградцамі мацавалася.

Р. БАКУНОВІЧ.

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі

«ДАЙ НА МЯНЕ РЭЦЭНЗІЮ!..»

У ПІСЬМЕННІКА выйшла ў свет новая кніга. Акцёр сыграў ролю, аб якой марыў гадамі. Кампазітар пачуў выкананне сваёй песні. Колькі хваляванняў — зразумелых, шчырых, запаветных! Як прымаюць створанае табой гледачы або слухачы! Ці здолеў ты раскрыць задуму, што не давала табе спакою, ці знайшоў адпаведныя фарбы і нюансы, каб хараство жыцця, адлюстраванае на жывапісным палатне або на кінастужцы, перадалося людзям! Такі эмацыянальны настрой аўтара ў любой галіне літаратуры і мастацтва, акрамя ўсяго іншага, узбагачае яго. Псіхалогія творчасці ўбірае ў сябе і гэты момант — момант аддачы напісанага, знятага, сыгранага на суд грамадскасці.

Часта бывае, што ўвечары табе звоніць калега і віншуе з удачай, радуецца твайму поспеху, адзначае знаходкі... Гэта — і твая радасць. Або ты выпадкова пачуў, як у кнігарні пытаюць, ці паступіў у продаж твой зборнік вершаў. Калі пытаюць — гэта твая радасць. Узрушаны так, што сэрца адбівае напружаны рытм, ты скончыў маналог і «ўнутраным слыхам» ловіш настрой залы: дайшло да залы! Дайшло — гэта твая радасць...

Гэта — натуральна, гэта — зразумела.

Але бывае, як ні дзіўна, і інакш. Хтосьці атрымаў сігнальны экземпляр кнігі, і, баючыся, што ёй нехта дасць аб'ектыўную ацэнку, адразу ж шукае свайго рэцэнзента. Быццам і пісалася яна дзеля водгуку ў газеце або часопісе. І шукае не абы каго, а прыяцеля.

Кінарэжысёр зняў фільм. У яго пакуль што ёсць толькі рабочы варыянт «на двух стужках». Але ён ужо ловіць крытыка, цягне яго ў залу праглядаў: «Паглядзі, гэта ж «твая тэма»! Пракручу не адзін раз, пабачыш — амаль шэдэўр...» Ніякія спасылкі ў такіх выпадках на тое, што лепш было б дачакацца выхаду стужкі на экран, не памагаюць: крытыка цягнуць за рукаў, дэманструюць для яго асабіста фільм. І не тое, што ўгаворваюць, а амаль загадваюць: «Напішы рэцэнзію!..»

Крытык—таксама чалавек са слабасцямі. Адгукаючыся на такую настойлівую просьбу, ён сядае за стол і піша нешта станоўча-дыпламатычнае. Маўляў, кампраміс, ды што зробіш, не адмаўляць жа знаёмаму, з якім столькі чаю выпіта, столькі шчупакоў пералоўлена! Сарамліва здае артыкул-водгук у рэдакцыю. Дадуць—добра, не дадуць—я свой «абавязак» перад прыяцелем выканаў. А той прыяцель не спіць у шапку. Ён пачынае штурмаваць рэдакцыю: кажа, што дачуўся, быццам Н. нешта там нашкрэбаў пра маю кніжачку, дык што—мо дасцё! Адказваюць, што трэба пачакаць, пакуль кніга паступіць у продаж (або фільм у пракат). Той пільнуе. І пазней, сустракаючы супрацоўнікаў рэдакцыі, усё больш настойліва патрабуе: «Дайце рэцэнзію на маю...»

У рэдакцыях бывае святочны настрой, калі хтосьці з літаратараў, чытачоў, крытыкаў, дзеячоў культуры звоніць і прапануе сам, па заклiку сэрца: вось пабываў на вернісажы і не магу не сказаць пра скульптуру або, прачытаўшы аповесць, маю патрэбу падзяліцца ўражаннямі з чытачамі газеты. Дарэчы, такі прыклад даюць пісьменнікі. Скажам, у «Літаратуры і мастацтве», менавіта так з'яўляюцца артыкулы Янкі Брыля, Янкі Скрыгана, Юркі Гаўрука, Сяргея Грахоўскага, Уладзіміра Юрэвіча, Анатоля Вярцінскага... Пісьменніцкае адчуванне таго, што сказанае табой ніхто іншы не скажа, шчырае захапленне поспехам калегі або прынцыповы пратэст супроць шэрасці вымушаюць такіх рэцэнзентаў брацца за пяро. Ніякіх прыяцельскіх кампрамісаў. Крытычная думка ўзбагачаецца цікавымі і змястоўнымі назіраннямі, высновамі, урокамі.

На жаль, парог рэдакцыі часам пераступаюць і рэцэнзенты, якія пішуць не па закліку ўласнага сэрца, а па дамоўленасці з аўтарамі твораў. Якая ж прынцыповасць можа быць у іх друкаваных выказваннях, якую карысць яны могуць прынесці чытачам! Такі аўтар і такі «наняты» ім крытык пагарджаюць усімі нормамі прафесійнай этыкі, нормамі літаратурнага і мастацкага жыцця. Дзе тут, зрэшты, этыка, калі аўтар таўчэцца ў рэдакцыі, абрывае тэлефон, дамагаючыся аднаго: «Дай на мяне рэцэнзію!..»

Мабыць, у такіх выпадках куды карысней для поспеху справы сказаць штурхачу: не, выбачайце!.. Мы павінны вучыцца ацэньваць творы толькі па іх сапраўдных вартасцях. Нельга на кожны вокліч «Дай на мяне рэцэнзію!» адказваць пакорлівай згодай. Інтарэсы ідэйна-мастацкага росту і выхавання літаратараў і дзеячоў мастацтва з такой паблажлівасцю не маюць нічога агульнага!

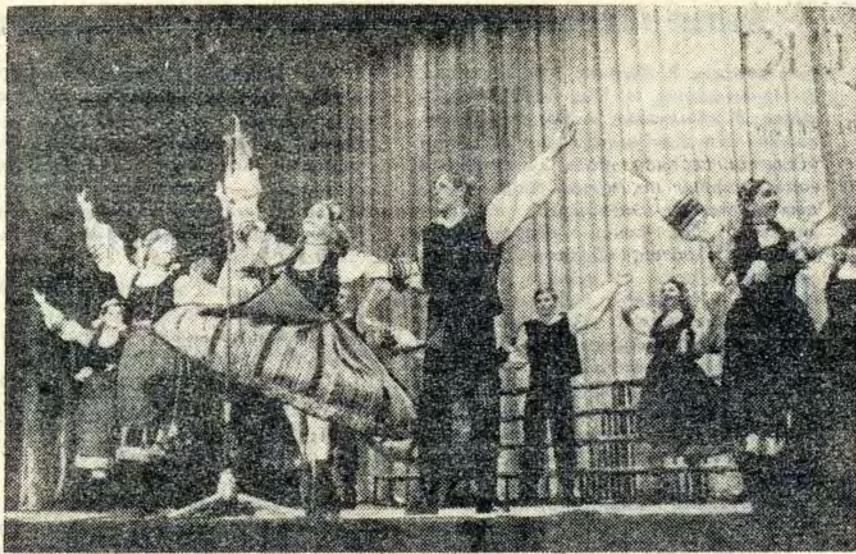

«Падляссе» — самадзейны ансамбль песні і танца з польскага горада Седльцэ. У яго рэпертуары мастацтва, якое здаўна спадарожнічала польскаму народу ў працы і змаганні, на вяселлях і святах. Днямі самабытны калектыў гасцяваў у Мінску ў сувязі з падзеяй, якую адзначалі як палякі, так і мы, беларусы — 27-годдзем адраджэння Польшчы.

На здымку — выступленне ансамбля ў Палацы культуры прафсаюзаў на ўрачыстым вечары, прысвечаным гадавіне адраджэння Польшчы.

Фота Ул. КРУКА.

ФОРУМ НАРОДНЫХ ПАСЛАНЦОЎ

ПЕРШАЯ СЕСІЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА БССР ВОСЬМАГА СКЛІКАННЯ ЗАКОНЧЫЛА СВАЮ РАБОТУ

16 ліпеня першая сесія Вярхоўнага Савета БССР восьмага склікання працягвала сваю работу. У спрэчках па пытанні аб мерах па павышэнні ўрадлівасці глебы і паляпшэнні выкарыстання зямель у калгасах і саўгасах Беларускай ССР выступілі дэпутаты В. К. Луцкін, А. В. Аляксанкін, С. М. Шабалоўскі, І. Ц. Вараб'ёў, М. М. Севярнёў, П. М. Новік, С. С. Лінг. З заключным словам выступіў міністр сельскай гаспадаркі БССР дэпутат С. Г. Скарапанаў.

Затым старшыня Камісіі па сельскай гаспадарцы дэпутат В. В. Прышчэпчык уносіць прапановы па праекце пастановы Вярхоўнага Савета БССР «Аб мерах па павышэнні ўрадлівасці глебы і паляпшэнні выкарыстання зямель у калгасах і саўгасах Беларускай ССР», аб'яўляе папраўкі, дапаўненні, якія камісія палічыла неабходным унесці ў праект пастановы.

Вярхоўны Савет БССР аднагалосна прымае гэтую пастанову.

Пасля перапынку пачынаецца разгляд наступнага пытання парадку дня — аб праекце Папраўча-працоўнага кодэкса Беларускай ССР. З дакладам па гэтым пытанні выступіў міністр юстыцыі БССР дэпутат А. А. Здановіч.

У спрэчках па дакладзе выступілі дэпутаты Р. С. Жданко, І. П. Пастрэвіч, П. Г. Крэмень, А. А. Клімаўской, У. І. Падрэз.

Аднагалосна прымаецца Закон аб зацвярджэнні Папраўча-працоўнага кодэкса, які прадугледжвае ўвядзенне яго ў дзеянне з 1 студзеня 1972 года.

Дэпутаты разглядаюць наступнае пытанне — аб зацвярджэнні Указаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР. Па гэтым пытанні выступіў з дакладам сакратар Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР дэпутат Л. П. Чагіна. Дэпутаты аднагалосна прымаюць Закон аб зацвярджэнні Указа Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР «Аб унясенні змен і дадаткаў у артыкулы 113 і 217 Крымінальнага кодэкса Беларускай ССР»; Закон «Аб дапаўненні артыкула 19 Канстытуцыі (Асноўнага закона) Беларускай ССР»; пастанову аб выбранні В. Ф. Паўлючкова членам Вярхоўнага суда Беларускай ССР і зацвярджэнні Указаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР аб вызваленні Г. Н. Станкевіча ад абавязкаў намесніка старшыні Вярхоўнага суда Беларускай ССР і В. Т. Калмыкова ад абавязкаў члена Вярхоўнага суда Беларускай ССР.

Вярхоўны Савет пачынае разгляд наступнага пытання парадку дня — выбранне Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. Слова атрымлівае Першы сакратар ЦК КПБ дэпутат П. М. Машэраў. Па даручэнні Цэнтральнага Камітэта КПБ ён уносіць прапанову, падтрыманую партыйнай групай і Саветам старэйшын Вярхоўнага Савета БССР, аб выбранні Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР дэпутата Ф. А. Сурганава.

Дэпутат Ф. А. Сурганаў аднагалосна выбіраецца Старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Аднагалосна выбіраецца Прэзідыум Вярхоўнага Савета Беларускай ССР у складзе Старшыні Ф. А. Сурганава, намеснікаў І. Ф. Клімава і М. С. Конанавай, сакратара Прэзідыума Л. П. Чагінай і 15 членаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

Сесія затым пераходзіць да разгляду пытання аб утварэнні Урада БССР — Савета Міністраў Беларускай ССР. Слова атрымлівае Старшыня Савета Міністраў БССР дэпутат Ц. Я. Кісялёў. Ён прадстаўляе на разгляд і зацвярджэнне Вярхоўнага Савета Беларускай ССР склад Урада рэспублікі, адобраны Цэнтральным Камітэтам КП Беларусі.

Вярхоўны Савет аднагалосна зацвярджае склад Савета Міністраў Беларускай ССР.

Старшынствуючы І. П. Шамякін паведамляе, што ўсе пытанні парадку дня сесіі разгледжаны. Першая сесія Вярхоўнага Савета Беларускай ССР восьмага склікання аб'яўляецца закрытай.

У перапынках паміж пасяджэннямі: В. Раманоўскі — брыгадзір горнапраходчага камбайна 1-га рудупраўлення камбіната «Беларуськалій», А. Казнадзей — шліфоўшчык Мінскага завода аўтаматычных ліній, М. Вараўка — работніца паляводчай брыгады саўгаса «Вілія» Вілейскага раёна і драматург Андрэй Макаёнак.

Фота У. КІТАСА.

ДА ЮБІЛЕЮ ПЕСНЯРА

7 ліпеня 1972 года спаўняецца 90 год з дня нараджэння народнага паэта БССР, аднаго з заснавальнікаў сучаснай беларускай літаратуры і беларускай літаратурнай мовы Янкі Купалы. Грамадскасць рэспублікі рыхтуецца шырока, як вялікую падзею ў жыцці ўсяго беларускага народа, адзначыць юбілей паэта.

Створаны рэспубліканскі юбілейны камітэт. У склад камітэта ўвайшлі: намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Л. Сняжкова (старшыня камітэта), міністр культуры БССР М. А. Мінковіч (намеснік старшыні камітэта), старшыня праўлення СП БССР Максім Танк (намеснік старшыні камітэта), старшыня Беларускага тэатральнага таварыства Л. П. Александроўская, сакратар Мінскага абкома КПБ У. С. Багданаў, галоўны рэдактар Беларускай Савецкай Энцыклапедыі П. У. Броўка, старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па кінематаграфіі П. П. Бяляўскі, прэзідэнт АН БССР М. А. Барысевіч, старшыня Саюза мастакоў БССР В. А. Грамыка, сакратар Мінскага гаркома КПБ Т. Ц. Дзмітрыева, старшыня Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па друку Р. В. Канавалаў, пісьменнік А. А. Куляшоў, галоўны рэдактар часопіса «Бярозка» К. Ц. Кірэенка, загадчык аддзела культуры ЦК КПБ С. В. Марцэлеў, міністр асветы БССР М. Г. Манкевіч, міністр вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР М. М. Мяшкоў, сакратар ЦК ЛКСМБ У. І. Падрэз, пісьменнік П. Е. Панчанка, галоўны рэдактар штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» Л. Я. Прокша, адказны сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў БССР М. Г. Ткачоў, старшыня Саюза кампазітараў БССР Р. Р. Шырма, старшыня Беларускага таварыства дружбы і культурных сувязей з заграніцай Г. Г. Чарнушчанка і дырэктар Літаратурнага музея Я. Купалы У. М. Юрэвіч.

19 ліпеня 1971 года пад старшынствам намесніка Старшыні Савета Міністраў БССР Н. Л. Сняжковай адбылося першае пасяджэнне Рэспубліканскага юбілейнага камітэта. Члены камітэта разгледзелі план мерапрыемстваў па падрыхтоўцы і правядзенні юбілею паэта. Мяркуецца, у прыватнасці, што СП БССР, Міністэрства культуры БССР, ЦК ЛКСМБ і Мінскі аблвыканком у дні юбілею правядуць на радзіме Янкі Купалы ў вёсцы Вязынка свята паэзіі з удзелам пісьменнікаў Беларусі і прадстаўнікоў братніх літаратур краіны. Да свята таксама павінен быць падрыхтаваны спецыяльны нумар альманаха «Дзень паэзіі». На працягу 1971—1972 гадоў плануецца правесці ў абласных і раённых цэнтрах, у навучальных установах, установах культуры, на прадпрыемствах, у калгасах і саўгасах літаратурныя вечары, ранішнікі, сустрэчы, прысвечаныя 90-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы, у якіх прымуць самы актыўны ўдзел літаратары рэспублікі.

На пасяджэнні камітэта былі выказаны прапановы правесці спецыяльную юбілейную сесію Акадэміі навук БССР; шырока прыцягнуць да падрыхтоўкі купалаўскага юбілею школы і органы асветы рэспублікі; устанавіць больш канкрэтныя тэрміны распрацоўкі генеральнага плана стварэння купалаўскага мемарыяльнага запаведніка ў вёсцы Вязынка; звярнуць увагу на лепшае афармленне мемарыяльных знакаў, прысвечаных Янку Купалу і інш.

НОВЫЯ НАРОДНЫЯ

За вялікую работу па прапагандзе харавога мастацтва, актыўны ўдзел у культурным абслугоўванні насельніцтва і высокае выканаўчае майстэрства калегія Міністэрства культуры БССР прысвоіла званне **народнага** харавому калектыву Кобрынскага раённага Дома культуры.

□

Хор у Кобрыне арганізаваны ў 1963 годзе. За восем гадоў работы калектыў правёў вялікую ідэйна-палітычную і эстэтычную выхаваўчую работу сярод працоўных раёна. У яго рэпертуары зараз больш шасцідзесяці песень беларускіх і рускіх савецкіх кампазітараў, песень народаў СССР і беларускіх народных. Гэта песні Ул. Алоўнікава на словы А. Лазнявога і А. Бачылы «Песня аб Брэсцкай крэпасці» і «Радзіма мая дарагая», Ю. Семянякі на словы П. Броўкі «Слухайце, людзі!», С. Палонскага на словы Я. Купалы «Вечарынка ў калгасе», беларускія народныя песні «Пасылала баба дзеда», «Зорка Венера», украінская «Місяць на небі», эстонская «Бацькоўскі дом», руская «Гибель «Варяга» і многія іншыя.

У складзе харавога калектыву ёсць вакальныя мужчынскі і жаночы ансамблі, трыо, дуэты, салісты, якія выступаюць з самастойнымі праграмамі.

Хор — неаднаразовы ўдзельнік і дыпламант абласных і рэспубліканскіх конкурсаў, некальні разоў выступаў па рэспубліканскім і абласным радыё і тэлебачанні. Па выніках Рэспубліканскага агляду мастацкай самадзейнасці, прысвечаным стагоддзю з дня нараджэння У. І. Леніна, калектыў узнагароджаны дыпломам першай ступені.

Кіруе хорам выпускнік Гродзенскага музычна-педагагічнага вучылішча Ігар Чэрнік.

За высокае выканаўчае майстэрства, шматгадовую актыўную працу па эстэтычным выхаванні дзяцей і падлеткаў г. Брэста і вобласці калегія Міністэрства культуры БССР прысвоіла званне **народнага** дзіцячаму ансамблю песні і танца «Прыбужжа» сярэдняй школы № 5 г. Брэста.

□

Яшчэ ў 1954 годзе ў сельскай школе вёскі Рэчыца (зараз яна злілася з Брэстам) былі створаны калектывы мастацкай самадзейнасці. Праз тры гады на іх аснове ўтварыўся ансамбль песні і танца.

За мінулы час калектыў дабіўся значных творчых поспехаў. Аснову рэпертуару складаюць творы на дзіцячую і піянерскую тэматыку, а таксама беларускія народныя песні і танцы, танцы народаў СССР і краін сацыялістычнай садружнасці. З вялікай цікавасцю глядзеліся ў выкананні калектыву вакальна-харэаграфічныя кампазіцыі: «Успомнім шлях вялікі, слаўны, што прайшла Радзіма наша», «Камунізм — маладосць свету, і яго будаваць маладым», «Запаветам Леніна верныя», «Квітней-це, прыбужскія нашы прасторы!», «Школьныя гады», «Хай заўжды будзе сонца!», беларускія народныя танцы «Лявоніха», «Крыжачок», «Беларуская полька».

За час сваёй дзейнасці ансамбль даў больш 500 канцэртаў. Шмат разоў выязджаў ён у Польскую Народную Рэспубліку, на Украіну, у Латвійскую ССР, у іншыя гарады вобласці, да пагранічнікаў, у сельскія клубы. Прымаў удзел у фестывалі самадзейнага мастацтва, прысвечаным 50-годдзю Вялікага Кастрычніка і ў заключным канцэрце Рэспубліканскага агляду мастацкай самадзейнасці школьнікаў, прысвечаным ленінскаму юбілею.

У ансамблі сістэматычна праводзіцца вучэбна-выхаваўчая работа. Разам з падрыхтоўчымі групамі ансамбль налічвае 235 чалавек.

Кіруюць ансамблем высокакваліфікаваныя спецыялісты.

Піліп ПЕСТРАК

НА ВЫСОКІМ ПРАЦОЎНЫМ УЗДЫМЕ

Як добра ўдзельнічаць у з'ездзе пісьменнікаў, калі ўся яго работа трымаецца на высокім узроўні — гэта значыць, на ўзроўні ідэалагічна-мастацкім. Такім і быў пяты Усесаюзны пісьменніцкі з'езд. Пачуццё творчага рэалізму спадарожнічала ўсяму ходу з'езда.

Даклад Георгія Маркава «Савецкая літаратура ў барацьбе за камунізм» можна назваць узорам рэалістычнага падыходу да аналізу літаратур народаў СССР. На з'ездзе ішла шырокая і прынцыповая гаворка пра літаратуру, пра сувязі яе з жыццём народа. Гаворка гэтая вялася з улікам асаблівасцей кожнай нацыянальнай літаратуры ў нашай шматнацыянальнай савецкай краіне.

На пісьменніцкім з'ездзе наяўна адчуваўся стыль XXIV з'езда КПСС. Натхнёна гучалі словы аб патрыятызме, аб пралетарскім інтэрнацыяналізме. Савецкія пісьменнікі далі рашучую водпаведзь ворагам камунізма, замежным паклёпнікам — буржуазным пісакам.

З'езд даў наказ літаратарам пісаць лепш, чым дагэтуль, ахопліваць новыя тэмы, ісці ў народ — да рабочых, калгаснікаў, да інтэлігенцыі і чэрпаць адтуль натхненне, бо там на практыцы куецца камуністычнае сёння і заўтра.

Барыс КРЭПАК

ЗАЎТРАШНІ ДЗЕНЬ МАСТАЦТВА

ГАВОРАЧЫ пра творчасць маладых мастакоў, пра іх месца ў мастацтве, трэба ўлічваць, наколькі і як звязаны іх пошукі з асэнсаваннем вопыту папярэднікаў. Перш за ўсё, зразумела, важна ўсвядоміць: што з гэтага вопыту моладзь развівае, а што аспрэчвае? Адказаць на пытанне—цяжэй, чым здаецца на першы погляд, бо неабходна паглыбляцца ў многія пытанні тэорыі і практыкі беларускага мастацтва (змест і форма, традыцыі і наватарства, рацыянальнае і эмацыянальнае ў выяўленчым мастацтве і г. д.).

Так, скажам, некаторыя з'явы ў нашым мастацтве, напрыклад, 50-х гадоў не вытрымалі параўнальна кароткага выпрабавання часам. Але ж нельга, як бывае ў спрэчках, цалкам адмаўляць створанае ў тыя гады. Ідучы наперад, нельга ўзрываць масты на пройдзеным шляху. Сённяшні вопыт мастацтва звязаны з набытым раней куды больш трывала, чым нам здаецца, нягледзячы на ўсю рэзкасць, з якой, бывае, новае ў мастацтве «адрываецца» ад папярэдняга.

З другога боку, наўрад ці варта здзіўляцца, што новае не проста і далёка не заўсёды мірна «прарастае» на ствале традыцый. Абудзіць фантазію, раскаваць уяўленне, вывесці думку за рамкі звыклага, мабыць, куды зручней не на пратаптаных сцежках мастацтва. Аднак, на жаль, пытанне ставіцца часам так: навошта, маўляў, аб'язджаць мустангаў, калі больш бяспечна ездзіць на поні?

Сёння мы бачым, як моладзь (і не толькі яна) захапляецца то майстрамі сярэдневякоўя і ранняга Адраджэння, то рускай іконай, то мастацтвам 20-х гадоў, то манументальным жывапісам Мексікі і шмат чым іншым. І ў гэтым няма нічога дзіўнага: забыццё многіх дасягненняў мастацтва далёкага і недалёкага мінулага ніколі яшчэ нікога не ўзбагачала. Іншая справа, што нельга «генералізаваць» тую ці іншую з прыгаданых традыцый, бачыць толькі ў ёй сапраўдную дарогу ў заўтрашні дзень мастацтва. І лепшая частка маладых мастакоў пачынае разумець: адмаўленне традыцый само па сабе нічога не стварае. Паступова пераадольваецца ўяўленне, быццам тварыць па-новаму зусім не цяжка: варта, маўляў, рабіць гэта ў што б там ні стала «інакш», чым раней. Існавалі нават «рэцэпты сучаснага стылю»: лаканізм, экспрэсіўнасць, плоскаснасць, манументалізм, зведзены да схематызацыі, агрубленне форм, зведзенае да выпустошэння душы чалавечай. У той жа час відавочна, што нямала карыснага назапашана нашым мастацтвам, дзякуючы ўпартым, падчас зусім не «гладкім» пошукам шляхоў узбагачэння рэалістычнай традыцыі — пошукам новых сюжэтаў і тэм, новых кампазіцыйных, каларыстычных і іншых сродкаў выяўлення задумы.

ЖЫЦЦЁ паказала, што творчасць мастацкай моладзі шматгалосая, шматаблічная, хаця, зразумела, далёка не ва ўсіх сваіх узорах бездакорная. Што грахі ўтойваць, нямала мы пабачылі на нашых маладзёжных выстаўках эпігонскага запазычання манеры пісьма, стылю, кампазіцыйных і каларыстычных сістэм. Але найбольш адораныя з маладых мастакоў маюць творы, якія сведчаць пра станоўчыя тэндэнцыі іх творчага пасталення. Хаця гэтыя тэндэнцыі не заўсёды лёгка распазнаць на фоне бурнай стылістычнай перабудовы беларускага выяўленчага мастацтва, асабліва жывапісу (перабудовы, звязанай, зусім натуральна, не з адны́мі толькі ўдачамі). Так, напрыклад, шмат у чым павучальная эвалюцыя творчасці В. Сумарава. Раней мне здавалася, што яго падпільноўвае небяспека самапаўтарэння, калі ён не выйдзе за межы жанрава-сузіральнага аналізу жыцця, няхай і зробленага таленавіта, як у карцінах «Мой дом», «У выхадны», «Вясна ў сталіцы», «Іней». Але ў рабоце «Кастрычнік» В. Сумараў узнімае ўжо сацыяльна-значную тэму, якая ўзнікла, відаць, з арганічнай патрэбы выказаць больш шырокія абагульненні, чым раней. Менавіта гэта нельга забываць, разважаючы пра здабыткі і страты маладога мастака ў новай рабоце.

Няхай даруе мне чытач, што я зараз прывяду вялізны спіс маладых мастакоў, якія добра заявілі аб сабе на выстаўках апошніх гадоў. Але я павінен гэта зрабіць, каб не быць галаслоўным у сваіх высновах, якія я накрэсліваю досыць-такі канспектыўна. Сённяшні стан нашага мастацтва нельга ўявіць сабе досыць поўна, калі не ўлічваць створанае такімі мастакамі, як В. Шаранговіч, Л. Зільбер, А. Пятрухна, Ул. Харанека, М. Рыжыкаў, А. Дэмарын, А. Веліксонаў, Ю. Палякоў, А. Бараноўскі, Б. Казакоў, П. Свентахоўскі, Ю. Зайцаў, А. Кузьміных, У. Пашчасцеў, Г. Ціхановіч, М. Лазавы, В. Тарасаў, Ул. Зубараў, І. Юдзянок (Мінск); Ф. Гумен, Г. Шутаў, Я. Красоўскі, В. Ральцэвіч (Віцебск); І. Хоміч, В. Андрушчачка, І. Крупскі (Брэст); В. Кірэеў, В. Шпартаў (Магілёў); В. Самачэрнаў, Ю. Нікіфараў (Бабруйск); С. Гарачаў, Я. Іванешка (Гомель); Л. Налівайка, В. Шчарбакоў, М. Апіок (Гродна). Многа можна чакаць ад А. Арцімовіча, 1. Волкавай, Д. Папова, Н. Голышавай, Г. Скрыпнічэнкі, Л. Давідзенкі, Н. Стомы, А. Пуцейкі.

Прыгадаем такія работы нашай мастакоўскай моладзі, як, напрыклад, графічныя лісты «Песні грамадзянскай вайны» М. Лазавога, «Хатынь» Ю. Зайцава, творы аб Гродзенскім азотнатукавым заводзе М. Рыжыкава, аб беларускіх шахцёрах У. Пашчасцева, ілюстрацыі да паэмы У. Маякоўскага «У. І. Ленін» В. Шаранговіча, скульптурныя кампазіцыі «Рабфак» Л. Зільбера, «1919-ы» В. Андрушчанкі, рабочую мадэль помніка ахвярам Курлоўскага расстрэлу 1905 года Л. Давідзенкі і Л. Зільбера. Разнастайнасць творчых індывідуальнасцей, выяўленая ў гэтых і ў іншых работах, сапраўды ўнушае аптымізм. Бо гэтыя работы, як і лепшыя творы нашых прызнаных майстроў, істотныя для разумення жывога працэсу развіцця выяўленчага мастацтва Беларусі. Сёння для яго характэрны адыход ад бытавізму і ілюстрацыйнасці, імкненне да філасофскага асэнсавання разнастайных праяў жыцця.

Многія з названых тут і не названых маладых мастакоў развіваюцца «няроўна», у іх «ламаецца голас». Манерныя, прэтэнцыёзныя асобныя жывапісныя работы Л. Налівайкі, Ул. Матросава. Знешняе праўдападабенства гістарычнага факта, пазбаўленае вобразнага ўвасаблення ў карцінах «Абуджэнне» («Рабочы клас») Г. Качаноўскага, «Чаша гневу» Г. Лебедзева. Схематычныя палотны «Дзяўчаты» В. Ждана, «Сям'я» М. Кірэева. Яўна недастаткова пачуцця, думак у эцюдах А. Даўгялы.

Не заўсёды апраўданы ў маладых мастакоў вялікія фарматы работ, буйныя каляровыя плоскасці. У многіх адсутнічае строгая, дысцыплінуючая школа. Нярэдкая ў іх творчасці фальшывая манументальнасць, псеўдадэкаратыўнасць, ілюстрацыйнасць.

ПРЫНЦЫПОВА падкрэсліваючы, што імкненне маладых мастакоў пазбегнуць выпадковага, павярхоўнага, эмпірычнага ўнушае павагу, спынюся больш дэталёва на некаторых негатыўных баках іх творчасці.

Прыгадаю дзве першыя рэспубліканскія маладзёжныя выстаўкі 1966 года, нядаўнія абласныя выстаўкі работ маладых мастакоў у Гродне, Віцебску, Брэсце, паасобныя паказы іх творчасці ў Саюзе мастакоў. Нямала сіл тут траціць моладзь, каб вынайсці... веласіпед. Вельмі ўжо частае «дубліраванне» паўзабытых рэпрадукцый. Ці не таму гэта, што малады мастак нярэдка гаворыць не тое, што спазнаў, аб чым думаў, што адчуваў, а тое, што, на яго думку, ад яго чакаюць? Жахаешся ад думкі—вось-вось пад графічным лістом або пад палатном з'явіцца надпіс: «дубліравана» з карціны Дэрэна, партрэта Мадзільяні або з гравюры Фаворскага...

Хоць і вельмі цяжка, але неабходна ў мастацтве (як, між іншым і ў жыцці) заставацца самім сабой. І таму так непакоіць у работах маладых ніверліроўка падыходу і да тэматыкі, і да мастацкіх сродкаў. Напрыклад, я з цяжкасцю адрозніваў работы М. Навуменкава і А. Клімянкова на выстаўцы ў Гродне.

Гэта вельмі трывожны сімптом, калі натуральнае пачуццё, натуральны тэмперамент падменены завучанай ці запазычанай чужой інтанацыяй, як, напрыклад, у Ул. Маскоўскіх і Ю. Трускоўскага, чые творы былі паказаны ў Саюзе мастакоў БССР.

Сузіральнасць, абыякавасць да абранага матыву відавочныя ў некаторых эцюдах В. Дурава, Ф. Кісялёва, В. Панамарэнкі, Н. Пішчанкі, В. Лук'янава, В. Мікалаева, А. Волкава. Пераважна гэта элегічна-сумныя вёсачкі і ўскраіны гарадоў. Вось характэрныя назвы твораў не толькі гэтых маладых мастакоў: «Дворык», «Зімовы дворык», «Ля ракі», «Бераг ракі», «Старая дарога», «Дарога», «Горная дарога», «Дахі», «У вёсцы», «Касцёл. Нясвіж», «Касцёл», «Шэры дзень», «Шэрая раніца», «Завулак», «Стары млын», «Непагода», «Манастыр», «Пахмурны дзень», «Пахмурная раніца», «Змрок». Я ўжо не кажу аб бясконцых «мемарыяльных» серыях, якія паказваюць стары Талін, старую Рыгу, стары Вільнюс, стары Віцебск, стары Самарканд, Бухару і Хіву, Суздаль і Уладзімір, Кіжы і Каложу і г. д. Не зразумейце, быццам я супраць гэтых матываў. Я супраць таго, што яны пераважаюць, гучаць камерна, перапяваюць знаёмае па творах іншых.

БЫВАЕ, выказваецца думка, што пераважная большасць выпускнікоў Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута і Мінскага мастацкага вучылішча—спецыялісты вельмі сярэдняй кваліфікацыі, што яны не захапляюць ні прыроднай адоранасцю, ні асаблівымі, набытымі ў гады вучобы, мастакоўскімі якасцямі.

Ёсць добрая прыказка: «Не школа вучыць, а ахвота». Пастаянная ж апека прывучае спадзявацца на іншых.

Бывае, што студэнт з першага і да апошняга дня знаходжання ў навучальнай установе—толькі выканаўца задання. Таму так складана такому маладому мастаку пераходзіць да самастойнай пастаноўкі перад сабой сур'ёзных задач, якія патрабуюць самастойнасці мыслення, валодання выяўленчай мовай.

Я далёкі ад думкі рабіць абагульненні, і тым не менш... У 1967 годзе з Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута было выпушчана 47 чалавек, у 1968—43, у 1969—34. У Мінскім мастацкім вучылішчы—яшчэ больш. Дыпломныя работы тых гадоў—карціны «Агітпоезд «Кастрычніцкая рэвалюцыя» Р. Нарчука, «Край партызанскі» А. Пуцейкі, «Па харчразвёрстцы» Г. Мазурава, «Раздзел зямлі» І. Бараўко, «Хлеб» І. Голубева, «Партызаны» І. Гляцэвіча, графічныя лісты «Мінскае паравознае дэпо» М. Лашкова, «Студэнткі» К. Яўсеева, ілюстрацыі «Зоры над Руссю» да кнігі Ул. Мазалёва і іншыя—абнадзейвалі.

Але вось ідзе час, аднак нешта мала відаць «здабытага радыя» аўтарамі гэтых работ.

З таго ўрачыстага дня, калі пакладзены ў кішэню бясцэнны дакумент, які сведчыць, што «мастак-жывапісец або мастак-графік Н. накіроўваецца на працу», душа яго поўная дзёрзкіх задум, гордых летуценняў. Вось, маўляў, ён, малады мастак, ва ўсеўзбраенні тоўстых папак з рэпрадукцыямі Пікасо, Маціса, Лежэ, Пятрова-Водкіна, Гутуза наносіць сакрушальны ўдар па мастацкай руціне... Вось вакол яго гуртуецца калектыў аднадумцаў. Пішуцца адна за адной карціны, якія клічуць моладзь на подзвігі, на барацьбу з мяшчанствам, кан'юнктурай. І, можа, нават ловіць малады чалавек сябе на думцы, як недзе там, у будучым, росквіт выяўленчага мастацтва стануць звязваць і з яго імем...

Першая ж самастойная работа каштуе нямала пакут, незалежна ад таго, пішацца карціна, рэжацца лінолеум або выконваецца манументальны росліс. Дзесяткі разоў даводзіцца ўсё рабіць і перарабляць, а высокія і арыгінальныя думкі нібы на зло ніяк не хочуць увасобіцца...

Яму ўдалося ў сценах інстытута выканаць дыпломную работу. І тую—пад кіраўніцтвам педагога. На самастойным шляху столькі перашкод: малы вопыт, нязначнасць назапашаных жыццёвых уражанняў — асноўнага багацця мастака, адсутнасць майстэрні, недастатковая матэрыяльная забяспечанасць.

І ўсё ж праз два-тры гады работы ствараюцца... Пра адны крытыкі і калегі прымірэнча кажуць: «нішто сабе», пра другія—«добротная работа». Але росквіт, пра які марылася маладому чалавеку, так і не наступае. Цьмянеюць смелыя задумы, забываюцца мары. Нават калі ўрэшце ён атрымлівае майстэрню.

Калі выпускалі гэтага маладога чалавека, спадзяваліся: у яго талент, густ, культура. Ён зможа! Аказалася ж, што нарадзіўся рамеснік. Хто вінаваты? Сам мастак. І інстытут. І мастацкая грамадскасць. Канечне, па-рознаму складваецца жыццё маладых спецыялістаў, скажам, на перыферыі. Бывае, не ўласная воля, не талент выпускніка, не інтарэсы справы, а збег акалічнасцей і выпадковасцей кіруюць яго лёсам. Ды і тыя маладыя, якія «зачапіліся» за Мінск, нярэдка гадамі займаюцца работай, вельмі далёкай ад творчасці, спакваля губляюць набытае ў гады вучобы.

Толькі нямногія з патэнцыяльна адораных людзей дасягнулі пэўных ступеняў майстэрства. Асноўная ж маса задавальняецца афарміцельскай работай.

А гады ідуць. І толькі недзе к трыццаці наш мастак пачынае здагадвацца пра тое, што павінен быў зразумець дзесяць-дванаццаць гадоў назад.

Даволі сказаць, што Бацічэлі к 25 гадам выпрацаваў асноўныя элементы свайго стылю. Рафаэль у 21 год напісаў «Мадонну Грандуке». Мікеланджэла ў 26-гадовым узросце пачаў ляпіць «Давіда». Тыцыян у 20 гадоў стварыў «Дзінарый кесара». Веласкес к 20 гадам напісаў «Снеданне» і «Пакланенне валхвоў». Дзюрэр у 27 гадоў выканаў сваю галоўную работу—«Апакаліпсіс». Ван-Дэйк у 18 гадоў склаўся як майстар. Прыклады з рускага мастацтва яшчэ больш вядомыя. Успомнім хоць бы ранняга Сярова, што выйшаў з акадэміі. Яго першыя крокі пасля школы—«Дзяўчына з персікам», «Дзяўчына пад дрэвам»!..

Прычыны запозненага станаўлення нашых мастакоў, мабыць, не толькі ў нейкіх асаблівасцях сучаснага выяўленчага мастацтва, як думаюць некаторыя, а ў недахопе эстэтычнага выхавання ў дзяцінстве, на школьнай парце, у недахопах падрыхтоўкі вучняў і студэнтаў у мастацкіх установах, у не заўсёды спрыяльных для маладых спецыялістаў абставінах пасля вучобы (з 95 чалавек, узятых на ўлік камісіяй Саюза мастакоў БССР па рабоце з маладымі мастакамі, толькі 10 маюць творчыя майстэрні).

КАЖУЦЬ, што правіл у мастацтве не існуе, паколькі творчасць індывідуальная і не паддаецца рэгламентацыі. Так, правіл, можа, не існуе. Але пэўныя законы ёсць. І іх трэба вывучаць і ў мастацкіх школах, і ў вучылішчах, і ў інстытутах, каб ведаць. На жаль, да многіх «азоў» маладым даводзіцца даходзіць самім.

Існуе такі закон «трохкаляроўкі», які шырока ўжываўся старымі майстрамі. Яго ведаюць і многія нашы мастакі. Ведаюць, але адкуль? Чаму гэтаму не вучаць у інстытуце?

А кітайская перспектыва, калі пункт погляду рухаецца ўздоўж паверхні ліста, перадаючы момант часу? Ці многія ведаюць?

Студэнты ў асноўным вывучаюць лінію гарызонта, пункт сходжання. Але ж ёсць многа метадаў адлюстравання. І метад цэнтральных праекцый не заўсёды абавязковы.

Мастак ведае, што дарога, якая ідзе ў далеч, не звужаецца, што гэта падман зроку. Але ён усё ж пераносіць гэты аптычны «падман» на палатно. Яго пункт гледжання, замест таго, каб ахапіць увесь свет па ўсіх кірунках, «заціснуты» ілюзіяй дзвюх прамых, якія ўпіраюцца ў кропку сходжання. А што над гэтым клінам ці пад ім? Што справа або злева ад яго? Бо не можа ж тое, што ўнізе або зверху, злева або справа, не змяняць таго, што ляжыць паміж імі!

А ці многа ведаюць маладыя мастакі аб законе колеравага ўзаемадзеяння, скажам, чорнага, шэрага, белага, калі ўзнікаюць прасторавыя пласты з рознай глыбінёй, аб так званым законе эквівалентаў? Або аб законе арганізацыі прасторы, якая з'яўляецца сутнасцю мастацкага мыслення, структуры вобраза?

Канечне, мастацкі дар, як і ўсялякі іншы, даецца прыродай, а не набываецца толькі ў вучэбным працэсе: тут ён толькі ўзбагачаецца, мужнее. Так што гаворка павінна ісці не аб нараджэнні, а аб выхаванні таленту. Трэба канкрэтна вывучаць моцныя і слабыя бакі кожнага будучага мастака, стараючыся цалкам раскрыць у студэнце індывідуальнае, не стрыгчы ўсіх пад адзін грэбень.

Карысна было б часцей праводзіць дыспуты па розных праблемах майстэрства, дыспуты на філасофска-этычныя тэмы, абмеркаванні выставак сіламі педагагічнага калектыву і студэнтаў. Трэба далікатна, настойліва, не шкадуючы сіл і часу, **доказна ўзбройваць студэнтаў правільнымі арыенцірамі—ледзь не самае важнае і разам з тым самае цяжкае ў выхаванні творчай моладзі.** Патрэбны канферэнцыі па малюнку, па кампазіцыі, па жывапісе, скульптуры, графіцы і г. д.

Як у вучылішчы, так і ў інстытуце малюнак, мякка кажучы, «кульгае». Адсюль многія беды. Псіхалогія студэнта такая: ён хоць і прыслухоўваецца да таго, што гаворыць педагог, але ў той жа час думае—«А сам ты як малюеш? Калі твае малюнкі добрыя, дык я паверу таму, што гаворыш, а калі яны слабыя або калі іх няма, дык ці можна не сумнявацца ў правільнасці тваіх слоў?..»

Я, натуральна, не магу даваць дакладныя рэцэпты: як «рабіць» мастакоў. Але ў адным упэўнены: гады студэнцтва—ледзь не самыя важныя ў фарміраванні будучага мастака, яго індывідуальнасці, почырку, яго поглядаў на жыццё і мастацтва.

СВОЕАСАБЛІВАЯ прамежкавая ступень паміж мастацкімі навучальнымі ўстановамі і Саюзам мастакоў БССР—камісія па рабоце з маладымі мастакамі і мастацтвазнаўцамі пры Саюзе мастакоў рэспублікі. Яна існуе больш года. Яе задача—аб'яднанне маладых талентаў на пазіцыях сацыялістычнага рэалізму, фарміраванне іх мастацкага светапогляду.

У сучасны момант на ўліку камісіі—95 чалавек. Э. Агуновіч, М. і Ул. Басалыгі, М. Лазавы, Л. Давідзенка, Л. Зільбер, І. Капялян, А. Белавусаў былі рэкамендаваны камісіяй для ўступлення ў Саюз мастакоў БССР.

На закрытых выстаўках камісія абмеркавала і прааналізавала творы маладых жывапісцаў Ю. Трускоўскага, Ул. Маскоўскіх, А. Пятрухны, Ул. Матросава, А. Пуцейкі, А. Даўгялы, скульптараў Л. Зільбера і Л. Давідзенкі, графікаў М. Рыжыкава, А. Голада, М. Лазавога, прыкладнікоў Ю. Любімава, Ул. Зубарава і інш.

Некалькі чалавек па рэкамендацыі камісіі накіраваны на творчыя базы ў Сенеж, Майеры, Дзінтары.

Так што нейкія практычныя меры па арганізацыі творчай моладзі прымаюцца.

Трэба сказаць, што іншы раз цяжкасці, якія перажываюць маладыя мастакі,—гэта цяжкасці, якія яны самі выдумалі для апраўдання сваёй пасіўнасці. А пасіўнасць гэтая відаць хоць бы па ўдзеле маладых у апошніх буйных выстаўках. Мяркуйце самі: выстаўка, прысвечаная 50-годдзю БССР і Кампартыі рэспублікі. Удзельнічаюць 106 жывапісцаў. З іх маладых—толькі 17! Выстаўка, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. Удзельнічаюць 106 жывапісцаў. З іх маладых—11! Прыкладна тое ж самае і ў графіцы, і ў скульптуры. На выстаўцы, прысвечанай 50-годдзю ЛКСМБ, дзе, здавалася б, моладзь павінна ісці ў першых радах, толькі пятая частка раздзела жывапісу належала маладым! У чым справа? Чаму маладыя мастакі не хочуць выстаўляць свае работы на выстаўцы? Або, можа, выстаўкомы ставяцца да моладзі прадузята? Пытанне сур'ёзнае. Не бяруся яго вырашыць тут, бо яно патрабуе асобнай размовы, як кажуць, «не зважаючы на асобы».

ДА РЭСПУБЛІКАНСКАЙ выстаўкі твораў маладых мастакоў, якая адбудзецца вясной 1972 года, засталося не так многа часу.

І вельмі хочацца, каб маладыя мастакі нашай рэспублікі прыйшлі да яе ва ўсеўзбраенні.

Гэтым жаданнем і прадыктаваны мае нататкі.

25 ЛІПЕНЯ — ДЗЕНЬ ВАЕННА-МАРСКОГА ФЛОТУ СССР

Яшчэ на сушы, але ўжо — маракі.

Фотаэцюд Я. МЯЦЕЛІЦЫ.

Іван КІРЭЙЧЫК

МАРКАВІЧ

КАЛІ СКРОНІ твае густа пасерабрыла сівізна, калі за плячыма і гады вайны, і дзесяцігоддзі працы, а дасвеццем усё часцей будзяць не толькі звыклыя клопаты, але і бяссонніца, —прыгадваецца многае. Пятру Маркавічу Чэпікаву за шэсцьдзесят, і ўсё жыццё яго нечым нагадвае салдацкую службу, дзе ў кожнага строга вызначана месца, дзе для кожнага адзін закон-загад: трэба! Трэба несці сваю службу, нягледзячы ні на што. Бо інакш і сумленне не змоўчыць. А яшчэ яго жыццё і работа вельмі ж сваяцкія клопатам мастака, у якога адзін дэвіз: шукаць і не задавальняцца знойдзеным, шукаць большага, лепшага, свайго, непаўторнага!

Пётр Маркавіч — інжынер-архітэктар.

Прачынаецца ён задоўга да світання, моўчкі і ладком памяркуе-пагаворыць сам-насам з памяцццю, а раніцай выйдзе за веснічкі ўкрытага зелянінай асабнячка па вуліцы Дынды, пройдзе да тралейбуснага прыпынку і спярша тралейбусам, а далей аўтобусам едзе ў вёску Яроміна. У Яроміне па яго праекце і пад яго кіраўніцтвам завяршаецца рэканструкцыя Палаца культуры.

У свой час палац будаваўся па яго ж, Чэпікава, праекце. Але тады шмат чаго, што прадугледжвалася думкай архітэктара, ажыццявіць не ўдалося. Не ўдалося пабудаваць глядзельную залу задуманай велічыні, падсобныя і касцюмерныя пакоі, стварыць пры палацы спартыўны комплекс, механізаваць сцэну, надаць ёй спраектаваную дванаццаціметровую вышыню. Тады ўсё гэта лічылася празмернасцямі, «заскокамі» наперад сябе. І тым не менш Палац культуры ў Яроміне быў адзначаны спярша рэспубліканскай, а затым і першай саюзнай прэміямі.

Цяпер у гаспадаркі поўны тытул такі — ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга калгас імя XXII з'езда КПСС. Багатая гаспадарка, вядомая ўсёй рэспубліцы. Жыццё прымусіла зазірнуць у ранейшы праект. Аўтар тое-сёе падправіў, дапоўніў, і неўзабаве калгасны палац ўзлётна і велічна ўпішацца ў зялёную сцяну старых вясковых прысад.

Між іншым, калі ехаць па Доўскай шашы, праз Яроміна, то яшчэ здалёк пачынаеш адчуваць блізкасць Гомеля: усе новыя грамадскія будынкі і жылыя дамы ўсцяж вясковай вуліцы пабудаваны па-сучаснаму, на гарадскі манер — адна- і двухпавярховыя катэджы з белай цэглы, з прывабнай арнаментоўкай, арыгінальныя і прыгожыя, нібы выхваляюцца адзін перад адным. Большасць з іх будавалася па праектах і пад кіраўніцтвам Чэпікава. А ці ж толькі гэтыя? І ці толькі ў Яроміне?

РАНІШНІЯ ДУМКІ часта водзяць у далёкае дзяцінства.

У яго бацькі, селяніна з вёскі Чабатовічы, што пад Уваравічамі, было васьмёра дзяцей. Чалавек парабкоўскай долі, амаль што непісьменны, ён гатоў быў цяпер, пры Савецкай уладзе, аддаць апошняе, каб толькі вучыліся дзеці.

Бегаў Пятрок у пачатковую школу, быў выдатнікам, хоць сядзеў за партай толькі да апошняга снегу. А выклёўвалася першая трава, і ён да позняй восені, да апошняга лістка на дрэве хадзіў пастушком—пасвіў сваю, займаў і суседскія каровы: трэба ж было пасабляць бацьку.

Ніводзін з чабатовіцкіх пастушкоў не мог сплесці прыгажэйшага каша. А лапці спляце—хоць ты іх на выстаўку! Узімку наогул абуваў усю сям'ю: бацька даставаў дзесьці недарагі тавар, а ён, Пятрок, змайстраваўшы калодкі кожнаму па назе, шыў боты, чаравікі, сандалеты...

А яшчэ любіў хлопец вырэзваць складанчыкам цацкі — ветраныя млыны, караблікі, домікі. Ды такія дзіўныя, такія прыгожыя—у сяброў ад зайздрасці круглелі вочы. Цэлае лета з яго кішэні тырчала дзюбка самаробнай дудкі-перабіванкі. Часта яе нясмелы галасок хараша ўплятаўся ў зыкі вясковай раніцы, самотна блукаў па бярозавых гаях і ўзлесках. І зычылі суседзі Марку Чэпікаву, што выйдзе ў яго з селядоршага артыст, не іначай. Пятрок і сам мерыўся падавацца ў музыкі. Жыццё ж павярнула яго лёс па-свойму. А зрэшты, ці павярнула? Яго ж душа гаварыла і ў тых цацачных ветраках, карабліках, доміках, выразаных з бярозавай чачоткі.

Сямігодку канчаў Пятрок у мястэчку Горваль. Зноў жа — вучыўся і працаваў на бетонна-чарапічным заводзіку. Звярнулі рабочыя ўвагу на кемлівага хлопца. І яны, і настаўнікі са школы прасілі Рэчыцкі райвыканком, каб накіраваў яго вучыцца далей, у Гомельскі будаўнічы тэхнікум. Правучыўся там крыху, і тэхнікум рэарганізавалі. Чэпікава, як аднаго з найбольш здольных, паслалі давучвацца ў Мінск. «Дзівак! Паступай у інстытут!» — угаворвалі яго і мінскія выкладчыкі пасля сканчэння тэхнікума. А ён упёрся, паставіў на сваім: хопіць. Бацьку ж памагаць трэба, не адзін ён з хаты вучыцца. І ў 23 гады прыехаў Пятро Чэпікаў у Рэчыцу з дыпломам інжынера-архітэктара.

З тых дзён і будуе. Жыллё, яслі, школы, палацы. Будуе ўсё сваё жыццё. Першыя яго аб'екты былі ў саўгасе «Захады», у Васілевічах, Рэчыцы. У вёсцы Васілевічы якраз ствараўся райцэнтр: школа і Дом Саветаў, дзіцячыя яслі, жылыя дамы—усё вырастала па яго праектах.

І КОЖНЫ РАЗ прыгадваецца вайна...

На фронце Пётр Маркавіч быў палкавым інжынерам. А вайна застала яго на торфапрадпрыемстве каля Шацілак — там рыхтавалі пляцоўку пад сённяшнюю Васілевіцкую ДРЭС. Павёў Пётр Чэпікаў сваіх чатырыста рабочых-будаўнікоў у адступленне. Уліліся яны ў рады абаронцаў Курска.

Яму і на фронце давялося будаваць — масты, пераправы, умацаванні. Праўда, не ўсю вайну быў Чэпікаў франтавіком — праз паўтара года яго адклікалі ў тыл на будаўніцтва абарончых заводаў. Аднак тое, што перажылося пад Курскам, на нешырокай Куранцы, пабяліла яго цыганскую шавялюру. Ён, каму самім лёсам наканавана было ствараць, стаў разбураць, падрываць. З гамяльчанінам, таксама будаўніком, Пятром Пыльновым узарваў два масты—перад самым носам у гітлераўцаў. І не стрываў—заплакаў... Не, не ад страху, што смерць так блізка дыхнула ў твар. Душа скаланулася ад тых выбухаў: як жа так, на сваёй зямлі, сваімі рукамі збудаванае—і рушыць?!

Вярнуўся Пётр Маркавіч у родныя мясціны праз год пасля вайны ўжо з жонкай — настаўніцай Аленай Фёдараўнай. Хапала тады спраў у Гомелі: цэлыя кварталы ляжалі ў руінах, тысячы людзей туліліся ў бараках і зямлянках. Яго будаўнічыя аб'екты той пары не злічыш, нават пасады, якія займаў, і то злічыць цяжка: начальнік аддзела капітальнага будаўніцтва на заводзе «Рухавік рэвалюцыі», на фабрыцы «Камінтэрн», выкладчык і інжынер па будаўніцтве ва ўпраўленні працоўных рэзерваў, старшы прараб, начальнік будаўнічага ўпраўлення...

І ВОСЬ УЖО дванаццаты год будуе ў прыгарадных вёсках...

Нялёгкая гэта справа. Мала машын і механізмаў. Не хапае матэрыялаў, асабліва такіх, якіх хацелася б. І вельмі мала кваліфікаваных рабочых-будаўнікоў. Іх даводзіцца «каваць» ды «падкоўваць» у рабочым парадку.

Будуй дом, адначасова вучы чалавека будаваць—гэта важна аднолькава. І кожнаму навічку падбярэ ён момант напомніць: вучыся, веды плячэй не намуляюць.

Многія, хто прайшоў праз рукі Чэпікава, сёння ўжо самі сталі інжынерамі-будаўнікамі і архітэктарамі. Радасна і за тых, хто хоць і не мае інстытуцкага ромбіка, але каму можна спакойна даручыць самую адказную, ледзь не ювелірную работу.

Помніцца, у вёсцы Урыцкае паступіў у будаўнікі Лёня Малахаў. Не прайшло і паўдня, а мазалёў—поўненькія жмені. Охі ды ахі... Думаў хлопец, што горшай трагедыі і на свеце няма, хацеў ужо кідаць работу. А зямлячок Чэпікава, Косця Рысаў, у першы дзень паказаў такі клас, фарсіў перад дзяўчатамі, што назаўтра на работу не выйшаў—не мог спіны разагнуць. А Саша Весялкоў з Яроміна... Ды хіба ўспомніш усіх. Сёння гэтыя хлопцы — будаўнікі, дай бог кожнай вёсцы мець такіх. Самі ўжо вучаць хлопцаў і дзяўчат.

У АРХІТЭКТАРА самая вышэйшая мерка задавальнення — убачыць сваю задуму здзейсненай. Калі не лічыць палаца ў Яроміне, найбольш удалымі яго праектамі з'яўляюцца палацы культуры ў вёсках Урыцкае і Брылёва. У Брылёве паўстаў палац, што звон.

І цяпер гэты вось, у Яроміне, што перажывае другое нараджэнне. Старшыня арцелі, Герой Сацыялістычнай Працы Мікалай Пятровіч Хаванскі, пасміхваецца часам:

— Ну, дарагі Пётр Маркавіч, цяпер любога прэзідэнта ў нашым палацы прыняць не сорамна.

— Нават каралеву англійскую можаце запрашаць, — смяецца Пётр Маркавіч.

...Растуць вакол Гомеля сельскія палацы культуры— і ствараецца ўражанне, нібыта горад абвіваецца вянком з палацаў. І хваляваннем поўняцца грудзі: у гэты вянок уплецены кветкі і яго, Чэпікава, рукамі і помысламі.

КАБ ЛЮДЗІ ДЗІВІЛІСЯ...

ВЫБЕГЛА на пагорак вёсачка. Не дабегшы да лесу—спынілася. Залюбавалася зялёным лугам і празрыстай рэчкай на ім... Так і стаіць на сямі вятрах вёска Навасяды. Такая ж, як мноства іншых беларускіх вёсак у Гродзенскай вобласці. І ўсё-такі са сваім непаўторным лёсам, як непаўторны лёс чалавечы...

Мы ідзём з Іванам па лясным пчэльніку. Слухаем, як звініць птушыным гоманам высокі лес. Іван вядзе мяне толькі яму вядомым шляхам. Раптам, рассунуўшы кашлатыя лапы старой елкі, кліча да сябе. З цікавасцю заглядваю праз яго плячо і ўздрыгваю ад нечаканасці — пад елкай стаіць урослы ў зямлю лесавічок, зусім як у казцы! Пазелянеў увесь, замшэў у вільготным змроку. Тварык зморшчаны, пакрыўджаны. Калючыя галінкі збягаюцца, хаваюць той маленькі цуд. Мы ідзём далей.

На паляне, зарослай чарнічнікам, зноў нагадвае пра сябе казка. Можа калі і быў гэта стары пень, а цяпер ён ператварыўся ў быліннага асілка— сурова насуплены бровы, і карэнні спляліся ў барадзе. Колькі гадоў прастаяў на паляне аблезлы пень, а кранулася яго натхнёная рука чалавека — і здаецца: вось-вось асілак рассуне магутнымі плячыма зямлю, вырвецца з палону.

У старога дуба адмерла палавіна камля. Ён яшчэ жыве, яшчэ бягуць сокі з зямлі па жывой драўніне, а там, дзе памерла дрэва, рука скульптара выразала фігуру. Яна нібы выйшла з дрэва, як душа яго, і схілілася, панікла над магілай. Засмучаная Маці...

Маці.

Зрэзаны глыбокімі маршчынамі твар, гаротна сціснуты на грудзях вялікія сялянскія рукі...

А Іван нібы чытае мае думкі:

«Думаеце, пэўна, навошта я ў лесе ўсё гэта зрабіў? Для каго?»

«Думаю», — прызнаюся.

Празрыстыя блакітныя вочы яго раптам расцвітаюць, аскетычны твар робіцца зусім малады.

«А проста так! І сам не ведаю — навошта. Проста, каб людзі дзівіліся...»

Ад такога простага і зразумелага адказу мне становіцца сорамна за свае мітуслівыя дробныя думкі.

Каб людзі дзівіліся...

І яны дзівяцца. Па вечарах Іванава хата рэдка пустуе. Прыходзяць мужчыны, рассаджваюцца па лаўках, кураць. Жанчыны тоўпяцца ў дзвярах. Тут жа — хлапчукі. Гавораць пацяху, каб не перашкаджаць гаспадару.

Калі ж прыйшла да яго гэта неўтаймоўная прага творчасці?

Жанчыны Навасяд, як і ўсе жанчыны ў свеце, таварыскія і гаваркія...

«Ды ён змалку такі дзіўны, нібы крыху не ў сабе, усё ў марах нейкіх жыў. Бывала, папросіш,—Яська, намалюй карову або свінню там, — ён тут жа раз—і падобна так выходзіла... Аднойчы ўзяў і разабраў вулей па дошчачках — і зрабіў маленькую хату, ну як сапраўдная была, уся вёска бегала любавацца, а яму нешта не спадабалася — узяў спаліў... Жыццё ў яго з маці было цяжкое, ой, цяжкое жыццё...»

Бацька рана памёр, а маці — інвалід другой групы — ці многа напрацуе? Парамантаваць старую страху, папраўіць плот, ускапаць агарод — усе мужчынскія клопаты леглі на плечы дванаццацігадовага хлапчука. Стараўся з усіх сіл, памагаў маці. Ён яе любіць. Калі гаворыць пра яе, ніколі не скажа «маці», як дарослы мужчына, а заўсёды толькі па-дзіцячы — «мама»...

Іван Астрамовіч за работай.

Скончыў восем класаў Іван Астрамовіч і пайшоў у Гальшанскі саўгас рознарабочым.

У вячэрнюю школу кожны дзень мераў сем кіламетраў туды, сем назад. Знаходзіліся насмешнікі — дзівак! І навошта яму гэта?

А ён прыходзіў са школы позна ўначы, знясілены валіўся на ложак, слухаў па радыё музыку. І яна нібы вяртала яму сілы. Можа тады і палюбіў па-сапраўднаму вялікую, сур'ёзную музыку — Чайкоўскага, Баха, Бетховена... Ніколі не быў у філармоніі, а заплюшчваў вочы— і музыка нараджала ў ім адмысловыя вобразы, узнімала ў душы магутную хвалю: здавалася, узляціш на грэбень — і расчыніцца перад табой нейкі чароўны свет.

Усур'ёз заняўся жывапісам, прагна чытаў усё, што трапляла пад руку пра мастакоў. Марыў аб Траццякоўцы, Эрмітажы — вось бы ўбачыць сваімі вачыма!

Скончыў дзесяцігодку і ў 1962 годзе паспрабаваў паступіць у Мінскі тэатральна-мастацкі інстытут на аддзяленне жывапісу — не прайшоў па конкурсе.

Зноў працаваў у саўгасе. А захапленне свайго не кінуў. Цяга да творчасці станавілася патрэбай. Першыя жывапісныя работы з'явіліся на выстаўцы ў Гродне ў год 50-годдзя Савецкай улады. Нехта з членаў журы сказаў яму: «А ты, хлопец, не спрабаваў скульптурай заняцца? Рука ў цябе цвёрдая, рэзкая, форму добра адчуваеш. Паспрабуй для пачатку разьбу па дрэве...»

Закінулі іскру ў душу...

Тады Іван ужо працаваў у Ашмянах мастаком у мясцовым кінатэатры.

Аднойчы ў суседні з кінатэатрам Дом культуры прывезлі дровы. Заўважыў Іван сярод дроў вялікую бярозавую калоду — вось бы з яе паспрабаваць рэзаць...

Некалькі дзён хадзіў вакол дрэва, прыглядаўся, а таварышы паднялі на смех: «Дзівак ты, Іван, ніколі ж не рэзаў па дрэве, гэтаму вучыцца трэба, а ты ўсё сам ды сам!»

І праўда, ён нават не ведаў, які патрэбен інструмент. Зноў засеў за кнігі. Потым бегаў па горадзе — шукаў кавалёў, заказваў інструмент па сваіх чарцяжах.

Калі зняў тапаром грубую кару са старой бярозавай калоды — ахнуў... Ружовае, жывое дрэва нібы выпраменьвала цяпло.

Задума нарадзілася натуральна — прыгадалася паэма Янкі Купалы «Курган», любімая з дзяцінства. Задумаў зрабіць Гусляра...

Гэта была самая першая спроба дакрануцца разцом да дрэва — можна толькі здзівіцца дзёрзкасці, з якой замахнуўся Іван на такі складаны і манументальны вобраз. Не з забавак пачынаў, а адразу глыбокі і велічны вобраз паўстаў перад ім.

«Колькі пакут я прыняў з тым Гусляром, — прыгадвае Іван. — Толькі выразаў галаву, а калода трэснула амаль папалам. Сырая была, а ў падвале цёпла. Перасохла і трэснула... Ледзь не плакаў я тады, закінуў калоду, вырашыў — не шанцуе... Узяўся за другую работу...»

«Юнацтва» — невялікая дзявочая галоўка з гордым летуценным тварам, з распушчанымі валасамі...

Але думка пра Гусляра вярэдзіла душу. Доўга рэстаўрыраваў калоду, убіваў кліны ў трэшчыну, клеіў і зноў узяўся за інструмент.

Дзесяткі разоў перачытваў «Курган», амаль усё ведаў напамяць. Перад вачыма ажывалі вобразы... Заплюшчваў вочы — вось ён Гусляр, мудры і цудоўны стары. Расплюшчваў — і работа здавалася жахлівай, не падобнай на тое, што бачыў у думках. Пазнаў ён тады пакуты бяссонных начэй... Ламаліся недасканалыя самаробныя разцы, самую тонкую работу рабіў звычайным сцізорыкам. Працаваў з нейкай ліхаманкавай паспешлівасцю — хутчэй, хутчэй...

Юнацтва.

«Невыдумная світка—убор на плячах,
Барада, як снег белы—такая,
Незвычайны агонь ў задуменных вачах,
На каленях ляглі гуслі-баі...»

— такім і выйшаў Гусляр з-пад разца Івана Астрамовіча.

Работ набралася ўжо нямала, а задумана яшчэ больш. Пакуль не закончаны дзве вялікія работы — «Летапісец» і «Хлебароб» — яшчэ трэба знайсці канчатковыя рашэнні. А ў двары пад паветкай ляжыць велізарная калода. Іван часта пастуквае па ёй сваім малаточкам — ці высахла дрэва?

— Кожная задума патрабуе асобай пароды дрэва, — гаворыць ён. Вось бяроза, яна ружовая, цёплая, як чалавечае цела. З яе я рэзаў «Юнацтва», «Гусляра», яна дае скульптуры мяккасць...

А дуб цёмны, цвёрды, грунтоўны — вось «Старажытны дойлід», выразены з дуба.

Іван Астрамовіч прыйшоў у мастацтва са сваёй тэмай. Ён мае цягу да былінных, эпічных герояў, да зямных людзей, у працы якіх знаходзіць мудрасць і веліч.

Не пакінуў Іван і сваёй мары — паступіць вучыцца.

Гэта ўжо чалавек з вялікім жыццёвым вопытам, з назаўсёды выбраным лёсам. Майстар, за плячыма якога нямала цікавых, значных работ.

Давайце запомнім яго імя — Іван Астрамовіч...

Ірына ЯФРЭМАВА.

в. Навасяды,
Ашмянскі раён.

СЯРОД КНІГ

ГЭТА КНІГА Рыгора Бярозкіна — пра Багдановіча. «Чалавек на світанку» — адначасова навуковая манаграфія і крытычнае эсэ. Унутраны свет мастака і яго творчасць для Р. Бярозкіна — не толькі прадмет аналізу. Тут усё жыве нібы здвоеным жыццём: чалавека-паэта, які раптам раскрыў перад намі свой глыбінны «падтэкст», і чалавека-крытыка, для якога лірыка Багдановіча стала часцінкай душы. Чытаеш, і — быццам сам Багдановіч, але не юнак, які памёр ад сухотаў больш паўвека назад, а наш сучаснік, успамінае пра даўнія свае шуканні, здабыткі і памылкі. Пры гэтым крытыка асабліва цікавіць «агульнае»: што ж прынцыпова новае, важнае для свайго народа прынёс паэт у літаратуру. І такі падыход — адначасова «глабальны» і «адзінкавы» — дае плённыя вынікі.

Для Беларусі 1905—1917 гады былі эпохай «выспявання» сацыяльнага пратэсту і пачаткам нацыянальнага адраджэння. З гэтай гістарычнай своеасаблівасці і выводзіць крытык сацыяльную заканамернасць, чалавечую і мастацкую неабходнасць паэзіі Багдановіча менавіта для тагачаснай беларускай літаратуры. «Дасягнуўшы ў асобе Купалы і Коласа, — піша ён, — адзінства нацыянальнай думкі і думкі «мужыцкай»... народнай самасвядомасці і самасцвярджэння... засвоіўшы, што ўсе надзеі на ажыццяўленне патрыятычных спадзяванняў нязбытныя і утапічныя па-за рэвалюцыйнай барацьбой нізоў, беларуская літаратура сутыкнулася з надзённай неабходнасцю «звесці» здабытыя ёю ўрокі да гарызонту асобы, да думкі індывідуальнай... выхаваць асобу з высакаразвітым пачуццём прыгожага, унутранай годнасці і свабоды». Гэта і стала жыццёвай справай Багдановіча. Ён быў першым беларускім паэтам, для якога ўласная біяграфія, свой унутраны свет сталі тэмай і сутнасцю творчасці, вызначылі грамадзянскасць і сацыяльную значымасць яго лірыкі.

Кніга Р. Бярозкіна — псіхалагічна дакладны і «атмасферны» расказ пра Багдановіча-чалавека і пра тое, як жа менавіта выказаўся ўнутраны свет душы ў лірычнай споведзі паэта. І — не толькі расказ. Як гаварыў сам Багдановіч, для яго «інтарэсы чалавечай асобы... з'яўляюцца... меркай каштоўнасці сацыяльнага ўкладу» і жахлівая нават думка «ўрэзаць іх на славу якога-небудзь ідала або ідэала». У той жа час, як паказаў нам крытык, асоба для Багдановіча — толькі «зыходны пункт» для далейшага росту душы, для сцвярджэння і росквіту чалавечага ў чалавеку. Стаць асобай, набыць інды-

Р. Бярозкін. «Чалавек на світанку. Расказ пра Максіма Багдановіча — беларускага паэта». На рускай мове. Выдавецтва «Художественная литература». Масква, 1970.

«Я ЖЫВУ Ў МІКРАРАЁНЕ»

«Што такое мікра тое?» Дзівосны звер? Старажытнае імя? Новаадкрытая зорка? Ды не, гэта проста звычайны гарадскі мікрараён. А яшчэ гэта — назва вершаванай «казкі з явай папалам» А. Вольскага.

Звычайны мікрараён. Але звычайны ён для нас, дарослых. А для дзяцей, якім і адрасавана кніжка паэта, — гэта цэлы свет, поўны навізны, незвычайнасці, калі хочаце, таямнічасці.

Сюжэт казкі просты. Сям'я хлопчыка атрымала новую кватэру ў мікрараёне. Бывай, «драўляны, фарбаваны домік, згорблены, стары».

Артур Вольскі. «Што такое мікра тое». Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1971.

«...КАЛІ РАЗАМ ЛЯЦІМ ДА ЗОР»

відуальнасць для паэта неабходна толькі таму, што інакш нельга ў поўнай меры адчуць і палюбіць жыццё, раскрыць сваю душу людзям, быць зразуметым імі і зразумець іх, быць прынятым імі і прыняць іх. І менавіта ў гэтым і бачыць паэт мэту быцця чалавечага.

Для Багдановіча ўсе людзі — сучасныя, мінулыя і будучыя— «падарожныя, папутнікі сярод нябёс». Усёй сваёй творчасцю паэт пытаўся: «Нашто на зямлі сваркі і звадкі, боль і горыч, калі ўсе мы разам ляцім да зор?» Для яго ўсякая адлучанасць асобы вядзе да непаўнацэннасці яе мэт, яе ўчынкаў, яе любві і нянавісці, яе радасцей і пакут. Нішто не выратуе ад безвыходнасці і катастрофы асобу, калі жывеш ты нібы пад каўпаком у самога сябе, калі не можаш знайсці шлях да людзей. І нішто не можа, па Багдановічы, выратаваць ад духоўнай беднасці і брыдоты жыццё грамадства, калі яно не хоча або не ўмее прайсці сваю «палавіну шляху» насустрач кожнаму чалавеку. Дапамагчы грамадству зразумець, якія магчымасці прыгажосці і велічы скрыты ў кожнай асобе і як яны неабходныя ўсім, навучыць чалавека бачыць, якія магчымасці прыгажосці і велічы тояцца ў іншых людзях і як усё гэта яму асабіста неабходна,— вось душэўны стымул паэзіі Багдановіча. Адсюль і вынікала яго імкненне «выявіць» у сваім унутраным свеце, у душы народа, у свеце прыроды і ў чалавечым жыцці тое, што зблізкае, аб'ядноўвае людзей, і выказаць гэта агульнае ў форме, свабоднай ад усяго «выпадковага» і «занадта індывідуальнага».

На працягу ўсёй кнігі крытык якраз і раскрывае гэту дыялектыку асабістага і народнага, асабістага і агульначалавечага ў творчасці Багдановіча. «У мяне на Беларусі народ, — падводзіць высновы крытык,— усёй сваёй творчасцю і маральным складам, усёй сваёй радасцю і смуткам гаварыў Багдановіч, і гэта адчуванне апоры на нешта большае, чым «мой» лёс... дапамагала паэту сцвердзіць прыналежнасць свайго народа да вялікіх гуманістычных каштоўнасцей, пачуццё ўсечалавечага адзінства... Лірыка сталага Багдановіча ўся на мяжы, на перасячэнні свайго і агульнага, так што часта і не ўстановіш межаў паміж імі».

У «эстэтызме» паэта крытык раскрывае заканамерны вынік светапогляду Багдановіча, а не толькі «здаровай, насуперак усяму, пушкінскай прагі... да жыцця ва ўсіх пералівах яго неўвядальнай красы і хараства». У кнізе паказана, што Багдановіч лічыў першапрычынай эгаізму — галоўнага з ворагаў паэта — нявер'е ў жыццё і ў людзей. Паэт верыў, што толькі чулых да прыгажосці не можа духоўна ачэрсцвіць або нават зламаць агіднасць навакольнай рэчаіснасці, што яна прымушае іх яшчэ больш імкнуцца сцвердзіць, памножыць цудоўнае, ператварае іх у рэвалюцыянераў, у паэтаў, у творцаў. «Законы грамадскага жыцця, якія глыбока хвалявалі Багдановіча, — піша крытык, — дапаўняліся ў яго свядомасці «законамі прыгажосці»... жывіліся, падтрымліваліся імі: цудоўнае — натуральны для Багдановіча ўзровень, на якім народнае быццё раскрывае сталасць свайго духоўнага свету, сваіх ідэалаў і мэт, сваю гатоўнасць увайсці ў цеснае ўзаемаразуменне і кантакт з лепшымі спадзяваннямі другіх народаў, усяго чалавецтва...»

Крытык здолеў паказаць, што такі «эстэтызм» абуджаў годнасць асобы і годнасць нацыі, веру працоўных мас у свае сілы і ў адзінства сваіх інтарэсаў, усведамленне абразлівасці і немагчымасці жыць абяздоленым, рабскім жыццём. Тым самым паэзія Багдановіча маральна і эстэтычна падрыхтоўвала людзей да сацыялістычнай рэвалюцыі: да ролі творцаў, якія ствараюць новы светапарадак на асновах гуманнасці і прыгажосці.

Крытык не прыхарошвае ісціну, не ўтойвае, што палітычная свядомасць Багдановіча далёка ўступае яго маральна-эстэтычнай вышыні і што прыгажосць рэвалюцыйнай барацьбы не знайшла прамога адлюстравання ў яго лірыцы. У той жа час Р. Бярозкін паказвае, што «эстэтызм» паэта заўсёды служыў мэце, якую сам Багдановіч вызначаў: «музыкай... будзіць людзей да святла, праўды, братэрства і свабоды». Багдановіч, —як піша крытык, — даваў чытачу «неабходны ўрок маральных паводзін — урок годнасці... непрыгнечанасці народнай сілы... непаслушэнства, ініцыятывы, вернасці лепшаму ў сабе, гатоўнасці памерці за яго». Гэтай мэце служыла не толькі лірычная споведзь паэта, але і пастаянныя ў яго тэмы прыроды, гісторыі і культуры. Пасля кнігі Бярозкіна цяжка ўжо сумнявацца, што зварот да гэтых тэм для паэта быў зусім не адыходам ад праблем сучаснасці, а ўвагай да іх, служэннем ёй.

Народ застаецца нацыяй для Багдановіча, пакуль у жыцці народным захоўваюцца абавязковыя ўмовы. Пакуль сваю душу і свой штодзённы побыт ён выказвае на сваёй роднай мове. Пакуль у масах не згасае пачуццё любві да сваёй радзімы і яе прыроды. Пакуль яны шануюць сваю нацыянальную гісторыю і культуру як свой вышэйшы і святы здабытак, выток і заруку свайго быцця.

Багдановіч шукае ў гісторыі заканамернасцей, вось чаму ён імкнецца да паэтычнай аб'ектыўнасці, да ўнутранай праўды ўзнаўлення мінулага. Але шукае ён не законы, якія кіравалі «ходам падзей» беларускай гісторыі, што прывялі да стагоддзяў нацыянальнага прыгнёту і ўпадку: «крытыка мінулага» пры ўсёй яе сацыяльнай і чалавечай важнасці не ўваходзіла ў задачы паэта. Галоўнае для яго — духоўныя сілы, духоўныя заканамернасці, якія дапамагалі беларусам не знікнуць як нацыі і без якіх, згодна паэту, не магло быць сапраўды паўнацэнным яе будучае адраджэнне, яе блізкі, гістарычна наспелы росквіт. Вось чаму Багдановіч узнаўляе не столькі гісторыю свайго народа, колькі духоўны свет і духоўны склад «гістарычнага» беларуса, скрыты за фактамі мінулага, дакладней — у гэтых фактах.

У паэзіі Багдановіча, — піша крытык, — «далёкае мінулае — жыццё. Жывое, трапяткое, рэальнае жыццё. Мы бачым і адчуваем яго, мы дыхаем ім, і ўсё гэта неад'емна наша: і сонца, якое свеціць праз вузкае ваконца келлі, і купалы, якія гараць на сонцы... І не проста жыццё ў тым, аб чым ён расказвае, але і адкрыццё жыцця, здзіўленне перад ім... яшчэ адзін цуд мастацтва: жывая, адчувальная карціна, цалкам належачы нам, нашаму актыўнаму ўспрыняццю, застаецца карцінай мінулага, якая патрабуе для паўнаты сузірання вядомай дыстанцыі, умення адысці ад паказанага так маляўніча і пластычна».

Багдановіч быў адным з першых у сусветнай літаратуры, хто ўбачыў у працы і культуры народа сэнс гісторыі чалавецтва, і гэта яго вялікая роля выдатна раскрыта ў кнізе Р. Бярозкіна.

У гэтай здольнасці ставіцца да працы не толькі як да непазбежнай, але і як да агульнанеабходнай, сардэчна-неабходнай справы, справы ўзаемнай павагі і ўзаемнай патрэбы аднаго чалавека ў другім, бачыць паэт адну з крыніц нацыянальнай здольнасці беларусаў «не хіліцца з бяды, не пужацца агню» і адну з умоў новага адраджэння нацыі.

Усёй сваёй творчасцю, але асабліва сваёй гістарычнай паэзіяй, Багдановіч прывівае смак да працы « па законах прыгажосці» і асабістай бескарыслівасці, перакананне ў яе мэтазгоднасці, плённасці і ў шчасці, якое яна прыносіць людзям.

Зусім гэтак жа вялікая ўвага да тэмы нацыянальнай культуры ў гістарычнай лірыцы Багдановіча не зводзіцца толькі да імкнення паказаць, што забіты, непісьменны беларускі народ у мінулым быў уладальнікам і творцам самабытнай, высокай культуры. У гістарычным мінулым роднага народа Багдановіч адкрывае асаблівыя адносіны « чалавека з масы» да духоўнай культуры. Для яго летапісца, яго перапісчыка гэта — справа, якая вышэй за ўсе асабістыя і «часовыя» меркаванні. Да культуры, да таго, што створана чалавечым духам і працай чалавека, яны ставяцца як да самай свяшчэннай і вечнай каштоўнасці, якая належыць усім і для ўсіх людзей— сучасных, будучых — павінна быць зберажона і перададзена без страт, з глыбокай пашанай. У гэтых адносінах да культуры паэт бачыць і «ключ» да маральна-гістарычнай нацыянальнай устойлівасці беларусаў, і «тайну» іх асаблівых шматвяковых паважана-даверлівых адносін да чалавека незалежна ад нацыянальнай або рэлігійнай яго прыналежнасці, і прычыну таго, што (як народу, у цэлым) беларусам заўсёды былі чужыя ўсялякая замкнутасць, усялякая выключнасць, усялякі нацыяналізм.

Крытык так падсумоўвае сваё даследаванне: «Ён так неахопна многа зрабіў для «Беларусі-зараніцы» (як ён называў сваю радзіму ў адным з перадсмяротных накідаў), для будучыні яе народа, культуры, паэзіі. Для таго, каб акрэпла і зацвердзілася яе ўласная — гістарычная, нацыянальная, мастацкая — думка аб сабе, непарыўна звязаная з лепшымі спадзяваннямі ўсіх народаў, усяго чалавецтва. «У тых рэчах, якія ён паспеў зрабіць, ёсць многа такога, што назаўсёды зрабілася радасцю жыцця для вельмі многіх людзей». Гэта Багдановіч сказаў пра Лермантава, гэта можна сказаць і пра яго самога».

Нам застаецца дадаць да гэтых слоў толькі адно пажаданне. Шырокую вядомасць набыла кніга Р. Бярозкіна «Свет Купалы». І вось цяпер — Багдановіч. Будзем спадзявацца, што мы дачакаемся ад крытыка кнігі аб трэцім нашым волаце — аб Коласе.

Г. ТРЭСТМАН,
К. ХАДЗЕЕЎ.

СВЕДЧАННЕ МОЦЫ І СТАЛАСЦІ

Гэта — вокладкі кніг І. Шамякіна на мовах савецкіх народаў і народаў свету. Яны сведчаць не толькі аб папулярнасці аднаго з нашых выдатных майстроў слова, але і аб сталасці і моцы роднай беларускай літаратуры.

Дзень добры, «дом магутны, мураваны, збудаваны без заган».

Герой казкі — зусім сучаснае дзіця. І наш малы сучаснік добра ведае, «што такое мікра». «Што такое тое мікра? Гэта — трошачкі, ледзь-ледзь». Вось адсюль усё і пачалося. У дзіцячым уяўленні раптам усе жыхары мікрараёна ператвараюцца ў ліліпутаў: тата, упраўдом, сусед... А інакш як жа ім змясціцца ў мікрадоме? Але варта малышу ўбачыць велізарны будынак — і імгненна адбываецца адваротнае: цяпер ужо ўсе яму здаюцца волатамі, адпаведна гмахудому. А будаўнікі ператвараюцца ў добрых чараўнікоў.

Слава добрым чарадзеям,
Слава ўсім будаўнікам!

Гэта адпавядае дзіцячай фантазіі, дзіцячаму светаадчуванню. Трапна акрэслены і ўдала абыгрываецца «канфлікт» — непаразуменне, якое ўзнікла ў выніку літаральнага ўспрымання паняцця! І як многа, па сутнасці, сур'ёзнага, урачыста-святочнага праступае праз знешнюю забаўнасць сітуацыі.

А ўсё ж чаму А. Вольскі назваў сваю мікрааповесць казкай? Бо рэальныя рэчы і падзеі падаюцца аўтарам у святле незвычайнасці. Надзвычайна, а значыць казачна, прыгожыя новыя шматпавярховыя дамы, дзе «сонца будзе круглы год». Надзвычайныя, а значыць казачныя, умелыя работнікі — будаўнікі. Надзвычайна новае, а значыць казачнае, адчуванне ўласнай сілы, уласнай вялікасці сярод волатаў-дамоў. Гэта здолеў амаль добра (амаль — бо часам верш становіцца менш гнуткім і выразным, інтанацыйна аднастайным, збіваецца на шаблон) сказаць аўтар. А ў гэтым яму дапамог мастак В. Тарасаў.

М. ГЕЛЕР.

СКАРБЫ НЕАЦЭННЫЯ

У самых розных зборах і калекцыях музеяў і навуковых устаноў захоўваюцца ўзоры мастацтва нашых далёкіх продкаў, якія жылі некалі на тэрыторыі Беларусі. Ды і не ўсе з гэтых скарбаў даступныя для шырокага гледача. Не кожны, каб пабачыць іх, можа зрабіць падарожжы ў розныя куткі рэспублікі і за яе межы. А створанае нашымі продкамі вартае самай пільнай увагі кожнага. Таму выхад у свет альбома фотаздымкаў і рэпрадукцый «Старажытныя скарбы Беларусі». складзенага Г. Штыхавым і П. Захарэнка, — своечасовы і жаданы.

У альбоме — больш паўсотні ілюстрацый, да якіх ёсць спецыяльныя тлумачэнні. У тлумачэннях указваецца дата таго ці іншага твора, месца і час знаходкі, месца цяперашняга захавання. Ёсць у альбоме і невялікі ўступны артыкул, які лаканічна і ўсебакова характарызуе значэнне прапанаваных увазе чытача і гледача твораў. (Дарэчы, усе тэксты пададзены на рускай, беларускай і англійскай мовах).

Знаёмячыся з альбомам, мы атрымліваем уяўленне пра старадаўнія ўпрыгожанні, рэчы побыту, скульптуру, помнікі хрысціянскага культу і пра рэчы, якія трапілі на тэрыторыю Беларусі з іншых зямель. Усе гэтыя творы адносяцца да тых стагоддзяў, якія папярэднічалі ўсталяванню беларускай народнасці — да часоў старажытнай Русі і больш далёкіх стагоддзяў.

Славутыя фрэскі Спаскай царквы Еўфрасіньеўскага манастыра ў Полацку, разнастайныя абразкі, пячаткі, жаночыя ўпрыгожванні, шахматныя фігуркі, фібулы, накладкі на шчыты... Узоры апрацоўкі металаў, косці, каменя, дрэва... Ліццё, чаканка, гравіроўка, скань, інкрустацыя, перагародчатыя эмалі... Калі глядзіш усё гэта ў альбоме, увачавідкі пераконваешся, якія развітыя формы мела мастацтва нашых продкаў, як глыбока ў мінулае ідуць традыцыі сучаснага нашага выяўленчага мастацтва.

Многія ўзоры творчасці нашых продкаў, якія ўвайшлі ў альбом, знаёмы па ранейшай літаратуры. А большасць іх — гэта матэрыялы раскопак пасляваеннага часу.

Зразумела, у адзін альбом не магло ўвайсці ўсё, што знойдзена нашымі даследчыкамі мінулага. Але — пачатак пакладзены. Трэба спадзявацца, што з часам чытач атрымае і іншыя аналагічныя выданні, якія пашыраць яго ўяўленне аб мастацкай спадчыне продкаў.

«Старажытныя скарбы Беларусі» набудуць студэнты, мастацтвазнаўцы, шматлікія аматары мастацтва, госці нашай рэспублікі. Усе яны будуць удзячныя складальнікам і выдавецтву.

Шкада толькі, што гэтае з любоўю складзенае і добра надрукаванае выданне мае такі невялікі тыраж — менш 5000 экземпляраў. Вельмі хутка яно стане бібліяграфічнай рэдкасцю.

Ул. БРЫГ.

«Старажытныя скарбы Беларусі». Аўтары Г. Штыхаў і П. Захарэнка. Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1971.

Сцяпан ГАЎРУСЕЎ

ЗАДУШЭЎНАЯ ПЕСНЯ

КОЛЬКІ ДЗЁН — сонечных і хмурных — мінулася з таго дня, калі я ўпершыню сустрэў яго — абветрана-смуглага, з добрай усмешкай і энергічным поціскам рукі. У гулкім універсітэцкім калідоры — на фоне гаманлівага студэнцкага птаства — яго постаць вылучалася нейкай асаблівай салдацкай падцягнутасцю. Ён сапраўды нядаўна дэмабілізаваўся з арміі і—памятаецца — некуды спяшаўся: ці то ў бібліятэку, ці то на семінар. Пазнаёміліся. Ён назваў сябе. І прыгадалася, як за год перад гэтым Мікола Аўрамчык, хросны бацька многіх маладых паэтаў, задаволена паціраючы рукі, аднойчы сустрэў мяне ў сваім рабочым кабінеце запытаннем:

— Угадай, хто гэта напісаў:

Нібыта патроны з дыску,
Радкі дасылае памяць?

Я перабраў дзесяткі два імён, пакуль ён не рассмяяўся:

— Не ўгадаў. Гэта — Уладзімір Паўлаў. Салдат. Даём яго падборку. Цікавы паэт.

І вось ён стаяў перада мной. І, шчыра прызнаюся, было такое ўяўленне, быццам я ведаю яго даўно. Сёння я магу растлумачыць гэта тым, што былыя салдаты вельмі хутка знаходзяць агульную мову, яны неяк інтуітыўна адчуваюць адзін аднаго. Ён з ахвотай згадзіўся прачытаць два ці тры новыя вершы, прыглядзеўся, якое яны пакінулі ўражанне. задумаўся:

— Прабач, іншы раз пагаворым.

І пайшоў — размашыста, цвёрда.

Пасля — а сустракаліся мы часта— здзіўляла яго сабранасць, уменне берагчы свой і чужы час, адначасова займацца некалькімі важнымі справамі. Ён вучыўся і працаваў у рэдакцыі, выступаў у рэспубліканскіх і цэнтральных газетах, рыхтаваў чырвоназменаўскія літаратурныя старонкі і — галоўнае — пісаў сваё.

Трэба адзначыць, што гэты час быў характэрны інтэнсіўнымі пошукамі маладых у галіне формы. Ён жа — актыўны ўдзельнік гэтага працэсу — быццам зусім не звяртаў увагі на фармальнае наватарства. Магчыма, таму яго асабістая творчасць не прыцягвала падкрэслена-зацікаўленай увагі крытыкі. Цяпер, калі ён з'яўляецца аўтарам чатырох паэтычных кніг (апошняя днямі выходзіць з друку), можна бачыць, што пошукі яго ішлі ў іншым кірунку: ён проста шкадаваў часу на пустое. Нездарма аднойчы ён не стрымаўся ад прызнання, якое ў вуснах каго-небудзь іншага выглядала б фальшывым:

Для мяне хвароба, як знаходка,
Вечаровы сум.
Я тады—малюсенькая лодка
Ў акіяне дум.

Рэдка выпадае мне сам-насам
З песняю пабыць,
Бо штодня раскручан я тым пасам,
Што завецца—быт.

Забяру ў нязменнае суседства
Вецер і мароз.
Мне б туды, дзе нехта церпіць бедства,
Пасылае «SOS».

І далей ён параўноўвае вымушаны перапынак у працы з кароткім перакурам у напружаным маршы. Знамянальнае прызнанне! І сапраўды — пачуццё пастаяннай мабілізаванасці не пакідае паэта.

Яго дзяцінства, як і соцень аднагодкаў, апалена бязлітаснай вайной, яно прайшло пры «мёртвым святле парашутнай ракеты». І самае памятнае ўражанне яго тое, што атоесамляецца з вобразам маці-настаўніцы:

У завулак за рукі ты нас вяла раніцай,
Там забіты ляжаў партызан малады.
Гэта ты навучыла мяне яму кланяцца
І з гародчыка кветкі прыносіць сюды.

Цяжка было дзіцячым вачам глядзець у навакольны свет праз разбітыя шыбы (перад сном маці «падушку ўстаўляла ў акно, як браню»), але затое яны навечна навучыліся вызначаць колер нашай праўды. І хоць горка ўсведамляць, што «ў Замошшы маім паміраюць мужчыны» — паміраюць ад праведных ран — яны і сёння «на зялёным пагорку, прыкрываючы вёску, ляжаць ланцугом». Таму і салдацкая служба, калі часта напружанне дасягае мяжы магчымага і глыток сцюдзёнай вады здаецца заслужанай узнагародай за стому, успрымаецца як святая неабходнасць. Многія паэты параўноўвалі ранішнюю расу з серабром, брыльянтамі і г. д., але, здаецца, ніхто так не сказаў: «Травы буйнай расой, нібы соллю, апырсканы». І як добра, што праз гэту суровасць праступае такое чалавечнае, светлае пачуццё:

Пахне зямля маладой збажынаю,
Квеценню белай ды першым рамонкам.
Дзеўчына босая з доўгай касою
Звоніць на лузе парожнай даёнкай.

Але ж ёсць вышэйшае пачуццё — пачуццё салдацкага братэрства, змацаванае бясслоўнай клятвай:

Месяц доўга глядзеў нам з цікавасцю ў твар,
А, настыўшы, прыкрыўся пярынаю хмар.
А мы у абдымках без кроплі віна
Так і праседзелі ноч да відна,—
Бо ў нас служба адна,
Бо ў нас дружба адна.
Бо ў нас маці-Радзіма
Адна.

І таму гэта дружба здаецца тугім снапом, дзе не сорамна быць любым коласам. Галоўнае — трэба ўмець радавацца чужому шчасцю: «Ехаў мой сусед па шчасце, а мне весела было».

Цаніць чалавечую радасць вучыць нас жыццё. Асабліва востра гэта адчуваеш цяпер, калі з аголенай нагляднасцю ідзе няспыннае змаганне сэрцаў і ідэалогій. Адны людзі стараюцца расшыфраваць загадкавыя пульсары, а другія сумуюць па фашысцкай свастыцы; адначасова з перасадкай чалавечага сэрца паталоўна вынішчаюцца цэлыя в'етнамскія паселішчы; за турэмнымі кратамі чакае смяротнага прысуду негрыцянская камуністка, і ў той жа час прэзідэнт магутнейшай капіталістычнай краіны аб'яўляе амністыю прафесійнаму забойцу, кату мірнай в'етнамскай вёскі Сангмі; савецкі лётчык ахвяруе жыццём, каб няспраўная машына не ўпала на мірны горад дружалюбнай краіны, а ізраільскія экстрэмісты бамбяць арабскую школу... Як усё гэта ўмясціць у сэрцы, якое нічога не забывае!

Даўно зямлёй гарачы попел стаў.
Сплываў з вадой, ляцеў на ветры сінім.
На твары асядаў, на зелень траў
Яшчэ за два гады да Хірасімы.

Ён плошчу быў згарэлых у агні,
У тым агні, што мой народ прарэджваў.
За дваццаць пяць крычаў ён пра Сангмі,
За дваццаць пяць жывых нас папярэджваў.

Звіняць званы і кроў у жылах стыне,
І адступае прад жыццём нябыт.
Ў Хатыні 136 Хатыняў
І больш ніводнай тут не быць.
Не быць!

Свяшчэнная памяць ахвяр кліча нас да пільнасці. Якімі б заманлівымі ні былі посулы варожай прапаганды, мы заўсёды павінны адчуваць на сваіх плячах салдацкую скатку. Гэта нялёгка, але іншага выйсця няма:

Да часу слепа дрэмлюць мегатоны,
Трывожны сон на ўсіх мацерыках.
Зямля, нібы Сікстынская мадонна,
Дзяцей сваіх праносіць на руках.

І мацярынскай верай верыць:
Людзі
Праславяць мірам на вякі яе.
Ляцім мы ў космас,
А гардзіеў вузел
Рассекчы яшчэ сілы нестае.

Гэта высакароднае пачуццё заўсёды спадарожнічае паэту. І яму бывае часам па-чалавечы крыўдна, што не ўдаецца выкраіць дастатковай увагі роднаму сыну, расказаць захапляючую казку пра дзівоснае Сіняспор'е, якое не знойдзеш на геаграфічнай карце, але якое павінна быць у нашых дзяцей, бо яны пойдуць нашай дарогай — далей і смялей. І ў каюце падводнай лодкі, дзе ілюмінатар нагадвае цыклопава вока, добра мець перад сабой фотаздымак сына, каб не трацілася адчуванне: «На вахце за сына трывожыцца бацька, а сын — у каюце».

Што ж, корань жыцця неўміручы. Наперадзе яшчэ будуць спякотныя і завейныя дні, будуць шчаслівыя набыткі і непазбежныя страты, але важна, каб назаўсёды помнілася гэта: «У сінюю смугу адбягае вёска. Шукаю вачыма бярозу з адламанай верхавінай. Недзе там з унукамі мая маці. Хлапчукі каля яе, быццам тыя пасынкі ля бярозы.

Зноў паваротка, і Залессе хаваецца за пагоркам. А я гляджу і гляджу туды і, як бінт ад засохлай раны, не магу адарваць без болю позірк».

Гэта — заключныя радкі аповесці «Яжэліха».

Вышэй я зазначаў, што паэт не спакушаўся фармальнымі навацыямі. За гэтым — жыццёвая і творчая пазіцыя аўтара. І хоць яго лірычны герой не часта заставаўся безаблічным, аўтар разумеў, што не ўсё можна сказаць ад яго імя, што радаслоўная яго—больш змястоўная, чым паспела адлюстравацца ў паэтычных радках.

«У дзеда, а ў майго прадзеда, была няхітрая, дзівакаватая філасофія. Раней хата стаяла па той бок вуліцы. А яшчэ раней на месцы іх кotлішча вуліца зварочвала ў лес. Вялікі лес быў, дрымучы. Ласёў і мядзведзяў не пераводзілася. Ад лесу — і Залессе пайшло. Сяляне з атрадаў Каліноўскага, а можа і самога Вашчылы, знайшлі тут прытулак і схованку. Бралі круглую перапечку, такія яшчэ нядаўна і ў Залессі пяклі на кляновым лісці, ставілі на бок і кацілі, як дзеці абруч: у які бок заверне, падаючы, — у той і вуліца пойдзе. Так расказваў мацеры дзед. У жыцці яму не шанцавала, асабліва на дзяцей. Народзіцца і памрэ. І ўсё таму, гаварыў дзед, што хата стаяла на былой дарозе. Таму і бегла, плыло ўсё, як веснавая вада. «Не куецца, не плешчацца». Прынёс ён аднойчы з лесу бярозку: «Ежалі будзе расці — перасялімся на той бок». Прынялася бяроза. Пасля перацягнулі і хату, хоць дзеда ўжо не было. Памёр».

Былінным эпасам вее ад гэтых радкоў. На такой зямлі маглі жыць і сапраўды жылі і жывуць толькі людзі выключнай стойкасці і своеасаблівасці. І найбольш блізкія з іх сэрцу паэта — бацькі: маці з задуменнай песняй «Дунай нясе плыты», якой суджана ўвесь век хваляваца і за дзяцей, і за свайго чалавека; і бацька — абаронца і ўпарадчык новага жыцця. Ды не пра свой чалеснік іх галоўны клопат — горкія мужавы грошы, атрыманыя пасля чорных гадоў акупацыі, маці аддзе калгасу, як некалі аддала партызанам каня. Яна беражэ для народных мсціўцаў апошні кавалак хлеба — святога хлеба; хоць свае дзеці кладуцца спаць галоднымі. Яна нічога не шкадуе дзеля агульнай справы.

А ў самой мара — пажыць хоць трошкі ў новай хаце, налюбавацца на ўнукаў, калі збяруцца. Не ўправіўся гаспадар, дужа зарана лёг на зялёным пагорку ад пасляваеннай бандыцкай кулі, абараняючы арцельнае дабро. Толькі запавет паспеў сказаць сыну: «Калі жыць ды не працаваць, то і жыць не трэба».

Карціна за карцінай, штрых за штрыхом праходзіць перад намі жыццё, такое зразумелае ў сваёй сутнасці і нявыдуманае ў нечаканых падрабязнасцях. Мы бачым і тых людзей, хто не шкадаваў жыцця дзеля перамогі, і тых, хто здрадзіў народу. І ніводным тонам паэт не грашыць супраць праўды.

Аповесць — лірычная і, прадбачачы магчымыя папрокі, аўтар суправаджае адзін з раздзелаў іранічным эпіграфам: «Без лірычных адступленняў не вяжацца сюжэт!». Мы толькі можам з задавальненнем адзначыць, што, не здрадзіўшы паэзіі, ён прыйшоў і ў прозу. Адна рука адчуваецца ўсюды — і ў энергіі фразы, лаканічнай і дакладнай, і ў адухоўленасці свету, у якім жывуць любімыя героі паэта. Ён ва ўсім захоўвае такт і меру. Часам тое, што было пункцірна намечана ў вершах, раскрыта з належнай паўнатой у прозе. Напрыклад, апісанне фашысцкай бамбёжкі дзіцячага эшалона.

Я не стаўлю сваёй мэтай дэталёва аналізаваць прозу паэта, хоць гэта задача цікавая — і ў сэнсе кампазіцыі, і арганічнасці дыялога, і абумоўленасці скразнога дзеяння, і жанравых сцэн, і ўмелага спалучэння паводзін дарослых і дзяцей. Хацелася б толькі звярнуць увагу на тое, як натуральна ўжываюцца між сабой рэчы рознапланавай танальнасці.

Вось досвіткавы сон дзяўчыны Улі: «Не расплюшчваючы павек, падклаўшы пад галаву рукі, Уля ляжала ў ложку. Праз верхнюю шыбіну пад адтапыраны краёчак прасціны ўпаў ёй на грудзі сонечны прамень. Скруціўся ў цёплы камячок, прыгрэўся, заснуў. Яна баялася павярнуцца, каб не спудзіць яго».

А вось партрэт яе каханка Пашкі: «Хадзіў ён у ссунутай на патыліцу кепцы з доўгім казырком і ў хромавых ботах. Халявы ботаў заўсёды былі падкасаны — хлопец хацеў выдаваць вышэй свайго росту. Белы паднарад халяў і шырокія кішэні галіфэ, насуперак жаданню Пашкі, рабілі яго нязграбным, чымсьці падобным да маладога пеўніка... Затое ў загадчыка клуба была процьма ідэй».

Гэта — з аповесці «Спелыя травы».

Прамень і халявы.

Яны б не ўжыліся, каб не былі абумоўлены характарамі — летуценным і дзелавітым.

А самі сяброўкі — Уля і Волька, такія падобныя і розныя. А як каларытна выпісана многае-многае іншае: выпускны вечар у школе і выкрыццё першага дыверсанта, бой з нямецкімі парашутыстамі, сумнае акупацыйнае вяселле і расстрэл партызанскіх дзяцей, немец-курашчуп і партызанская блакада, сватаўство начальніка паліцыі і пілаванне лесу «на кубаметры» — пасля вызвалення. І за ўсімі гэтымі карцінамі — людзі, добрыя і нягодныя, акрэсленыя эканомна, але запамінальна.

Не, «ваенных медаляў гром не аціх», як некалі было здалося паэту. У сэрцы яго няўмольным часам выгравіраваны незабыўныя вобразы, якія ён шчодра данёс да нас. Асаблівай напоўненасцю вылучаецца Уля — чыстая, гордая, працавітая, якой лёс не судзіў спазнаць шчасця.

«Загадкавую прафесію абраў сабе Кастусь. Вучыў, вучыў сваю фізіку, а прафесіі яго ніхто так і не ведае. Дадому таксама нічога не піша. Аднойчы Мікола прынёс у Залессе навіну, якая ўскалыхнула ўсіх. На шахце, дзе ён працуе, паказвалі фільм пра космас. У ім Мікола і ўбачыў Кастуся. На адну хвілю мільгануў кадр. А Мікола б'е сябе ў грудзі, што «пазнаў Ганнінага хлопца».

Што ж, мы спадзяёмся, што гэты хлопец некалі з'явіцца ў творах паэта.

Міхась ПАРАХНЕВІЧ

АПАВЯДАННЕ

ЖМЕНЯ АГРЭСТУ

ПАЎЛІК свайго бацькі не помніць. Раней, калі ён быў яшчэ зусім малы і пытаўся пра бацьку, маці выкрыквала са злосцю:

— Сабакам сена косіць бацька твой!

Паўліку хацелася смяяцца, чуючы такое, але абрываў смех суровы матчын твар. Нашто сабакам сена? Сена любіць карова Сарока. Маці ёй вечарам дае цэлы ахапак трушанкі. А яшчэ есць сена бычок з белай лысінкай. Барбос жа ласы на хлеб, на кашу, а сена, колькі ні наглядаў Паўлік, і ў рот не бярэ.

Гэта было даўно. Цяпер Паўлік па грашовых пераводах, якія атрымлівае маці, ведае, дзе яго бацька. Ён на Поўначы працуе шафёрам. Вось і сёння паштальён прынёс перавод. Паўлік узяў ручку і на лістку супраць матчынага прозвішча акуратна, не спяшаючыся, як у сваім сшытку па пісьме, вывеў: «Буяк». Паштальён пайшоў, а Паўлік доўга разглядаў квіток, быццам то быў не перавод, а ліст ад бацькі. «Для пісьма», — шэптам прачытаў хлопчык. Чаму ж бацька нічога тады не піша? А можа гэта ён пакінуў месца, каб Паўлік сам напісаў?

Нейкі момант Паўлік задуменна сядзеў над квітком, потым памачыў ручку ў чарніла і, крыху падумаўшы, нерашуча вывеў першае слова: «Тата». Што яшчэ напісаць Паўліку? Пра тое, як ён нядаўна ў лесе злавіў вожыка і прынёс у школу? А можа пра тое, што сёлета маці купіла яму новы чорны партфель, а летась ён хадзіў у першы клас без партфеля?..

На двары загрукаталі колы. Перад вокнамі праціснуўся высокі, пад самы дах, воз сена. Паўлік хуценька закрэсліў слова «Тата» і выскачыў на двор.

Маці расчырванелая, шчокі яе гараць, як спелыя памідоры. Убачыўшы сына, яна гаворыць яму:

— Сенаераспела, як порах. Барждзэй трэба ў хлеў скласці, а то нахмарвае нешта.

Паўлік толькі хацеў расказаць маці, што паштальён прынёс грошы, што ён атрымаў пяцёрку па чытанні, як убачыў: з хлява, трымаючы вілы ў руках, выйшаў Мікіта. Упалыя Мікітавы шчокі зараслі чорнай густой шчэццю. На галаве старая шапка з пакамячаным брылём. Мікіта накульгвае на правую нагу. Падышоўшы да хлопчыка, выняў з кішэні чырванабокі яблык:

— Частуйся. Гэта шафранка. Заўтра, калі не забуду, агрэсту прынясу. А цяпер бяжы гуляй. Мы тут з маці ўправімся...

— Я каня буду карміць, — хмура адказвае Паўлік. Пры гэтым ён бярэ ахапак сена і кладзе перад чорным, як смоль, канём. Конь мяккімі абвіслымі губамі, не спяшаючыся, перабірае кожную сяніну, павольна хрумстае, і ў яго вялікіх выпуклых вачах Паўлік бачыць самога сябе. Ён там маленькі, усё роўна як вылеплены з пластыліну. Ды і на самой справе ён меншы за ўсіх у класе. Можа таму, што ў яго няма бацькі. І Каця Плотка маленькая, бо ў яе маці летась памерла. Хлопчыку робіцца цяжка і крыўдна ад гэтых думак. У вачах яго ледзь не слёзы. Каб ён быў з Мікіту, то адзін склаў бы ўсё сена ў хлеў. Маці б паліла ў печы, а ён усё насіў і насіў бы.

Надоечы, калі позна ўвечары ад іх пайшоў Мікіта з касою (вяртаўся з лугу, дзе касіў матчыну палоску), маці ціхім, нейкім вінаватым голасам сказала Паўліку:

— У яго хата новая... Сад вялікі... Там табе добра будзе.

Паўлік нічога не адказаў. Моўчкі паклаў кніжкі ў партфель, доўга расчыняў і зачыняў пенал, гэтак жа моўчкі выйшаў на вуліцу. Вядома, ён не пойдзе жыць у Мікітаву хату. У іх ёсць свая хата з ігрушай пад акном. Маці ж некалі казала, што гэту ігрушу садзіў яго, Паўлікаў, бацька...

Маці граблямі падгрэбла двор, Мікіта паклаў на калёсы рубель. Зняў старую шапку, выцер успацелы твар.

— Мо б малец сам загнаў каня?—глянуў ён на маці. — Я некалі такім на начлег коней вадзіў.

— Хаця б конь яго не ўбрыкнуў.

— Не ўбрыкне, рахманы. Бяры, малец, лейцы ды едзь.

На вуліцы Паўліка акружыла цэлая гурба малышоў. Абляпілі калёсы, што самому возчыку не варухнуцца. Самы большы з іх, Федзя Маргун, скамандаваў:

— А ну, прышпор яго! Но-но-но!!

Пры гэтым Федзя ўзяў з Паўлікавых рук лейцы і, размахваючы імі над галавой, пагнаў каня. Каля канюшні іх сустрэў брыгадзір дзядзька Раман.

— Гэць адсюль, блазнота! — крыкнуў ён. — Населі, як саранча, ды яшчэ гоняць так.

Хлапчукі ветрам зляцелі з калёс, хоць ніхто не

баіцца дзядзькі Рамана. Ён гэта крычыць проста так сабе, нікога нават за вуха не пакруціць. Сам каня распражэ. Хлапчукі праз калгасны двор выбеглі на поплаў. Тут густыя кусты алешніку, вербалозу.

— Давайце гуляць у хованкі! — прапанаваў Федзя.

— Давайце, — падтрымалі астатнія.

Жмурыцца давялося Паўліку. Сябры нацягнулі яму шапку на самы падбародак, каб не падглядваў.

— Іду шукаць! — крычыць Паўлік і здзірае з твару шапку, аглядаецца. Усе быццам скрозь зямлю праваліліся. Пабег шарыць па кустах. Нідзе нікога. Пакуль вярнуўся на ранейшае месца, усе ўжо ў зборы. Зноў трэба жмурыцца. Паўліку гэта не вельмі да спадобы. Лепш бы самому хавацца. Хлопчыка паступова адольвае крыўда: Чаму яму ўсё жмурыцца ды жмурыцца?

— Не буду больш, — сказаў Паўлік і надзеў на галаву шапку. — Позна ўжо. Дадому пайду.

— А хто за цябе жмурыцца будзе? — перагарадзіў яму дарогу Федзя.

— Няхай за гэта агрэсту прынясе, — прапанаваў самы цыбаты Віця Казюкін. — Цэлую шапку.

— Няма ў мяне агрэсту, — буркнуў Паўлік.

— У Мікіты ёсць. Татка ж твой будзе...

Гэтыя словы, як іголкай, кальнулі Паўліка. Не трэба Паўліку ні такі татка, ні агрэст яго.

Больш тонка падышоў Федзя:

— Мікіта яму за агрэст вушы адарве. Хай толькі паспрабуе.

— А от і паспрабую!

— Паспрабуй, паспрабуй! — загудзелі вакол.

Мікітава хата стаіць на самай ускраіне, ля поплава. З-за высокага даншчатага плоту выглядаюць яблыні і слівы.

— Во, і дошка не прыбіта, — па-змоўніцку шапнуў над Паўлікавым вухам Віця Казюкін. — Давай, сігай!

Ужо ў гародзе Паўлік пачуў тупат ног. Гэта ўся каманда рассыпалася па кустах. Раней Паўлік чуў, што Мікіта хоць кульгавы, а дагоніць любога. А навошта Паўліку ўцякаць. Што яму зробіць Мікіта за кішэню агрэсту?

Некалькі самых буйных ягад хлопчык кінуў у рот. Смачныя, з прыемнай кіслінкай. А вунь на суседнім кусце колькі агрэсту! Ураз кішэню набіць можна. Шкада, што ў другой кішэні мячык. Агрэст не трускаўкі, можна сыпаць за пазуху. Здалося Паўліку: рыпнулі веснічкі. Калапулася ўсё ўнутры. Прыўзняўся, каб зайцам скочыць па бульбоўніку на суседнія гароды. У плоце праход вузкі, з разгону не праскочыш.

Уздоўж спіны нешта пекапула агнём. Як дрот распалены прыклалі да цела. Гэтак жа балюча пекапула і па нагах. А за спіною дзікі хрыпаваты крык:

— Я ж табе, байструк, пакажу! Я ж табе!

Паўлік клубком перакаціўся цераз жардзяны плот, кінуўся на гароды. Перад сабою ён бачыў толькі купку сланечнікаў. Там матчыны грады, там яму ніхто не страшны. «Я ж табе, байструк, гэтакі! Я ж табе!» — стаяў у вушах крык, і ад гэтага крыку ажно надрываліся барабанныя перапонкі. Спыніўся сярод сланечніку, агледзеўся. Нідзе нікога. Разорай праз бульбоўнік пабег проста да сваёй хаты.

Ціхенька расчыніў веснічкі, спыніўся каля ганка. Перад акном на двары скачуць яркія зайчыкі. Паўлік здагадваецца: гэта ў печы палаюць дровы. Маці якраз гатуе вячэру. Ён нічога не будзе гаварыць маці. Калі яна агледзіць пісягі, то Паўлік скажа, што паабдзіраўся, гуляючы на поплаве ў хованкі. Маці добрая ў яго, усё даруе. Летась вунь як быў рассадзіў нагу аб камень, стрымгалоў бегучы па вуліцы. Маці толькі завойкала, хутчэй naліла таз гарачай вады, памыла рану і забінтавала.

З гэтымі думкамі Паўлік ступіў на парог.

— Ты як носам чуў, што гатовы твае любімыя клёцкі, — дабрадушна ўсміхнулася маці. — Сядай за стол, вячэраць будзем.

Паўлік моўчкі сеў за стол, узброіўся лыжкай.

— Чаго гэта надзьмуты, як сыч? —падсаджваючыся побач, пагладзіла маці сына па галаве рукою. — Ці мо пакрыўдзіў хто?

— Не, есці хачу, — буркнуў Паўлік.

— Ну, еш тады, еш, ды будзем лажыцца. Заўтра досвіткам уставаць трэба: зойдзе Мікіта, пакажу яму палоску ў лузе, а то яшчэ чужое пакосіць...

Клёцка засела ў Паўлікавым горле. Кінуў у міску лыжку, ажно пырскі паляцелі. Задраў кашулю, павярнуў спіну да маці.

— Авой! Хто ж гэта так цябе, хто?

— Мі-кі-та-а-а! — заплакаў з усіх сіл Паўлік. — І во — ногі...

— За што ж ён цябе так?

— Во! — Паўлік набраў з кішэні жменю агрэсту, сыпануў на хату. — З пугай за мною: «Я ж табе пакажу, байструк!..»

— От будзеш ведаць, як лазіць па чужых гародах! — злосна крычала над Паўлікавай патыліцай маці, аглядаючы спіну. — Гэта ж да крыві насечана. Лажыся на ложак, прымочку рабіць будзем.

...Першы раз Паўлік прачнуўся без будзільніка. У акно цадзіўся шэры світанак. Маці ў хаце не было. Толькі дровы патрэсквалі ў печы. Здалося Паўліку: каля варот маці з некім гаворыць. Не гаворыць, а крычыць. Падхапіўся з ложка, прыпаў да акна. У ранішняй смузе паспеў убачыць старую Мікітаву шапку. Яна мільганула за суседнім плотам і знікла. Потым гэтак жа хутка, вышэй Мікітавай шапкі, мільганула каса. Першы раз Мікіта не зайшоў у хату.

Ледзь скрыпнулі дзверы. З двара вярнулася маці. Тонка дзінькнула вядро — мусіць, маці збіралася па ваду. Ціхім дрыготкім голасам гаварыла сама сабе:

— Так скаціну не сякуць... А гэта ж дзіця... Які ж ён табе байструк, цяцера крывая?..

І моцна грукнула дзвярыма.

ЗАЧАРАВАНЫ БЕЛАРУСКІМ МЕЛАСАМ

Споўнілася 100 гадоў з дня нараджэння выдатнага ўкраінскага вучонага Філарэта Міхайлавіча Калесы (1871—1947) — фальклярыста, музыказнаўцы, кампазітара, літаратуразнаўцы, этнографа і публіцыста.

Як вучоны, Ф. Калеса ў сваіх даследаваннях нязменна прытрымліваўся параўнальна-гістарычнага метаду. Украінскі фальклор, украінскую музыку і літаратуру ён даследаваў на шырокім этнічна-гістарычным фоне, у сувязі з фальклорам, музыкай і літаратурай іншых народаў, перш за ўсё славянскіх. У гэтым плане нашу ўвагу прыцягвае глыбокая беларусазнаўчая зацікаўленасць акадэміка.

У 1932 годзе разам з польскім этнографам Казімежам Машынскім Ф. Калеса арганізаваў навуковую экспедыцыю на Палессе, у Лунінецкі павет. Ён пабываў у Хораставе, Чалонцы, Пужычах, Сінкевічах, Лунінцы і ў іншых населеных пунктах (цяпер Брэсцкай вобласці). Пазней, успамінаючы пра гэту экспедыцыю, К. Машынскі пісаў: «Галоўны цяжар у працы выпаў... на прафесара Калесу, які сапраўды з незвычайным запалам, уменнем і вопытнасцю ды цярплівасцю здолеў на працягу параўнальна кароткага часу (у раёне мы працавалі два тыдні) запісаць тэкст, але, што найбольш важна, старанна на слых занатаваць... дзвесце трыццаць шэсць мелодый».

Сабраны матэрыял быў падрыхтаваны да друку асобным зборнікам у Варшаўскім выдавецтве. Але яго выхаду перашкодзіла палітычная сітуацыя ў Польшчы напярэдадні другой сусветнай вайны. Так неацэнныя фальклорна - этнаграфічныя скарбы засталіся неапублікаванымі. Зусім нядаўна іх адшукала ўкраінская даследчыца С. Грыца. Цяпер вядома, што тэксты зборніка з вялікай уступнай прадмовай захоўваюцца ў асабістым архіве К. Машынскага ў Варшаве, а музычная частка — у асабістым архіве Ф. Калесы ў Львове.

Не дачакаўшыся публікацыі зборніка, Ф. Калеса ў 1939 годзе надрукаваў вялікі артыкул «Народная музыка на Палессі» (гл. часопіс «Українська музика», № 1), у аснову якога леглі назіранні, зробленыя ў час колішняй экспедыцыі. Гэты артыкул і нядаўна знойдзеныя матэрыялы Лунінецкай экспедыцыі маюць значную навуковую каштоўнасць асабліва для тых даследчыкаў, што займаюцца вывучэннем украінска-беларускіх моўных і фальклорна-этнаграфічных сувязей. Яны паказваюць, як глыбока даследаваў украінскі вучоны рытміку і мелодыку беларускіх палескіх песень, як тонка ўлавіў ён асаблівасці спявання палешукоў, як дакладна прааналізаваў украінска-беларускія фальклорныя кантакты ў прырэччы Лані.

Узоры народна-паэтычнай творчасці беларусаў служылі вучонаму ўдзячным матэрыялам у яго фалькларыстычных пошуках. Так, ужо ў названым вышэй артыкуле «Народная музыка на Палессі» Ф. Калеса, спасылаючыся на свае назіранні і на «Материалы для изучения быта и языка русского населения северо-западного края» П. Шэйна, даводзіць, што як беларускім, так і ўкраінскім галашэнням, у процілегласць рускім, уласціва так званая «першасная форма рэчытатыву», блізкая да формы ўкраінскіх народных дум. Даследчык тут жа заўважае: «Беларускія галашэнні не толькі формаю, але і матывамі вельмі блізка родняцца з украінскімі. Характэрна, што рускія не ведаюць гэтай формы».

Значны, багаты беларускі фальклорны матэрыял выкарыстоўвае Ф. Калеса ў сваім таленавітым даследаванні «Балада про дочку-пташку в слов'янській народній поезії». Разглядаючы 67 украінскіх варыянтаў названай балады, даследчык параўноўвае іх з іншымі славянскімі варыянтамі, асабліва з беларускімі. Пры гэтым ён карыстаецца песеннымі ўзорамі з такіх збораў, як «Гомельские народные песни» і «Сборник малорусских и белорусских народных песен Могилевской губернии, Гомельского уезда» З. Радчанкі, зборнікі П. Шэйна, Я. Чачота і іншых беларускіх фалькларыстаў. Вывад Ф. Калесы такі: з усіх славянскіх варыянтаў гэтай балады ўкраінскі і беларускі асабліва блізкія паміж сабою.

Назіранні над беларускім фальклорам часам наштурхоўвалі Ф. Калесу на даволі цікавыя, нікім не адзначаныя факты. Напрыклад, у кнізе М. Доўнара-Запольскага «Песни пинчуков» на старонцы 106 ён знайшоў варыянт песні, якая сваім сюжэтам вельмі нагадвае паэму Шаўчэнкі «Титарівна». Сярод шматлікіх украінскіх варыянтаў гэтай песні вучоны нічога падобнага да шаўчэнкаўскай паэтычнай версіі не знайшоў. Ці выпадковая гэта блізкасць? Ці можа ёсць прамая сувязь паміж беларускай песняй і паэмай Кабзара? Над гэтым яшчэ варта падумаць нашым шаўчэнказнаўцам.

Беларускі народны мелас дапамог выдатнаму вучонаму акрэсліць свае погляды на ладавую эвалюцыю славянскай песні наогул. На гэтыя погляды абапіраюцца і сучасныя даследчыкі. Як прыклад, можна назваць і працу В. Ялатавай «Ладавыя асновы беларускай народнай музыкі» (Мінск, 1964).

Зачараваны беларускай песняй, Ф. Калеса раскрываў перад усім светам яе непараўнаную красу, узвялічваў духоўную культуру братняга народа, спрыяў умацненню ўкраінска-беларускіх культурных і навуковых сувязей.

В. ЧАБАНЕНКА,
кандыдат філалагічных навук.
г. Запарожжа.

А. КАЛЯДА

СЛОВА і ЯШЧЭ РАЗ СЛОВА

У БЕЛАРУСІ працуюць прафесійныя драматычныя калектывы на беларускай і рускай мовах. У іх ёсць і агульныя, і зусім індывідуальныя творчыя праблемы, якія хвалююць і калектывы, і нашу тэатральную грамадскасць. Сярод гэтых праблем не на апошнім месцы — культура сцэнічнай мовы.

Спынюся на сваіх назіраннях у гэтай сувязі, зробленых у часе прагляду спектакляў Магілёўскага драматычнага тэатра — «Амністыя», «Клоп», «Канец Хітрава рынка» і «Жанаты жаніх». У трупе выступаюць і прафесійныя артысты, і былыя ўдзельнікі самадзейных калектываў, якія не маюць спецыяльнай тэатральнай адукацыі. Удасканальваць уменне гаварыць на сцэне трэба ім усім.

Напрыклад, іграе маладая актрыса з самадзейнасці Валянціна Рагачова, і дзякуючы сваёй непасрэднасці і шчырасці мастацкага ўвасаблення, стварае абаяльны вобраз Зоі Лепястковай у «Жанатым жаніху». Праўда, адразу заўважаем, што актрыса карыстаецца толькі верхнім рэгістрам свайго голасу, амаль не чуваць сярэдніх і нізкіх нот, што стварае пэўную аднастайнасць гукавой партытуры ролі. У В. Рагачовай даволі вялікі па дыяпазоне, хаця і не надта моцны па сіле моўны голас, які пры належнай трэніроўцы можа набыць палётнасць і мілагучнасць.

Гэта пацвярджае і яе выкананне ролі Тузіка ў спектаклі «Канец Хітрава рынка». Тузік В. Рагачовай, як і ўсе хлапчукі з вуліцы, стараецца выглядаць больш дарослым і для саліднасці калі-нікалі нават гаворыць «басам». Атрымаўся кемлівы беспрытульнік-падлетак, сімпатычны і бестурботны...

Вернемся да асноўных выканаўцаў роляў у «Жанатым жаніху». Яўгена Арыстархавіча Марозава іграе вопытны артыст А. Рудакоў. Ён добра распрацаваў пластычны малюнак ролі, знайшоў цікавыя знешнія і ўнутраныя прыстасаванні камедыйнага характару, якія дапамагаюць артысту стварыць выразны вобраз дырэктара педвучылішча. Акцёр мае прыемны голас, якім ён увогуле карыстаецца някблага. Але ў некаторых сцэнах першай і другой дзеі (асабліва эпізоды пасля таго, як Марозаў выпіў поўную вазу «вярблюджага напітку» і пайшоў па вуліцы даказваць сваю чэснасць), артыст так «нажыў» адчуванне п'янаватага чалавека, што, як здалося, у некаторай ступені страціў пачуццё самакантролю і мастацкай меры. Схаваўшыся за п'янаватасць, ён пачынае гаварыць на сцэне далёка не лепшым чынам: рэзкія пераходы з ніжняга рэгістра ў верхні і наадварот (фізічныя перагрузкі галасавых звязак былі прычынай тых некалькіх зрываў голасу артыста, якія давялося заўважыць у спектаклі). Пры гэтым складаецца ўражанне, што артыст робіць усё гэта з задавальненнем. А навошта? Ці правамерныя такія галасавыя перагрузкі ў прафесійнага артыста? Можна ўпэўнена сцвярджаць, што іменна гэта з'яўляецца прычынай таго, што нават і ў «спакойных» сцэнах голас у А. Рудакова быў крыху хрыпаты.

Артыстам старэйшага пакалення — С. Бульчыку, выканаўцу ролі Мамантава, і Ю. Гальперынай у вострахарактарнай ролі Серафімы Пятроўны Стукалінай хацелася б параіць звярнуць большую ўвагу на артыкуляцыйную выразнасць і моўную чысціню тэксту роляў. Бо створаныя імі персанажы жыццёва пераканальныя і каларытныя, але, на вялікі жаль, не заўсёды чуваць, што гавораць акцёры. Выправіць такі недахоп у артыстаў ёсць усе магчымасці.

Дачку Мікалая Афанасьевіча Мамантава Святлану іграе В. Кабатнікава. Знешняя прывабнасць у спалучэнні з прыемным голасам актрысы адразу выклікае ў гледача сімпатыю да Святланы. Гэта адчуванне не праходзіць да канца спектакля, хоць у асобных эпізодах актрыса так **стараецца** гаварыць выразна, што гук атрымліваецца заціснуты. Сцэна патрабуе ад артыста фізічнай свабоды, мастацкай праўды і пачуцця **меры ва ўсім**, у голасе асабліва.

У спектаклі ёсць некалькі эпізадычных роляў: Слаўка, брат Зоі Лепястковай і цёця Каця. Слаўку — якіх дзевятнаццаць гадоў. Але артыст Г. Аляксеюс чамусьці надзяліў свайго героя амаль дзіцячым голасам — ён карыстаецца толькі нотамі верхняга рэгістра. Яўная неадпаведнасць галасавой партытуры ролі артыста ідзе ў супярэчнасць з задумкай аўтара. Праўда, Г. Аляксеюс часта абуджае наш давер да персанажа, дзякуючы псіхалагічнай напоўненасці вобраза, ды танклявы галасок у значнай ступені перашкаджае артысту рабіць гэта больш яскрава і пераканальна. Чаму? У артыста даволі высокі голас, і ноты сярэдняга і ніжняга рэгістраў могуць у яго гучаць свабодна і прыемна, патрэбны самастойныя трэніроўкі дыхання і голасу!..

Абагульняючы ўражанні ад спектакля «Жанаты жаніх», неабходна звярнуць увагу кіраўніцтва тэатра на недастатковы кантроль за прафесійнай якасцю моўнага боку выканання асобных роляў і спектакля ў цэлым. Пастаноўка ажыццёўлена даўно і не шкодзіла б некаторыя сцэны «падчысціць».

У драматычнай аповесці «Канец Хітрава рынка» заняты амаль увесь творчы склад тэатра. Таму аналіз якасці сцэнічнай мовы ў гэтым спектаклі характарызуе і агульны стан і прафесійны ўзровень мастацтва слова ў трупе.

Адну з галоўных роляў, начальніка крымінальнага вышуку Мядзведзева, выконвае В. Барысаў. Вобраз, створаны ім, лагічна дакладна пабудаваны. Артыст адчувае сябе на сцэне свабодна і ўпэўнена. У характары Мядзведзева ёсць валявая сабранасць, жорсткі самакантроль і прафесійная ўвага да ўсяго, што адбываецца навокал. Ды не толькі гэтымі якасцямі надзяліў свайго героя артыст. У сцэне з Тузікам выканаўца спрабуе раскрыць раней не выяўленыя ім рысы характару «новага начальніка»: чалавечую пранікнёнасць, далікатнасць і нават ласку да гэтага маленькага абадранца. І калі б малады артыст паклапаціўся пра моўны малюнак ролі — адразу кідаецца ў вушы артыкуляцыйная вяласць моўнага апарату, нераспрацаванасць яго голасу — яго можна было б павіншаваць з удачай. Але гаворыць ён не зусім выразна...

Артысту Ю. Труханаву, відаць роля Арцыгава падабаецца: ён амаль на працягу ўсяго спектакля іграе лёгка, з задавальненнем. Але былі некалькі момантаў (Арцыгаў знаходзіўся на авансцэне), калі артыст раптам пачынаў **націскаць** на голас. Якая таму прычына — невядома. Артыст мае неблагі голас, чуеш яго ва ўсіх складаных мізасцэнах. Ці ёсць патрэба яму дадаткова ўзмацняць гук? Няма.

Вобраз гімназіста Віктара Бялецкага ў выкананні В. Караткова прыцягвае да сябе ўвагу гледачоў перш за ўсё унутранай актыўнасцю персанажа. Артыст знаёміць нас з характарам, які выхавалі жыццёвыя ўмовы цяжкіх паслярэвалюцыйных гадоў, калі кожны чалавек самастойна павінен быў зрабіць выбар: дзе і з кім яму заставацца. Шлях супрацоўніка крымінальнага вышуку небяспечны, але Віктар смела, няхай пакуль што не зусім упэўнена, крочыць па ім, каб рабіць вялікую і патрэбную справу. Галасавая партытура ролі і тут зроблена неахайна ў многіх эпізодах. Крыўдна, што акцёр так ставіцца да аднаго з галоўных сродкаў раскрыцця характару...

Сімпатычная, маладзенькая Галя — «Шэрлок Холмс у спадніцы», як характарызуюць яе, прыйшла працаваць у крымінальны вышук па рэкамендацыі камсамола. У актрысы Л. Гурынай гэта рашучая, энергічная і смелая дзяўчына, здольная да канца выконваць свой грамадзянскі абавязак. Нельга не адзначыць, што актрыса часта паказвае нам, як гераіня вымушана ўвесь час спецыяльна «трымаць сябе ў руках», бо так, маўляў, патрабуе прафесія. І нават у лірычнай сцэне (Тузік, Віктар, Груздзь) Л. Гурына не дазваляе Галі хоць крыху «расслабіцца». Ад гэтага выкананне ролі выглядае празмерна сухаватым і рацыянальным. Часцей за ўсё гэта адчуваеш, слухаючы голас актрысы. У камедыі «Амністыя» Л. Гурына — галоўны мастак фабрыкі лялек Ізабэла Дрозд. І ў гэтым спектаклі актрыса ўнутрана стрымлівае сябе, у інтанацыях яе адчуваецца напружанне, не хапае дзявочай непасрэднасці, гарэзлівасці і свавольства. А гэта так неабходна ў некаторых дыялогах з Андрэем і іншых сцэнах! Хочацца спадзявацца, што актрыса знойдзе патрэбныя творчыя «манкі», каб голас загучаў больш непасрэдна, чыста і звонка. Тады наогул Ізабела Дрозд стане не толькі крышталёва сумленнай і прынцыповай, а яшчэ і мілай, пяшчотнай.

Не заўсёды артысты падтрымліваюць унутраны кантакт паміж сабой, не іграюць тое, што павінны іграць у згодзе з партнёрам. У тым жа «Хітравым рынку», бадай, самая прыкметная фігура ў кампаніі крымінальнікаў — гэта Ганна Севасцянава ў вы-

НА КАРАЛЕЎСКІМ ТРОНЕ

Ільза ЛАКШТАНАВА У СПЕКТАКЛІ «МАРЫЯ СЦЮАРТ» У РУСКІМ ТЭАТРЫ БССР імя М. ГОРКАГА

ПРА ГЭТЫ спектакль спрачаюцца і гледачы, і крытыкі. Рэжысура даволі смела скараціла шылераўскі тэкст. Акцёры далі арыгінальную трактоўку вобразаў, якія маюць устойлівую сцэнічную рэпутацыю. Але і тыя, хто бачыць мастацкія пралікі пастаноўкі, і гарачыя прыхільнікі такога ўвасаблення трагедыі, аднадушна радуюцца творчай удачы І. Лакштанавай у ролі каралевы Елізаветы.

Многа нечаканага ў ёй ужо з першай сцэны: вульгарнасць, якая прарываецца скрозь акцёрства, штосьці мяшчанскае ў яе хітрасці і злосці. І ўсё ж гэта — бясспрэчна каралева. У яе мала царственнай годнасці, але царскай капрызнасці ёй не пазычаць. Яна прывыкла да ўлады над людзьмі і да безумоўнага выканання сваіх жаданняў. Яна разумее не горш за сваіх саветнікаў і ў чым дзяржаўны інтарэс, і ў чым — яе асабісты. Былая каралева Шатландыі Марыя Сцюарт нават у англійскай турме — пагроза для Англіі і для Елізаветы, вечная крыніца смуты ўнутры краіны і небяспекі войн знешніх. Логіка і парламент, нацыя і бяспека Елізаветы патрабуюць смерці Сцюарт. Але Елізавета ведае: праява велікадушнай мудрасці яшчэ больш умацавала б яе моцную і папулярную ўладу. Ей неабходна, каб Марыя памерла «памімо» яе, а тут нават яе саветнікі спрачаюцца: памілаваць ці не памілаваць прэтэндэнтку на Елізавецін прастол...

У каралеўскіх пакоях цёпла, і толькі Елізавета грэе час ад часу над жароўняй рукі: так ліхаманіць яе ад нецярплівасці, ад гульні ў нерашучасць і пасіўнасць. Толькі з вялікай цяжкасцю ўдаецца Елізавеце захоўваць гэтую знешнюю нерухомасць, нібы пакорлівасць лёсу, і — дапытліва назіраць. Толькі двойчы яна дазваляе сабе раптам падняцца з месца і — вачамі ў вочы — глыбей зазірнуць у душу Лейстэра. Ей хацелася б верыць свайму фаварыту больш, чым каму-небудзь, і ўжо толькі ў выніку гэтага яна верыць яму яшчэ менш. Затое свайго раздражнення Елізавета не можа і не ўмее ўтойваць: найвысачэйшае незадаволенне — выпрабаваны спосаб падсцёбваць прыбліжаных. А тут яшчэ «просіць душа»...

У гэтым, бадай, разгадка, чаму яна (няхай і сам-насам) прапануе юнаму Морцімеру забіць Марыю. І справа не ў адным толькі страху за трон і жыццё. Елізавета не хоча прызнаць, што і для яе таксама ёсць «немагчымае». Неабходнасць лічыцца з «аб'ектыўнымі акалічнасцямі» — і, перш за ўсё, з грамадскай думкай — выводзіць яе з сябе. (Тэатр жорстка купюраваў тэкст, дзе выяўляецца «палітычны твар» каралевы. У тым ліку — «аднак манархіню, якая дні свае праводзіць не ў ляноце марнай, а ў дбанні рупным абавязак цяжкі выконвае пачэсна і сумленна! — маглі б, здаецца, выключыць з агульных правіл...» Лакштанавай удаецца данесці да нас нават і гэтыя выкрэсленыя ў спектаклі словы).

Сцэну, дзе Лейстэр пераконвае Елізавету пайсці на спатканне з Марыяй, тэатр — адступаючы ад Шылера — перанёс у каралеўскую апачывальню. Думаецца, у такім адыходзе ад волі аўтара ёсць пэўная рацыя. Абстаноўка дапамагае сарваць з Елізаветы «каралеўскую» і «дзяржаўную» вялікасць і пакінуць яе толькі жанчынай («толькі» чалавекам). Лакштанавай удаецца зрабіць сваю гераіню калі не фізічна брыдкай, то па-жаночы агіднай і няшчаснай. Магчыма, іменна таму, што гэтая цвярозая, моцная і пранікліввая фігура тут такая слабая, даверлівая і безабаронная, ёй нават спачуваеш. Такое ўжо сэрца гледача і чытача. Мы адчуваем жаль нават і да дрэннага, непрыемнага чалавека, ледзь толькі ён сам становіцца ахвярай здрадніцтва ў мінуту сваёй душэўнай даверлівасці да другога...

У сцэне дзвюх каралеў, здавалася б, Елізавеце належыць параўноўваць сябе са Сцюарт — жанчыну з жанчынай, і адначасова баяцца такога параўнання. А яна ў І. Лакштанавай не толькі не палохаецца, застаецца раўнадушнай да хараства Марыі. І гэта нечакана пасля ўсяго таго, што мы бачылі ў папярэдняй сцэне. Яна настолькі ўпэўнена ў сваім жаночым ачараванні, што, на першы погляд, не зайздросціць Марыі. Але тады — адкуль гэтая нястрымная агрэсіўнасць, гэта празмерная, поўная здзекаў лютасць? Рызыкоўны, затое надзейны спосаб праверыць шчырасць намераў палітычнага ворага, які «здаецца на міласць», капітулюе. Але чым больш Марыя клянецца, што не будзе змагацца за ўладу, тым мацней і больш распаляецца Елізавета. Недзе ў сярэдзіне сцэны яна нават, калі б і захацела, не здолела б стрымаць сябе. Ей мала зламаць праціўніка, абясшкодзіць ворага, знішчыць пагрозу сваёй каралеўскай уладзе. Яна стараецца прынізіць Марыю-чалавека. Ей мала таго, што Марыя шчыра падначальваецца лёсу. Але зірніце, як яна трымае сябе! Вось гэта выводзіць з сябе Елізавету. Вось гэтага Елізавеце літаральна не пад сілу дапусціць нават у імя асабістай палітычнай выгоды для сябе і сваёй

кананні І. Хацяноўскай. У актрысы выразны нізкі голас, які і тут дапамагае ёй раскрыць псіхалагічную напоўненасць і значнасць персанажа. Яе Ганна шчыра і моцна любіць свайго жаніха Кашалькова. Ганніны ўчынкі сведчаць, што дзеля яго яна гатова ахвяраваць усім і ўсімі. Ацэнкі Кашалькова іншымі дзейнымі асобамі спектакля ствараюць у нашым уяўленні вобраз, зусім не падобны да таго, які прапануе нам акцёр. (Паколькі выканаўца ролі Кашалькова толькі адзін, артыст В. Савіцкі, значыць, і рэжысёр таксама ўбачыў менавіта яго ў ролі завадатара і верхавода крымінальнікаў з Хітрава рынка). Гэта якраз і выклікае нязгоду, бо В. Савіцкі недастаткова валодае сцэнічным словам і дае нейкі невыразны і расплывісты вобраз. Сіпаты голас, цьмяная дыкцыя і самае галоўнае—мы не заўважаем той незвычайнай вынаходлівасці, хітрасці, адчайнай смеласці і зайздроснай кемлівасці, карацей, тых якасцей, якімі характарызуюць Якава Кашалькова іншыя дзейныя асобы спектакля. Здзіўляешся, як магла разумная жанчына Севасцянава закахацца ў такога Яшку.

Затое прыемнае ўражанне пакідае артыст М. Вайцюк у ролі Чубатага. Сакавіты барытон, добрыя знешнія і ўнутраныя дадзеныя дапамагаюць маладому артысту раскрыць складаны псіхалагічны свет героя. Чубаты М. Вайцюка кранае гледача сваёй чалавечнасцю і шчырасцю. І гэта перадаецца ў гучанні сцэнічнага слова.

ПАМЕРЫ газетнага артыкула не даюць магчымасці разабраць многія іншыя ролі ў спектаклях магіляўчан. Агульнае ўражанне такое — ёсць у трупе тэатра цікавыя акцёрскія індывідуальнасці, якія могуць забяспечыць высокі прафесійны ўзровень самых складаных тэатральных пастановак, але ім нестае пакуль што майстэрства сцэнічнага слова. У гэтым напрамку —прафесійнага ўдасканалення і авалодвання тэхнікай мовы — яшчэ трэба многае зрабіць. Развітваючыся з галоўным рэжысёрам тэатра У. Караткевічам, мы гутарылі пра гэта. Добра, што мастацкі кіраўнік разумее, што перад калектывам стаіць такая задача. Без маляўнічага, выразнага, багатага нюансамі слова драматычны тэатр поўнага поспеху не дасягае.

дзяржавы. Адыходзячы, яна ў раз'юшанасці ломіць на часткі стэк... Ломіць тую тонкую грань, якая аддзяляе нягай нядобрага, прагнага да славы, небескарыслівага, але разумнага валадара ад дэспата, ад тырана!..

Сапраўды, да канца спектакля Елізавета лютуе як растрывожаная ваўчыца. Імкненне знішчыць Марыю становіцца ледзь не маніяй каралевы. Яна ідзе нават на балючае і ганебнае для сябе прыніжэнне: дае волю сваёй жаночай лютасці, бабскай крыўдзе, свайму хвораму самалюбству.

Пасля пакарання смерцю Марыі Елізавета аддае на смерць Дэвісана і выганяе Берлі, двух самых адданых ёй людзей. Не толькі, каб зваліць на іншых сваю адказнасць і віну. Яна застаецца ў цяжкай, нават для дэспатаў, адзіноце, згаджаецца з тым, што будуць плёткі пра яе няўдзячнасць і нізасць, толькі б ніхто не разгадаў яе самы страшны страх. Гэта — страх перад уласнай чалавечай непаўнацэннасцю. Гэта — боязь свабоднага супастаўлення сябе і магчымых сваіх канкурэнтаў. Гэта — жаданне слабога і тым больш прагнага да славы чалавека ўтаіць, нават ад самога сябе, тое, што ён дзесьці «ўнутры» дапускае магчымасць: а мо я і сапраўды самы звычайны і менш варты за іншага, за іншых...

Фінал спектакля з сімвалічным пунсова-чырвоным колерам, з эфектнымі мізансцэнамі, якія павінны падкрэсліць крывадушнасць і дэспатызм Елізаветы, яе адзіноцтва і асуджанасць, пастаўлены даволі безгустоўна і прымітыўна. Але гэта — не віна актрысы. Лакштанава і тут знаходзіць патрэбныя фарбы. Упартасць, з якой Елізавета дабіраецца-такі да трона, нерухомы і спапяляючы ўсё навокал позірк сведчаць, што не лепшым будзе і яе заўтрашні дзень. Страх, які ўжо ніколі яе не пакіне. Будучае вар'яцтва, распад асобы, маразм бясконца хворай душы.

К. МІНЧУК.

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

Заўтра спаўняецца шэсцьдзесят гадоў беларускаму паэту Анатолю Астрэйку. З гэтай нагоды праўленне Саюза пісьменнікаў Беларусі накіравала юбіляру прывітанне, у якім гаворыцца:

«Дарагі Анатоль Пятровіч!

Шлём Вам самыя гарачыя, самыя шчырыя віншаванні ў дзень Вашага шасцідзесяцігоддзя.

Ваша імя добра вядома чытачу. Ён памятае Ваш першы зборнік, які выйшаў напярэдадні Вялікай Айчыннай вайны і меў сімвалічную назву «Слава жыццю». Ён ведае Вас як партызанскага паэта, як аўтара непаўторнай кнігі «Слуцкі пояс». Ён ведае Вашу жыццярадасную лірыку і Вашы вострыя сатырычныя вершы, ведае Вас як аўтара тэкстаў многіх папулярных песень. Добрай славай карыстаецеся Вы і ў юнага чытача, для якога напісалі цікавыя «Прыгоды дзеда Міхеда». Ваша баявая, нязменна маладая паэзія адрасавана шырокаму чытачу і робіць сваю вялікую выхаваўчую справу.

Не можам мы не ацаніць сёння і той факт, што Вы прымаеце актыўны ўдзел у жыцці пісьменніцкай арганізацыі, часта выступаеце перад чытачамі — дарослымі і юнымі, гарадскімі і вясковымі.

Жадаем Вам, наш дарагі юбіляр, добрага здароўя і бадзёрага творчага настрою».

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага віншавання.

З КАЙСТРЫ НАРОДНАЙ

— НАПІСАЎ, браце, новыя вершы. Хочаш паслухаць? Гэта пры сустрэчы. А то—званок па тэлефоне:

— Хвілінку! Як табе падабаюцца такія радкі?..

Я люблю слухаць, як ён чытае свае вершы — і з вока на вока, і ў сяброўскім коле, і перад шырокай аўдыторыяй. Неаднойчы мне выпадала выступаць з ім на літаратурных вечарах. Чытае ён без усякага манернічання, без завучаных жэстаў—проста і непасрэдна. І вершы даходзяць да слухачоў — і лірычныя, і баявыя партызанскія, і на тэмы дня. Даходзяць і да моладзі і да сталых людзей. Часта слухачы патрабуюць, каб ён чытаў яшчэ і яшчэ.

Сябруем мы з ім з даўняга часу, з таго лета трыццатага года, калі ён—стройны блакітнавокі юнак — прыехаў у Полацк і заявіўся ў рэдакцыю «Чырвонай Полаччыны», дзе я працаваў.

— Якім Зорны, — назваў ён сябе і дадаў з усмешкай: — А больш правільна: Анатоль Астрэйка.

Пад псеўданімам «Якім Зорны» ён надрукаваў тады некалькі вершаў у «Чырвонай змене», я чытаў іх, і мне цікава было пазнаёміцца з маладым, як я і сам у той час, паэтам. Псеўданім, праўда не прыжыўся. З прыездам у Полацк малады паэт стаў падпісваць вершы сапраўдным прозвішчам.

Хлопца трэба было ўладкаваць з жыллём. У драўляным доміку на ўскраіне горада, дзе я кватараваў, быў вольны, суседні з маім, пакой і гаспадыня згадзілася ўзяць Анатоля другім кватарантам. Неўзабаве да нас падсяліўся Эдуард Самуйлёнак.

Час тады быў бурлівы, пераломны ў жыцці краіны, і мы, маладыя літаратары, супрацоўнікі акруговай газеты, знаходзіліся ў самай гушчы жыцця. Арганізоўвалі і апрацоўвалі матэрыял для газеты, пісалі ў газету самі, удзельнічалі ў камсамольскай рабоце, сістэматычна збіралі літаратурнае аб'яднанне, вялі дыскусіі на літаратурныя і розныя надзённыя тэмы, а начамі карпелі — Анатоль і я над вершамі, Эдуард — над апавяданнямі і раманам.

Тыя юнацкія гады пакінулі ў кожнага з нас след. Яны далі першую загартоўку і акрэслілі кірунак у жыцці.

У літаратуру людзі прыходзяць па-рознаму. Адзін як бы ўрываецца ў яе, адразу прыцягваючы да сябе ўвагу чытачоў і крытыкі, другі ўваходзіць паступова, з кожным новым творам заваёўваючы ў ёй сталае месца, у трэцяга творчыя ўзлёты чаргуюцца са спадамі.

Творчы шлях Анатоля Астрэйкі не быў усыпаны кветкамі. У самым пачатку гэтага шляху яго моцна раскрытыкавалі ў той жа «Чырвонай змене», дзе ён надрукаваў свае першыя вершы, — за перайманне ў Ясеніна і ноткі ўпадніцтва. Празмерна пільны крытык прыдумаў быў нават спецыяльны тэрмін «астрэйкаўшчына». Перападала паэту часам ад крытыкі і ў нас у Полацку.

Але не Ясенін, да паэзіі якога, дарэчы кажучы, большасць нашага пакалення была ў свой час неабыякавая, вызначыў напрамак яго творчасці, а Купала, Колас і народная творчасць, з якой усе мы, выхадцы з вёскі, былі знаёмы з самага дзяцінства.

З Полацка я выехаў увосень трыццаць першага года. Праз год пераехаў у Мінск вучыцца і Анатоль Астрэйка. Пасля вучобы ў педагагічным інстытуце ён, аднак, не застаўся ў Мінску, паехаў працаваць у рэдакцыю аршанскай раённай газеты, затым перабраўся ў Горкі. Шляхі нашы сышліся зноў незадоўга да вайны—працавалі мы па суседстве: ён у рэдакцыі «Літаратуры і мастацтва», што змяшчалася ў Доме пісьменніка па Савецкай вуліцы, я насупраць — у «Звяздзе».

У саракавым годзе ўбачыў свет першы зборнік яго паэзіі, названы «Слава жыццю». Часцей і часцей паяўляюцца яго вершы ў перыядычным друку. Голас паэта пасталеў, набыў самастойнасць. У яго творчасці ўдала спалучыліся рысы паэта-лірыка і паэта-грамадзяніна, які адгукаецца на важнейшыя падзеі ў краіне і ў свеце, сочыць за зменамі ў жыцці народа, радуецца ім, бясконца адданы Радзіме, услаўляе яе хаду ў светлую будучыню.

Жаўцеюць яблыкі ў садах,
Аж гнецца долу вецце.
Ідзе шматфарбны па палях
Маёй Радзімы квецень.

Вялікую Айчынную вайну Анатоль Астрэйка сустрэў сталым паэтам і ўвесь свой талент прысвяціў свяшчэннай барацьбе з фашысцкай навалай. Ад пачатку вайны ён працуе адказным сакратаром сатырычнага плаката-газеты «Раздавім фашысцкую гадзіну», друкуе тут вершы, вершаваныя заклікі і подпісы пад малюнкамі. Улетку сорак другога года яго накіроўваюць у варожы тыл — на Віцебшчыну, у партызанскую брыгаду славутага бацькі Мінзя.

Я за фронт, за сотні кіламетраў,
Абмінаючы акопны дрот,
Каб хаця дыхнуць тваім
паветрам,
К партызанам рушыў у паход.

Выканаўшы заданне, паэт вяртаецца ў Маскву, дзе тады знаходзілася рэдакцыя, але затрымліваецца тут нядоўга. У сорак трэцім годзе яго з групай таварышаў перакідваюць на самалёце цераз фронт да партызан Мінскай вобласці.

«Хадзіў я па Мінскай, Пінскай і Гомельскай абласцях з атрада ў атрад, — успамінае ён, — збіраў матэрыял аб народных мсціўцах, пісаў вершы, якія тут жа чытаў на партызанскіх сходах на лясных палянах і ў вёсках. Абыходзячы нямецкія гарнізоны цераз глухія і непраходныя нетры, правальваючыся часамі аж па пояс у брудную твань, праз бары і пушчы, па незлічоных дарогах і ледзь прыкметных сцяжынках блукаў я з аўтаматам і алоўкам па роднай зямлі...».

І тут, у варожым тыле, выдаецца зборнік напісаных ім у баявых умовах вершаў «Слуцкі пояс». Друкуецца кніжка ў друкарні партызанскай газеты «Народны мсціўец» на паперы, захопленай у баі з гітлераўцамі, у якасці фарбы ўжываецца вакса з сажай. Прадмову да вершаў піша сакратар Слуцкага падпольнага райкома партыі І. Кананові́ч.

Вершы ў зборніку прасякнуты глыбокай сынавай любоўю да роднай, часова заняволенай фашысцкімі акупантамі зямлі («Беларуская мая старонка, шчасце маё, доля мая, боль»), гарачай нянавісцю да ворага, палымянымі заклікамі на няшчадную барацьбу з ім, упэўненасцю ў перамозе — «Не зламаць, не сагнуць мой народ, бо рэспубліка ўся — партызанка». Шмат тут трапных, яркіх замалёвак партызанскага побыту і баявых спраў партызан, шмат роздуму і ўсхваляванага пачуцця.

Зборнік пайшоў нарасхват. Яго чыталі партызаны на лясных базах і ў паходах, чыталі падпольшчыкі ў гарадах, чыталі сельскія жыхары. Адзін былы сакратар падпольнага райкома партыі неяк расказваў, што бачыў і чуў, як у сельскай царкве поп чытаў прыхаджанам у час пропаведзі вершы са «Слуцкага пояса».

Пра ўсё гэта я даведаўся пазней, пасля вайны. Дэмабілізаваўшыся ў канцы сорак пятага года, я прыехаў у разбураны Мінск. Сям'я жыла ў хаціне, збітай з розных аполкаў і дошак на папялішчы. Нешта дні праз тры пасля майго прыезду «Звязда» надрукавала мой нарыс пра франтавікоў, што вяртаюцца дадому. У той жа дзень увечары гляджу ў акно — увальваюцца ў двор дзве мажныя аснежаныя постаці.

Адчыняю дзверы — парог пераступаюць два Анатолі: Анатоль Астрэйка і Анатоль Вялюгін. Як у казцы — жывыя, вясёлыя. Смяюцца:

— Прачыталі ў «Звяздзе» твой «Зварот», вось і адгукнуліся. Не чакаў?

— Не, вядома, — я не паспеў тады яшчэ даведацца, хто ёсць у Мінску са старых сяброў. Можна ўявіць, які гэта быў цудоўны вечар у цеснай хаціне пры дымнай газнічцы на стале. Сядзелі мы далёка за поўнач, але не адна ноч патрэбна была, каб расказаць хоць частку таго, што кожны з нас пабачыў і перажыў у гады ваеннай завірухі.

Пасля вайны Анатоль Астрэйка цалкам прысвяціў сябе літаратурнай працы. Выдаюцца яго кнігі ў Маскве ў перакладзе на рускую мову. Выходзяць у свет новыя зборнікі паэзіі ў Мінску, у тым ліку «Добры дзень», «Ёлка», «Зямля мая», «Песня дружбы», «Бацька мой Нёман». Многія вершы друкуюцца ў перыядычных выданнях і ў анталогіях беларускай паэзіі ў перакладах на мовы братніх народаў СССР.

Вялікую папулярнасць заваявала паэма «Прыгоды дзеда Міхеда». Паэт пачаў пісаць яе яшчэ ў партызанах. Юным чытачам палюбіўся вобраз старога партызана, кемлівага, дасціпнага, мудрага, які «жыццё сваё, як песню, праносіць праз гады», — вобраз гэты паўстае перад намі жывым, яркім, надзвычай каларытным.

А хто з нас не ведае песень «Ой бацька мой, Нёман!», «Шоўкавыя травы», «Песня пра Заслонава» і іншых, тэксты якіх належаць пяру Анатоля Астрэйкі!

Ды і ўся яго паэзія песенная; па-народнаму меладычная, пабудаваная на вобразах, большасць якіх як бы ўзята з невычэрпнай кайстры народнай мудрасці. У ёй не заўважыш штучнасці і фальшу, слоўнага штукарства, пагоні за мімалётнай модай. Пра што ні піша ён — ці пра родныя мясціны з іх чароўнай прыродай, ці пра вайну, ці пра каханне, ці пра нейкую з'яву ў жыцці, ці проста выказвае нечым навеяныя пачуцці, настрой, — ён піша шчыра, непасрэдна, ад душы.

У мінулым годзе выйшаў двухтомнік выбраных твораў паэта. Гартаючы гэтыя томікі, увачавідкі бачыш, як паэт ішоў і сёння крочыць у нагу з жыццём, яго творчая біяграфія неадрыўная ад біяграфіі краіны.

Таму і вандраваць па свеце
Яшчэ патрэбна доўга мне,
Шумець, цвісці, нібыта вецер,
Паклоны аддаваць вясне.

Я заўсёды рады, калі сустракаю яго, трошкі прыгорбленага гадамі, але нязменна жыццярадаснага, гатовага расказаць што-небудзь вясёлае, пажартаваць або пахваліцца новымі вершамі. І няхай гады бяруць сваё, кладуцца цяжарам на плечы, сівізной на скроні, зморшчынамі на твар — душа паэта старасці не знае.

Тарас ХАДКЕВІЧ.

ГІСТОРЫЯ ПАШТОЎКІ

Мы даўно прывыклі да простай паштоўкі і не задумваемся, ці даўно яна нам служыць. А між тым гісторыя паштоўкі надзвычай цікавая. Паштоўку «вынайшлі» даўно і нядаўна.

...Прыкладна 2 тысячы год да нашай эры егіпецкія пісцы паслалі данясенне фараону аб перамозе яго войска над семітамі ў раёне Бенігасана. Кавалкі папіруса з данясеннем яны ўпрыгожылі эпізодамі вайны...

У час франка-прускай вайны ў 1870 годзе ў Брэтані знаходзілася 40-тысячная французская армія. Салдаты пісалі шмат пісьмаў сваякам і блізкім. Але скончылася папера, у ход пайшло ўсё, на чым можна было пісаць. Узніклі паштовыя няўвязкі. Усё гэта выкарыстаў гандляр кнігамі Л. Бенардо, які пусціў у ход наяўныя запасы тонкага брыстольскага кардону, нарэзаўшы яго невялікімі кавалачкамі. Затым ён зрабіў на гэтых кавалках кардону двухколерную віньетку патрыятычнага зместу. «Вынаходніцтва» маланкава разышлося.

У тым жа годзе іншы кнігагандляр, немец Шварц, выпусціў мастацкія паштоўкі. Такім чынам, паштовую картачку «вынайшлі» двойчы— дзве тысячы год да нашай эры і амаль 100 гадоў назад. Паштоўкі таго перыяду былі даволі прымітыўнымі. Часам гэта былі проста паштовыя бланкі без упрыгожванняў. Сучасны выгляд паштоўка набыла ў пачатку XX стагоддзя. Цяпер іх выпускаюць і з дрэва, і з пластмасы, з валасоў і з бісеру, ёсць паштоўкі, якія спяваюць, мяўкаюць, паштоўкі аб'ёмныя, рэльефныя і г. д. Пасля землятрасення і пажару ў Сан-Францыска ў 1906 годзе, калі ўсім, хто перажыў стыхійнае бедства, хацелася падаць весткі сваякам і блізкім, пошта ў сувязі з адсутнасцю паперы выпусціла арыгінальныя «паштовыя картачкі» з матэрыі, фанеры, кавалкаў кары і скуры. Цяпер гэтыя «адкрыткі» з'яўляюцца вялікай рэдкасцю і захоўваюцца ў альбомах калекцыянераў.

У пачатку стагоддзя ў царскай Расіі паштоўка стала сродкам прапаганды перадавых ідэй, зброяй барацьбы супраць самадзяржаўя. Паштоўкі, выпушчаныя ў памяць 1905 года, у дзень смерці Л. М. Талстога і многія іншыя, канфіскоўваліся і нават «арыштоўваліся» ўладамі. У 1903 годзе журналіст М. Стож з мэтай папулярызацыі месц, звязаных са знаходжаннем у Сібіры дзекабрыстаў, выдаў серыю паштовак. Аднак першая партыя гэтых паштовак у колькасці 1500 штук была канфіскавана цэнзурай. Узнікла справа аб «арыштаваных» паштоўках з малюнкам дома дзекабрыстаў, капліцы, пабудаванай імі ў Чыце. Цяпер гэта незвычайная справа з прыкладзенымі «крамольнымі» паштоўкамі захоўваецца ў Цэнтральным гістарычным архіве ў Ленінградзе. Яркім прыкладам выкрыцця самадзяржаўя з'явіўся выпуск серыі адкрытак, з якой адна стала самай вядомай: «Адзін з сошкай, сямёра з лыжкай».

Паштоўкі, выдадзеныя ў першыя гады Савецкай улады, заклікалі да барацьбы з інтэрвентамі, голадам, разрухай, заклікалі запісацца ў Чырвоную Армію. Пазней выпускаліся цэлыя серыі паштовак з надпісамі: «Бядняк — у калгас!», «Трактар сіла — саха магіла!», «Камсамол — на трактар!» Разыходзячыся па краіне, паштоўкі заклікалі працоўных да выканання першых пяцігодак, клікалі моладзь на будаўніцтва Камсамольска, Магніткі.

У гады Вялікай Айчыннай вайны паштовыя адкрыткі разносілі па краіне словы партыі, узнімаючы народ на барацьбу з фашызмам. Удзельнікі вайны добра памятаюць прамавугольнікі з тонкага кардону са словамі: «Усё для фронту, усё для перамогі!».

Паштоўкі сталі неад'емнымі спадарожнікамі нашага жыцця. Яны дазваляюць савецкаму чалавеку «заглянуць» у музеі свету, пазнаёміцца з архітэктурай гарадоў, наблізіцца да скарбніц сусветнай культуры, да твораў чалавечага генія. У мінскіх калекцыянераў ёсць багатыя зборы паштовак, прысвечаных У. І. Леніну, беларускім гарадам, гістарычным падзеям у рэспубліцы.

Л. КОЛАСАЎ.

Васіль МАКАРЭВІЧ

СЕНАКОС

Апошнім часам я працую над новым творам пра сваё маленства і маленства сваіх аднагодкаў. Твор у нейкай ступені з'явіцца працягам паэмы, якая была надрукавана на старонках часопіса «Полымя» ў 1969 годзе. Прапаную чытачам адзін з раздзелаў.

АЎТАР.

Дзе пожняй, а дзе лагчынай,
у гудзе і пчол, і вос,
з мядовай янтарнай вашчынай
ішоў у сяло сенакос.
У год той пасляваенны,
дужы ты ці інвалід,
а з лугу пацягне духменем, —
ідзі і мурог валі!
Ну, а калі ты салдатка,
гаротная ўдава,
трэба тады ўпрыхваткі
табе шчыраваць удвая.
Дармо, што касу у рукі
браць, можа, ў навіну.
Ці ж гэткую вы навуку
адолелі за вайну?!
Маці касу даставала,
што пад страхой, ля сцяны,
вузкай палоскай сталі
ржавела ад самай вайны.
А калісь нават і ў цэню,
абмыўшыся чыстай расой,
зырчэй ад маланкі зіхцела
у дзеда яна пад рукой.
Бо нездарма у золі
ад восені дзень пры дні
мачыў яе дзед у расоле
і гартаваў на агні.
Пасля, каб ніхто не сурочыў,
як кволае немаўля,
душнай рабінавай ноччу
ў шаптухі яе замаўляў.
І ледзь паспявалі птушкі
шугаць угару з-пад ног,
калі сваёй лапатушкай
дзед падцінаў мурог.

Кароўку прагнаўшы на пашу
(трэба ж радоўку адбыць),
сядала маці перш-наперш
касу-лапатушку адбіць.
З самага ранку за хатай,
схаваўшыся у цянёк,
нястройна, як бусел цыбаты,
біў, клекатаў малаток.
Сам ён з сябе дзвіўся —
патрапіць не мог у такт.
Ці ён кляпаць развучыўся,
ці ім кляпалі не так?!
Як ён, дзівак, ні стараўся,
нічога не мог парабіць —
то наляту спатыкаўся,
то біў, дзе не трэба біць.
Па клёпу не йшоў, а клыпаў.
Сам пра сябе гадаў:
можа, дзе-небудзь падвыпіў
ці падгуляў гаспадар?!
Раней жа, нават спрасоння,
на досвітку ён, малаток,
лятаў у руцэ над касою
спрытней, чым у ткаллі чаўнок!
Адкуль жа было яму ведаць,
зялёнаму ад муравы,
што з раніцы ён, непаседа,
кульгае ў руках удавы;
што тая амаль што плача,
і з-за пякучай слязы
перад сабой не бачыць
ні малатка, ні касы.

Не ў торбу,
ў трафейны ранец —
выцвілы і руды —
ныраў праснака акраец
ды агурок з грады.
Упоравень з нізкімі стрэхамі,
на кволым жаночым плячы,
каса па прывычцы ехала,
носам уніз клюючы.
Танюткай празрыстай
ільдзінкай
ля кожнага мо двара
аб голле весела дзынкала,
гукала звонка:
— Пара!..
І косы, нібы на свята,
пад навіссю вішнякоў
да брыгадзіравай хаты
з усіх праставалі бакоў.
Пасля на спякоце нясцерпнай,
на фуры дрогкай старой,
дарогу ўсю, як цяцеркі,
цёхкалі між сабой.
Шчаслівыя і прачулыя,
радаваліся, як адна,
што ні асколкам, ні куляй
не зачапіла вайна.
Хацелася ўскочыць на білы
і тым, хто за імі ішоў,
ад радасці крыкнуць штосілы:
— Глядзіце! Мы з вамі зноў!
Толькі, як ні ўзіраліся
зблізку ў твары касцоў,
як іх пазнаць ні стараліся, —
не пазнавалі і — ўсё!
Замест шапкі-трохклінкі,
ношанай колькі гадоў,
паўсюль стракацелі хусцінкі
дзяўчат і маўклівых удоў.
Каб загадзя зналі пра гэткае,
то ўсе, да адной касы,
нават і з-пад паветкі
не краталіся б зусім!..
І маці, пачуўшы іх голас,
дарогай, што глуха гула,
як па гарачым вуголлі
услед за падводай ішла.

Як на лясным такавішчы
цяцеркі ў ранняй цішы,
каля ракі увішна
свісталі косы: чыў-ш-шы...
Толькі матуліна коска
не слухалася, як на грэх,
то, як па лёдзе коўзкім,
слізгала ўніз, уверх.
То лёгка, як перапёлка
у маладой крапіве,
скакала яна па золкай —
ад ранішніх рос — траве.
Ступаючы ў стылых чунях,
і з века змахнуўшы слязу,
аднымі губамі, ледзь чутна,
матуля прасіла касу,
каб, спрытная і маладая,
як дзеўка ў семнаццаць свае,
хоць трошкі ёй паспагадала,
салдатцы і удаве.
Каб на шырокай пожні,
пад лёгкі шолах бяроз,
слухмяна траву мурожную
валіла яна ў пракос!
У рыжых іржынках-вяснушках,
якіх не сатрэ й асака,
для маці ж яна не служка, —
памочніца і дачка!
Вясной з лубяной сявенькай,
а ўлетку з зіхоткай касой,
неяк жа трэба сямейку
ёй пракарміць адной.
Клялася маці, што ўсюды
і раніцай і ўначы,
яе, шчабятушку, будзе
як вока сваё, берагчы!
І ў травах густых на дзіва,
як колісь і ў дзеда раней,
з кожным крокам хадзіла
каса спрытней і раўней.
Ад куста да шэрага куста,
дзе долу мячэўнік палёг,
смачна, з настылым хрустам,
рэзала коска мурог.
Пракос за пракосам шахала,
скінуўшы душны каптан,
аж адпаўзаў са страху
далей у затоку туман...
Нарэшце, луку канчала,
зваліўшы долу званец...
Сасмяглая, ледзь выдыхала
матуля нарэшце: канец!
Усё у вачах яе меркла.
Не бачыла ад ракі,
як брыгадзірава мерка
цыбала напрасткі.

Дамоў беручыся памалу,
не чула нават яна,
як на кані абганяла
ля вёскі яе
навіна.
І са смаловага шула
на гулкім калгасным двары
з «Маланкі» яна матулі
падміргвала, як сястры.
«Ура Лісавеце-ўдарніцы!
(Чырвань шугала у твар).
На пожні яна за раніцу
травы аблажыла гектар».
Ад той пахвалы няпрошанай
адходзіла маці хутчэй.
Слёзы, буйныя гарошыны,
сыпаліся з вачэй.
Ішла яна, цяжка ступала
па ценях шэрых, рабых.
Насустрач з двара высыпалі
дзеткі, як вераб'і...

БЕЗ ВІНЫ ВІНАВАТЫ?..

САМЫЯ нечаканыя маршруты клічуць карэспандэнта ў дарогу. І вось — Чачэрск, невялікі зялёны гарадок на Гомельшчыне. Тут па-суседску стаяць надзвычай прыгожы архітэктурны помнік, узведзены дойлідамі XVIII стагоддзя, і сучасны будынак — Дом Саветаў з прасторнай плошчай Леніна і помнікам правадыру. Ёсць у гарадку стары, багаты парк і зусім малады сквер, Дом культуры і гасцініца, магазіны, рэстаран. А зусім нядаўна справілі наваселле сувязісты — яны атрымалі новы прыгожы Дом сувязі.

Можна было б многа расказваць пра гераічнае мінулае раёна. На чачэрскай зямлі загінулі слаўная патрыётка - балгарка, карэспандэнт «Комсомольской правды» Лілія Карастаянава, піянер - герой Грыша Падабед і многа іншых адважных сыноў і дачок нашага народа. А якім бы цікавым быў нарыс пра людзей Чачэршчыны, працавітыя рукі якіх узнімаюць сельскую гаспадарку, дамагаюцца высокіх ураджаяў і поспехаў у жывёлагадоўлі. Не нарадуешся творчасці майстрых фабрыкі мастацкіх вырабаў — ткачых, вышывальшчыц, швачак, народных спевакоў з вёскі Глыбочацы, самадзейных артыстаў калгаса імя Суворава. А колькі тут выдатных бібліятэкараў, настаўнікаў, урачоў. Іх добрыя справы, самаадданая праца варты самай пільнай увагі.

Але зусім іншае пісьмо паклікала ў дарогу. Пісьмо «ад капітана запасу. Усю вайну са зброяй у руках змагаўся з лютым ворагам, адзначаны многімі ўрадавымі ўзнагародамі. Франтавіка крыўдзяць, зневажаюць яго сям'ю», — так піша Васіль Піліпавіч Руцкоў.

Трывожны сігнал, тым больш, што наша газета ў жніўні 1963 года займалася гэтым пытаннем. Значыць, становішча не змянілася...

Мой першы візіт да пацярпеўшага. Іду па вуліцы Гагарына. Вясёлыя дамы патанаюць у зеляніне садоў, радуюць вока стракатыя дываны кветак у кожным двары, на гародах. Хораша, калі людзі кветкамі ўпрыгожваюць сваё жыццё.

Вось і дом нумар шэсць. Вялікі, прасторны, на дзве палавіны. Ля кожнай асобны ўваход, асобная брамка. Заходжу ў двор і вачам сваім не веру. Ад шырокага ганка да розных гаспадарчых пабудоў двор разгароджаны высокай сцяной. Мыш не пралезе... А дошкі якія важнецкія! Для іх можна было б знайсці лепшы ўжытак. Што і казаць, не паскупіўся камунгас. Ды на якія ахвяры не пойдзеш, каб суседзі жылі ў міры і згодзе.

У кватэры чыста, утульна. Пахне свежай фарбай. Ва ўсім адчуваецца дастатак. Толькі палічкі з кнігамі нешта не ўгледзела я.

У пакоі на ложку ляжала, як мне здалося, зусім хворая, змарнелая жанчына. У вачах яе прачытала я такую невыказную тугу і боль, што сэрца сціснулася ад жалю.

Гэта была Ніна Усцінаўна Руцкова — гаспадыня кватэры. Пра сваё жыццё гаварыла яна неахвотна. Адно сказала, што другі дзесятак год працуе выхавацелькай у яслях. Неўзабаве прыйшоў аўтар пісьма Васіль Піліпавіч і дачка Людміла. Дзяўчына закончыла сярэднюю школу і другі год працуе сакратаркай у раённай бальніцы.

Пачалася гаворка — цяжкая, непрыемная. Столькі бруднага давялося выслухаць, столькі памыяў было вылітa на суседзяў... Адчувалася, што расказваецца ўсё «са смакам», з такімі падрабязнасцямі, якія можна было лёгка абмінуць.

Канфлікт паміж суседзямі... Нямала яшчэ падобных банальных сітуацый напаткаеш у нашым жыцці. І не варты былі б яны ўвагі, каб не перашкаджалі людзям спакойна жыць і працаваць, каб не займалі карысны час у іншых людзей на бясконцыя расследаванні. Канфлікт паміж Руцковымі і Валянцінай Сцяпанаўнай Дыбко не варты сур'ёзнай увагі: з-за курыцы, якая напілася не з той міскі, ды парасяці, якое ўлезла не ў тыя ночвы. А далей — болей: пачаліся знявагі, абразы адзін аднаго, непрыстойная лаянка. У сваркі паміж дарослымі ўцягнуліся дзеці. І вось ужо дачка Руцковых, камсамолка Людміла «адпомсціла» сваёй суседцы, загадчыцы аддзела культуры В. Дыбко так, што тая крывёю залілася і тыдзень не выходзіла на работу. Хуткая дапамога, міліцыя... Удзячная глеба для розных плётак!

— Ва ўсім вінавата яна, Дыбко, — нервова і неяк асабліва злосна гаварыла Люда.

А бацька, работнік базы райспажыўсаюза, замест таго, каб спыніць ваяўнічы настрой дачкі, патрабаваў прымяніць суровых мер да сваёй суседкі.

— Калі не верыце нам, схадзіце да суседзяў, — пераконваў Васіль Піліпавіч, — да Мохаравых, Сасноўскіх, да Булкінай. Яны вам усё чыста пацвердзяць і раскажуць значна больш.

Забягаючы наперад, скажу, што сустрэлася я і з Марыяй Васільеўнай Мохаравай, і Ядвігай Васільеўнай Сасноўскай, членам партыі бухгалтарам раённага аддзела народнай асветы Марыяй Паўлаўнай Булкінай. І ніхто з іх, Васіль Піліпавіч, не мог сказаць, што зачыншчыцай ва ўсіх сварках была і ёсць Дыбко. «Не ведаем», «не бачылі»... Адно гаварылі, што жывяце вы, суседзі, непрыгожа, што часта бачаць вас п'яным. Цяпер мне стала зразумела, адкуль такі знясілены, стомлены выгляд у вашай жонкі, чаму ў вачах яе тоіцца невыказны боль і туга.

Вашы бясконцыя канфлікты не навіна для раённых арганізацый. Займаліся, вывучалі вашы заявы і райком, і райвыканком. А змены, на жаль, не наступала. Толькі як разгарадзіў камунгас двор высокім парканам, то крыху пацішэла... Пра тое, што вы злосна парушаеце правілы сацыялістычнага супольнага жыцця, сведчыць вельмі многае. Вы, Васіль Піліпавіч, жылі раней з Давыдзенкавымі — было тое ж самае. А вашай суседкай па Савецкай вуліцы была Б. Майзліна. Тады вы, добра выпіўшы, збілі яе дзесяцігадовую дачку. Словам, можна нагадаць вам многае. У маім блакноце запісаў больш чым дастаткова.

Каб падсумаваць вынікі камандзіроўкі і паставіць, як кажуць, кропкі над «і», я папрасіла старшыню райвыканкома Рыгора Іванавіча Ахрамёнку запрасіць у яго кабінет работнікаў райспажыўсаюза і райвыканкома. Прысутнічалі на гэтай заключнай гаворцы і вы, Васіль Піліпавіч, і В. Дыбко. Нагадаю пратакольны запіс той гаворкі.

Ніна Ціханаўна ТРЫБУНАХ,
дырэктар базы райспажыўсаюза:

— Руцкоў надзвычай грубы, зайздросны чалавек, можа зняважыць таварыша на рабоце нізавошта, заўсёды непрыстойна лаецца. Мае адміністрацыйныя спагнанні за грубасць і нетактоўныя паводзіны. Бывае, што на работу прыходзіць п'яны. Напрыклад, 31 сакавіка давялося яго з-за гэтага не дапусціць да работы.

— Будзьце сведкамі, — перабівае Руцкоў, — мяне зневажаюць! Я без віны вінаваты...

Яўген Емяльянавіч КРЭЗ,
старшыня райспажыўсаюза:

— Руцкоў грубіян, недысцыплінаваны работнік. Цяжка з такім працаваць.

Мікалай Федасеевіч ЗАРУБАНАЎ,
загадчык аддзела сацыяльнага забеспячэння, былы сакратар партыйнай арганізацыі райвыканкома:

— Не да твару былому франтавіку зневажаць годнасць жанчыны, як гэта беспакарана робіць на працягу многіх год Руцкоў. Мы не адзін раз займаліся яго скаргамі. Трэба, нарэшце, адказваць за свае паводзіны і ўчынкі.

Сцяпан Фролавіч МАКЕЕЎ,
старшыня райкома прафсаюза работнікаў спажывецкай кааперацыі і гандлю:

— Наша работа нялёгкая, тлумная, нервовая. Але, вядома, Руцкову трэба трымаць сябе як належыць і дома, і на рабоце.

Больш за дзве гадзіны абмяркоўвалася гэтае пытанне ў райвыканкоме. І пасля кожнага выступлення Руцкоў нязменна гаварыў: «Я пацярпеў, я без віны вінаваты».

Падсумаваў вынікі гэтай гаворкі старшыня райвыканкома Р. І. Ахрамёнка:

— Вельмі шкада, што таварыш Руцкоў так нічога і не зразумеў, пра што мы так цярпліва тут гаварылі. Яму трэба зрабіць самыя сур'ёзныя для сябе вывады. Быць мужчынам, гаспадаром у сваім доме, аўтарытэт якога шанавалі б і жонка, і абедзве дачкі, і суседзі.

Гісторыя гэта, магчыма, і не варта была б такой шырокай размовы, калі б яна не закранала ў пэўнай ступені маральны аспект нашага жыцця. Мы сталі лепш жыць, матэрыяльны дастатак прыйшоў у кожную сям'ю. Але як многа яшчэ трэба зрабіць нам па выхаванні свядомасці і пачуццяў кожнага чалавека. Мы імкнемся жыць без грубасці, без ашуканства, подласці, без слёз. Каб гэта стала нормай жыцця, трэба выхоўваць у сабе чалавека. Быць жа чалавекам на зямлі — самая цяжкая пасада.

Я. ДАНСКАЯ,
спец. кар. «Літаратуры і мастацтва».

г. Чачэрск.

НАРОДНАЯ ПОЛЬШЧА СВЯТКУЕ ДЗЕНЬ АДРАДЖЭННЯ

СУВЯЗІ БРАТНІЯ, УЗАЕМНЫЯ

На глыбокай узаемнай павазе і давер'і, вернасці марксізму і інтэрнацыяналізму будуецца культурнае супрацоўніцтва краін сацыялізма. Выдатнае месца ў ім належыць савецка-польскім, а ў яго рамках і беларуска-польскім культурным сувязям.

У культурным абмене БССР і Польшчы ганаровае месца займаюць літаратурныя сувязі. Польскі народ з надзвычай глыбокай цікавасцю знаёміцца і вывучае беларускую літаратуру. «Мяне, — піша вядомая польская пісьменніца Яніна Бранеўская ў артыкуле «Блізкая нам Беларусь», — радуе кожная вестачка аб новай вуліцы ў Мінску, аб справах беларускіх сяброў, аб развіцці сельскай гаспадаркі і прамысловасці Беларусі, аб беларускай культуры, якая нам гэтак жа блізкая, як блізкі нам Міцкевіч, родны домік якога ўжо двойчы з любоўю пабудаваны беларускімі рукамі». А Ежы Путрамант пісаў: «Відаць, у беларускай зямлі, у беларускім народзе тояцца тыя велізарныя скарбы, аб якіх заўсёды будзе памятаць чалавецтва. Калі мы ўшаноўваем памяць Янкі Купалы, мы аддаём даніну павагі беларускаму народу, часцінкай якога ён быў».

Творы польскіх пісьменнікаў Ігара Неверлі, Уладзіслава Бранеўскага, Марыі Дамброўскай, Казімежа Брандыса, Войцеха Жукроўскага, Яраслава Івашкевіча, Леона Кручкоўскага, Юліяна Тувіма, Богдана Бжазінскага, Ежы Путраманта і многіх іншых празаікаў і паэтаў з'яўляюцца прыкладам глыбока ідэйнага, высакаякаснага мастацтва сацыялістычнага рэалізму.

Знаёмства шырокага беларускага чытача з лепшымі творамі польскіх класікаў і сучасных аўтараў, а польскіх працоўных — з творамі беларускіх пісьменнікаў магчыма дзякуючы перакладам. Пасля вайны былі перакладзены на польскую мову творы Я. Коласа, А. Стаховіча, Я. Брыля, І. Шамякіна, М. Лынькова, К. Крапівы, І. Мележа, паэзія Я. Купалы, П. Броўкі, М. Танка, П. Панчанкі, А. Куляшова і інш.

Семдзесят працэнтаў усіх польскіх перакладаў з беларускага належыць лодзінскаму пісьменніку і паэту Яну Гушчу, які цяпер заняты падрыхтоўкай да выдання вялікай анталогіі беларускай паэзіі. У «Анталогію беларускай паэзіі» ўвойдзе каля двухсот вершаў амаль пяцідзесяці беларускіх паэтаў.

На беларускую мову пасля вайны былі перакладзены зборы твораў А. Міцкевіча, Ул. Бранеўскага, Я. Бранеўскай, М. Канапніцкай, Ю. Тувіма, «Апавяданні» Г. Сянкевіча, аповесць В. Трапачынскай-Агарковай «Лясныя долы», К. Брандыса «Грамадзяне», Л. Кручкоўскага «Паўлінавы пер'і», Е. Путраманта «Верасень», В. Міхейкі «Рапарт не будзе адасланы» і рад іншых буйных празаічных твораў пісьменнікаў сацыялістычнай Польшчы. З 1946 па 1969 год у Беларусі выдадзена 37 кніг 24-х польскіх пісьменнікаў агульным тыражом 270 тысяч экземпляраў.

Але кнігі — гэта толькі частка літаратуры, выдадзенай у перакладзе. Вялікая колькасць твораў польскіх аўтараў друкуецца ў часопісах і газетах.

Акрамя перакладной літаратуры, у Беларусі штогод распаўсюджваецца шмат кніг на польскай мове. У адным толькі 1969 годзе беларускія чытачы набылі 25900 экземпляраў кніг польскіх аўтараў 804-х назваў. Сярод чытачоў нашай рэспублікі папулярны Малая ўсеагульная энцыклапедыя Польшчы, падручнікі польскай мовы, дапаможнікі па дамаводстве, мастацкая літаратура. Толькі ў 1970 годзе насельніцтва рэспублікі атрымала 52034 экземпляры польскіх часопісаў і 14 651 экземпляр польскіх газет.

Польскай літаратуры, жыццю і творчасці паэтаў і пісьменнікаў Польшчы прысвечаны многія работы беларускіх аўтараў. Сярод іх такія буйныя і змястоўныя даследаванні, як М. Ларчанкі «Славянская супольнасць», А. Лойкі «Адам Міцкевіч і беларуская літаратура», А. Мальдзіса «Беларуска-польскія літаратурныя сувязі ў другой палавіне XIX ст.» і «Творчае пабрацімства».

Вялікую ролю ў прапагандзе літаратуры братняга народа адыгрываюць штогадовыя дэкады польскай кнігі, юбілейныя ўрачыстасці, прысвечаныя жыццю і творчасці класікаў польскай літаратуры. Акрамя таго, польскія пісьменнікі сталі частымі і жаданымі гасцямі ў БССР, а беларускія — у Польшчы.

Рад цікавых твораў аб польскай рэчаіснасці сталі вынікам такіх паездак — дарожныя нарысы Я. Брыля, вершы М. Танка, П. Броўкі, П. Пестрака, Р. Барадуліна, Н. Гілевіча. Пісьменнікі абодвух народаў часта звяртаюцца да агульнай тэматыкі. Беларусы і палякі змагаюцца супраць адных і тых жа ворагаў у рамане П. Пестрака «Сустрэнемся на барыкадах», у аповесці А. Карпюка «Данута», творах Я. Брыля. Жыццё заходнебеларускай вёскі, барацьба палітзняволеных канцлагера ў Бярозе-Картузскай, хараство беларускай прыроды сталі тэмамі польскіх раманаў і аповесцей «Лясныя долы» В. Трапачынскай-Агарковай, «Ненасытныя сэрцы» Э. Кунзэіч, «Верка і яе сябры» Г. Мушынска-Гафмановай», «...Бягом марш!» М. Мірскага, «Кніга пушчы» Т. Карповіча. Брацтва беларускага і польскага народаў у вайне знайшло сваё адлюстраванне ў творах Ігара Неверлі, Марыі Дамброўскай, Зофіі Налкоўскай і іншых польскіх пісьменнікаў.

Умацаванню і развіццю інтэрнацыянальных сувязей паміж беларускім і польскім народамі служыць таксама абмен творчымі калектывамі. Беларусы з цікавасцю знаёміліся з майстэрствам такіх вядомых польскіх калектываў і выканаўцаў, як ансамблі «Шлёнск», «Мазоўшэ», Войска Польскага, «Сувальшчызна», Пазнанскага хору хлопчыкаў і мужчын пад кіраўніцтвам С. Стуліграша, польскага цырка, Люблінскага тэатра аперэты, «Зоркі польскай эстрады», «Зоркі польскіх фестываляў», «Філіпінкі», салістка Варшаўскай оперы Аліна Баляхоўская, папулярная спявачка Ванда Якубоўская і іншыя. Выступленні польскіх артыстаў заўсёды сустракаюць з захапленнем. Кіраўнік ансамбля «Мазоўшэ» прафесар Т. Сыгетынскі ў час гастроляў у сталіцы Беларусі заявіў: «Мы захоплены гасціннасцю працоўных Мінска... Калектыў нашага ансамбля па меры сваіх сіл будзе старацца расшыраць і паглыбляць сваім мастацтвам брацкую дружбу польскага і беларускага народаў, умацоўваць нашы культурныя сувязі».

На гастрольныя канцэрты ў Варшаву, Кракаў, Познань, Беласток і ў іншыя гарады і сёлы ПНР выязджалі Беларускі тэатр оперы і балета, Беларускі драматычны тэатр імя Янкі Купалы, Брэсцкі драматычны тэатр імя ЛКСМБ, ансамбль песні і танца БССР, Беларуская дзяржаўная акадэмічная харавая капэла, Дзяржаўны народны хор БССР, Беларускі цырк, народны ансамбль «Лявоніха», Пінскі хор народнай песні, народны ансамбль песні і танца «Нёман» і многія іншыя тэатральныя калектывы і калектывы мастацкай самадзейнасці.

Выступленні беларускіх артыстаў у Польшчы заўсёды збіраюць вялікую аўдыторыю. На канцэртах Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы

(Заканчэнне на 14-й стар.).

Штэфан КАСАРДА

АПАВЯДАННЕ

Ах, гэтыя французы...

РАБОТНІКІ атэлья ветліва раілі гасцям адмовіцца ад прагулак і турысцкіх вылазак, бо на вуліцы лютуе завіруха і па радыё аб'явілі, што хуткасць ветру — 164 кіламетры ў гадзіну, і што недзе бурай паваліла і павырывала дрэвы з карэннем, недзе ім абламала-верхавіны.

Дзённы бар быў побач з басейнам, праз шкляную сцяну былі відны купальшчыкі і дзяўчына за пультам. Госці чыталі газеты, пілі каву, заказвалі кактэйлі, і афіцыянтка чырванела, бо якраз цяпер — ні кока-колы, ні тоніка.

— Шкада, пане, — сказала дзяўчына шыракаплечаму немцу, — але з-за непагоды нам нічога не падвезлі.

Немец сеў на круглае крэсельца бара, і амаль усе госці заўважылі дыспрапорцыю паміж памерамі крэсельца і гарганцюа, які на ім сядзеў і гарэзліва спрабаваў круціцца. Яму гэта ўдавалася: нехта засмяяўся з гратэскавага жадання немца навязаць неадпаведныя ўяўленні аб сваёй таўшчыні тым, хто на яго глядзеў. Нарэшце, ён заказаў віскі.

— Добра яшчэ, што ў вас узімку хапае лёду, — нахабна заўважыў ён, і дзяўчына пачырванела яшчэ больш, а потым у бар увалілася яго кампанія, і яны змовіліся піць піва.

Гастон сядзеў адзін. Раніццою прыкрасць ад таго, што нельга будзе працягваць здымкі, ён у сабе пераадолеў, людзей сваіх адпусціў — зрэшты, яны два тыдні працавалі, як заклятыя, нават красу наваколля ўспрымалі толькі краем вока і прафесійна, без натхнення. Аднак Гастон хацеў закончыць фільм пра тутэйшыя невысокія горы як мага хутчэй, каб потым мець час на вольныя вандроўкі і роздум, бо гэты край ён ведаў, у час вайны яму вельмі падабаліся нязломнасць і непадкупнасць людзей гор.

Ён сядзеў у кутку, спадзеючыся, што дзікі рогат выпівох не перашкодзіць яму засяродзіцца на зменах у сцэнарыі, але шум падзейнічаў і на яго. Ён заказаў грог — яму здавалася, што ў такую завіруху можна піць толькі грог. Пацягваючы яго з кубка, Гастон усё ж зацікавіўся сцэнкай каля пульта: на крэсельцах (іх было трынаццаць — ён нечакана для сябе палічыў) людзі сядзелі паводле нейкага ненатуральнага парадку: у сярэдзіне — магутны немец, ад яго направа і налева — усё ніжэйшыя і ніжэйшыя ростам, незалежна ад таго, мужчына ці жанчына.

«Германацэнтрычная сістэма» — падумаў Гастон, скіроўваючы сваю ўвагу на вяршыню гэтага германацэнтрычнага ўтварэння.

І Гастон раптам злавіў сябе на тым, што яго замест жаху ахоплівае нешта накшталт жорсткай забавы. Ясна. Той таўстун — гэта лейтэнант Ганс...

Лагер ваеннапалонных у Люксембурзе.

Гастон і яго сябры з атрада — вязні. Трапілі ў пастку з-за сваёй жа неасцярожнасці. Спачатку іх замкнулі ў хлеў пад аховай, потым кінулі ў лагер, за калючы дрот. Камендантам лагера быў малы злосны каратыш, на вячэрняй пераклічцы ён стаяў на дыбачках.

І быў яшчэ афіцэр, які меў на воку іх барак. Лейтэнант Ганс, цяжкаатлет з чыстым, густым басам. Даволі стройны, наколькі яму гэта дазваляла камплекцыя. Можна сказаць, красамоўны. Бадлера чытаў у арыгінале. Няспска ведаў Паскаля.

Бурныя спрэчкі наконт злоўжывання ўладай. Спачатку — славесныя паядынкі. Закасцянелыя, у строгіх рамках, веды лейтэнанта і дасціпнасць Гастона. Зло — дабро. Эпас.

Уменне сумнявацца, уменне верыць, уменне паміраць.

Але дыспуты і паражэнні ў іх ператваралі Ганса ў злавесную пачвару. Ён пачаў біць вязняў нагайкай па твары. Гастона ён спачатку не адважваўся ўдарыць, а потым прыдумаў гэтую гульню. Лагерны двор. Трынаццаць крэслаў. Направа і налева па шэсць чалавек паводле росту. У цэнтры — лейтэнант Ганс. Насупраць — дванаццаць узброеных салдат.

Лейтэнант Ганс:

— Ці сумняваецца хто-небудзь у перамозе Германіі ў гэтай вайне? Першы справа!

— Сумняваюся.

Стрэл.

Першы злева. Стрэл. Другі справа...

— Не сумняваюся.

Лейтэнант Ганс:

— Ты гэта гаворыш толькі ад страху перад смерцю, але ў нашай перамозе не ўпэўнены.

Стрэл.

Адзінаццаць стрэлаў.

На крэслах засталіся сядзець Ганс і Гастон.

Лейтэнант адсылае салдат.

Гастон развітаўся з усімі застрэленымі сябрамі, даруючы грэх тым, хто адмовіўся ад сваіх перакананняў у надзеі выжыць. Чакаючы сваёй чаргі, ён падрыхтаваў адказ і не лаканічны. Ён напружана чакаў пытання Ганса, але той, загадаўшы адцягнуць мёртвых, сказаў:

— Прымаючы пад увагу, што ваша колькасць пастаянна змяншаецца, можна не сумнявацца. Вас у гэтую хвіліну на адзінаццаць меней. На Украіне — таксама, у Польшчы — таксама, у Брэтані — таксама.

Лейтэнант саскочыў з крэсла і прапанаваў Гастону:

— А цяпер перасядзьце на маё месца.

Гастон павольна перасеў на крэсла лейтэнанта і, пакорліва паклаўшы рукі на калені, чакаў.

— Я сказаў бы, што для вас гэта ганьба — сядзець на крэсле, дзе хвіліну назад сядзеў нямецкі афіцэр, якім вы пагарджаеце, — пачаў Ганс.

— Я пагарджаю ім, — адказаў тады Гастон, — але не ўспрымаю гэта як ганьбу, бо не маю выбару.

— Вы маглі не паслухацца, — даводзіў лейтэнант.

— Мог, але ў гэтым выпадку я ўжо не меў бы магчымасці сказаць, што грэбую не толькі адным нямецкім афіцэрам, але ўсёй вашай крыважэрнай уладай.

— Гэта значыць, усімі немцамі?

— Усімі немцамі, якія нанеслі страшэнныя раны свету. Калі хочаце, такімі немцамі, як вы.

— Нашы намеры—высакародныя. І ў імя пэўных прынцыпаў мы вымушаны ліквідаваць тых, хто нам перашкаджае.

Гастон хацеў спытаць лейтэнанта, якія гэта прынцыпы, але Ганс апярэдзіў яго:

— Зрэшты, вы маглі б радавацца, што жывяце і сядзіце на тым месцы, дзе хвіліну назад сядзеў я.

— Трэба было мяне застрэліць. Я не хачу быць вам удзячны.

— Вы ненавідзіце мяне,—вымавіў лейтэнант. — Можаце неяк праявіць свае пачуцці. Я вам дам магчымасць.

Ганс аднёс аўтамат да сцяны барака. Гастон бачыў сотні твараў, прылепленых да акон барака, — там усе чакалі, чым скончыцца гэтая гульня.

Лейтэнант стаў перад Гастонам.

— Я такі ж бяззбройны, як і вы. У вас ёсць пэўныя магчымасці.

Гастон выпрастаўся на крэсле.

— Нянавісць да такіх людзей, як вы, — павольна вымавіў ён, — гэта яшчэ праява добразычлівасці.

— Добра, — са злосцю адказаў лейтэнант. — Але з гэтай хвіліны вы будзеце кожны дзень сядзець на гэтым крэсле, і кожны дзень мы будзем побач з вамі расстрэльваць дванаццаць палонных. Вас — не. Даражыце такой увагай. І радуйцеся нянавісці астатніх. Гэтай прывілеі сябры вашы не даруюць вам ніколі. Яны будуць лічыць вас паршывай авечкай, даносчыкам — мы застрэлім толькі тых, якіх выдалі вы. Так будзе аб'яўлена ў загадзе па лагеры.

І так было дзён дзесяць.

Гастон заўсёды сядзеў на сярэднім крэсле, каля яго гучалі стрэлы, і бязвольна схіляліся і падалі на зямлю сябры, а ён, здранцвелы, сядзеў, аж пакуль ужо не было каго расстрэльваць. Гастон сядзеў цэлымі днямі, ад пабудкі да вячэрняй пераклічкі, адзін. Калі гэта здарылася першы раз, лейтэнант з зараджаным аўтаматам сказаў:

— Тыя, каго вы выдалі, ужо мёртвыя. Сёння мы расстраляем даносчыка.

Ён нацэліўся аўтаматам, але не стрэліў.

— Та-та-та-та-та-та-та-та-та-та... — пракрычаў ён.

Гастона пры першых гуках гэтай «чаргі» пачало нудзіць, потым ён пачаў губляць свядомасць і ўпаў з крэсла. Лейтэнант зноў пасадзіў яго.

— Сёння мы пажартавалі,—сказаў ён, — але заўтра зробім як след.

Уначы Гастон не звёў вачэй, бо ясна, што лейтэнант яго застрэліць, а лагер, напэўна, ліквідуюць, і ён будзе апошняй ахвярай. Праўда, рускія ці амерыканцы ўжо, відаць, блізка, бо ў лагеры засталіся толькі лейтэнант, яго дзяншчык, кухар і шафёр.

Раніцай лейтэнант памог яму сесці на крэсла.

— Трымайцеся, — загадаў ён Гастону. Потым, у начышчаных да бляску ботах, адышоўся на некалькі крокаў, павярнуўся да Гастона і сказаў:

— Учора была толькі рэпетыцыя. Але сёння... Та-та-та-та-та-та.

Гастон зноў не вытрымаў напружання і зваліўся з крэсла. Але дзяншчык лейтэнанта прывязаў яго да спінкі, і Гастон сядзеў так да вечара. А ноччу, калі ён, зусім знясілены, ляжаў на нарах адзін у бараку, увайшоў лейтэнант.

— Ваш найбольшы вораг — не я, а ваша існаванне, — заявіў ён. — Вы баіцеся за сваё жыццё. А наша гульня будзе працягвацца і заўтра. А можа, і даўжэй. Няпэўнасць — таксама пакаранне. Дабранач.

Апошнія словы Ганс вымавіў вельмі цырымонна, а Гастон яшчэ знайшоў у сабе сілы, каб зняславіць сваімі словамі яго цырымоннасць:

— Канчайце зараз.

Але гульня не скончылася, лейтэнант назаўтра выпаліў чаргу зноў языком, а ўвечары ніхто не прыйшоў адвязаць Гастона ад крэсла. І на другі дзень не прыйшоў ніхто. Ён і спаў так, прывязаны да крэсла. І калі на трэці дзень убачыў, як набліжаецца да яго чалавек з аўтаматам, то не зразумеў, што гэта не Ганс, а польскі салдат, які прыйшоў разам з Чырвонай Арміяй.

Прайшло нямала часу, пакуль ён апамятаўся. А потым, пазней, ён спрабаваў забыць пра ўсё, што было звязана з вайной. Часам гэта ўдавалася, але ненадоўга, вайна вярталася не ў тым, дык у іншым выглядзе, але ніколі ў такім нечаканым, як зараз. Ён пазнаў тоўстазадага лейтэнанта.

Ад разгубленасці Гастона нават кінула ў пот. Што рабіць? У гэтую вось хвіліну? Выдаць яго тутэйшым уладам? Альбо схапіць са стала вазу і агрэць па патыліцы?

Ён устаў, прайшоў паміж сталамі да бара, міла ўсміхнуўся барменцы, стаў на яе месца якраз супраць таўстуна, выцягнуў з халадзільніка бутэльку шампанскага, навёў яе на немца і крыкнуў:

— Лейтэнант Ганс! — і, прымаючы бутэльку, як аўтамат, застракатаў: — Та-та-та-та-та-та...

Ганс адразу страціў самаўпэўненасць і, калі пасля Гастонавага залпу корак бутэлькі ўзляцеў некуды аж пад люстру, таўстун ляжаў пад крэсламі.

Калі яму памаглі ўстаць на ногі ён не пайшоў пратэставаць да дырэктара атэля, як раілі яго абураныя прыяцелі. Ён сказаў, што з-за непрадбачаных гандлёвых спраў вымушан тэрмінова выехаць на радзіму, і на такія дробязі ў яго не застаецца часу.

— Ах, гэтыя французы, гэтыя французы, — сказала дзяўчо за пультам бара, калі Гастон, як заўсёды, сеў у сваім кутку.

Пераклаў са славацкай
Алесь МАЖЭЙКА.

СУВЯЗІ БРАТНІЯ, УЗАЕМНЫЯ

(Заканчэнне.
Пачатак на 13-й стар.).

прысутнічала звыш 20 тысяч гледачоў. На адным канцэрце Дзяржаўнага хору БССР у Пазнані было 10 тысяч чалавек.

Сувязі беларускай і польскай нацыянальнай культур ажыццяўляюцца і ў форме ўзаемнага абагачэння рэпертуару тэатраў. Так, тэатр імя Я. Купалы паставіў п'есы А. Фрэдра «Дамы» і гусары», Ю. Славацкага «Смерць ваяводы», тэатр імя Я. Коласа, Гродзенскі і Магілёўскі абласныя драматычныя тэатры — п'есу Г. Запольскай «Мараль пані Дульскай», тэатр юнага гледача — п'есу І. Юргялевіч «Восем лялек і медзведзяня», тэатр оперы і балета—оперу С. Манюшкі «Страшны двор».

Варшаўскі дзяржаўны народны тэатр, Дзяржаўны вялікі тэатр г. Чэнстахова паставілі камедыю В. Вольскага «Несцерка», Варшаўскі дзяржаўны тэатр «Сірэна» і Апольскі тэатр — камедыю К. Крапівы «Хто смяецца апошнім».

Усё часцей гучыць у Беларусі польская музыка.

Пастаянна расце аўдыторыя кінагледачоў — аматараў польскіх фільмаў у Беларусі. Толькі за 1965—1969 гг. у Беларусі дэманстравалася 48 польскіх паўнаметражных фільмаў. А кінапракаты ПНР набываюць мастацкія фільмы вытворчасці «Беларусьфільм».

Нашы рэспублікі ўзаемна абменьваюцца выстаўкамі выяўленчага і прыкладнога мастацтва, мастацкага фота, работ народных умельцаў.

Буйнейшай і самай значнай падзеяй культурнага жыцця нашых народаў сталі Дні беларускай культуры ў ПНР і Дні польскай культуры ў БССР.

Так сама сацыялістычная рэчаіснасць звязала абодва братнія народы агульнай ідэяй брацтва і салідарнасці. Гэтая сувязь узаемная і сапраўды братняя.

А. ЯСІНСКІ,
старшы выкладчык кафедры навуковага камунізма БПІ.

Фрыдрых ШЫЛЕР

Песня пра звон

Vivos voco, Mortuos planqo, Fulqura franqo. *

Згусла ўжо ў гліне форма —
Масу медзі залівай!
Будзе звон! Хутчэй да горна!
Дружна, хлопцы, налягай!
  Пот няхай цячэ,
  Соллю твар пячэ.
З намі розум, моц, уменне
І нябёсаў блаславенне.

Каб добра спорылася праца,
Патрэбны згода і савет,
Калі нам з розумам узяцца,
Работа зладзіцца як след.
Усё спярша абдумаць варта,
Каб майстар воляй не аслаб,
Бо на таго спадзе пагарда,
Хто неразумнай працы раб.
На тое ж розум нам даецца,
На тое ж сілу любіць ён,
Каб адчувала сэрца ўмельца
Натхнёнай працы творчы плён.

Падкладайце ў яму дровы,
Не шкадуйце смалякоў, —
Каб у печы жар барвовы
Цвёрдасць медзі пабароў.
  Медзь паднось! Давай!
  Волава ўлівай!
Каб зліліся ў звоне ўдала
Песні гучныя метала.

І звон, які ў агністай печы
У творчым сплаве паўстае,
Вялікі подзвіг чалавечы
З высокай вежы апяе.
І будзе ён сугучна з горам
Сляпцоў, пакутнікаў кранаць
І, зліўшыся з вячэрнім хорам,
Набожнікаў у цэркву зваць,
Сынам зямлі душу вярэдзіць.
Удары лёсу, мукі ўсе
Адклікнуцца ў гулкай медзі,
І рэха гул той панясе.

Бачу ўжо я звона чашу
У бляску пены, пузыроў.
Падбаўляй яшчэ паташу,
Падкладай смалістых дроў!
  Шлак нам трэба зняць! —
  Будзе плаўка ззяць!
Каб гучалі песні звона
Чыста, зладна, векапомна.

І каб віталі крык дзіцяці,
І абвяшчалі першы крок,
Калі яшчэ ў абдымках маці
Яно страчае свой нарок,
Пакуль яно ў калысцы долі
Расце, гадуецца паволі,
Пакуль на золку залатою
Турботы-мары скрыты мглою,
Пакуль не сыдзе зноў у змрок...
І вось хлапца ад ціхай хаты
У свет па ўезджаных шляхах,
Глядзіш, вядзе кіёк сукаты,
Каб зноў вярнуць пад родны дах.
І, нібы вобраз дзіўнай феі,
Угледзіць раптам пілігрым:
Самкнуўшы сарамліва веі, —
Сяброўка юная прад ім.
І тут, ахоплены тугою,
Усхваляваны блудны сын
Рахмана ўкленчыць перад ёю
Забыты ўсімі і адзін,
Як божы перст; не знае ласкі,
Шукае дзеўчыны слядок
І на лугах збірае краскі
Сваёй каханай у вянок.
Святло надзей, і слодыч страсці.
І першага пачуцця жар,
Вас і у цэлы свет не ўкласці,
І не зраўнаць з узлётам мар.
О, хай у квецені пяшчоты
Каханне свеціцца заўсёды!

Маса пыша ў чорным чадзе.
Апушчу жалезны друк,
І, ледзь толькі накіп сядзе,
Будзем ліць! Пачнём, сябрук!
  Чэрпай, трэба ўмець
  Браць на пробу медзь.
Паглядзім, ці ўсё да ладу
У гэтым пекле дыму й чаду.

Дзе моц з пяшчотаю скуюцца,
Там гарманічна гукі льюцца.
Так і ў пачуццях чалавек;
Калі сяброўку выбірае,
Хай сэрца сэрцам вывярае,
Бо мара — міг, шкадоба — век.
Вось шчаслівая нявеста
Пад вянец у храм ідзе,
І, склікаючы да фэста,
На бажніцы звон гудзе.
Ах, краса любві сардэчнай,
Свята шчасця, паўнаты, —
Разам з вэлюмам навечна
Летуценні губіш ты!
Пагасне імпэт,
Любоў астанецца,
Асыплецца цвет,
Плод сокам нальецца.
У жыццё ідзе муж
І робіць, што можа,
Шукае, будуе.
А доля варожа
Цікуе, хітруе —
Хапае, ашчэрыўшы іклы,
Чаканы здабытак, уяўны і ніклы.
Здаецца, збыліся жаданыя мары:
Дабро паплыло у сусекі, амбары.
Харомы растуць, і ён сам сабе пан.
Ужо гаспадыня
Кіруе у доме
Сям'ёй і прыслугай.
Яна — для парадка,
Бы ў вулеі матка:
Жыцця не шкадуе
І дзетак гадуе,
І вечна ў турбоце,
У руху, рабоце,
Ад бур і пакут
Ахоўвае кут.
Складае сякія-такія набыткі,
І сучыць на прасніцы тонкія ніткі,
Хавае рупліва у скрыні свой плён —
Пушыстую воўну, адбелены лён;
Ладкуе у хаце усё чын па чыну —
І не знае спачыну.

Выйдзе бацька на ганак,
На маёнтак пагляд горда кіне —
На гароды, квяцісты сад,
На хлявы з залатога бярвення,
На абсады і на прыгуменне,
На худобу, свіней ля карыта,
На хвалі пшаніцы і жыта,
На пузаты амбар,
Скажа: «Я — гаспадар.
Насуперак долі
Маю ўсяго даволі».
Толькі ж лёс, як вядома, гнуткі,
З ім не возьмешся узагрудкі,
Людзі спяць — ды не дрэмле бяда!

Пачынайма! Усё гатова!
У зазубрынах надлом!
Рыну стаўце! Бог — да слова!
Возьмем, хлопцы, ў рукі лом.
  Блаславёна печ!
  Ломам чопы прэч!
Без пахібы каб адразу
Пераліць у форму масу.

Агонь — вялікі, чысты дар,
Калі яму ты гаспадар.
За ўсё, што творым мы спакон,
Яму падзяка і паклон!
Аднак, дар божы, ты буйны,
Калі, парваўшы кайданы,
З вяршыняў гор, страшней лавін,
Ляціш, прыроды вольны сын.
Гора! Гора! Калі шквалам,
Як шалёны мчышся ты,
Несучы бяду кварталам
Гарадское бедняты,
Бо стыхія лютай злосцю
Ненавідзіць творчы лад
І знішчае ўсё падрад.
З хмар ліецца
Дождж гаючы.
З гэтых самых добрых хмар —
Грому ўдар!
Чуеш! З вежы б'юць у звон!
Дзесь пажар!
З небасхіла
Льецца кроў.
То не ранняе свяціла! —
Гвалт і роў!
Дым і чад!
Трэск! Набат!
Дым смярдзючы, сквар пякучы,
Людзі, стлумленыя ў кучы,
І агонь, як змей лятучы,
І трашчаць у страшнай пашчы
Дом, хлявы і скарб лядашчы,
Кроквы рушацца, калоны, —
Стогны, лямант і праклёны.
Быдла раве,
Прывязі рве.
Усё жывое уцякае.
Днём так светла не бывае...
З рук у рукі чарадою
Вёдры лётаюць з вадою,
Бусакі, ламы, лапаты
Трушчаць бэлькі беднай хаты.
Раптам буры подых свежы,
Як галодны звер да ежы,
Наляцеў, агню клубок
Падхапіў, шпурнуў убок
На драўляныя кашары.
Апантаны, люты, яры,
Нібы маючы ў намеры
Закруціць зямлю ў хімеры,
Слуп узвіўся да нябёс,
Як пачвара.
На вачах —
З друзам змешаны ачаг,
І набытае жытло
Дымам-попелам пайшло.

Сціх агонь...
Папялішча...
У руінах вецер свішча.
У пустых аконных ямах
Жах, кашмары,
І бяздушна з неба хмары
Уніз глядзяць.

Гаспадар
Асірацелы
У свет белы,
Кінуўшы разбураны алтар,
Зноў ідзе.
І хай ён голы, нібы кол,
Адна уцеха на дарогу:
Усіх дамачадцаў, дзякуй богу,
Сабрала маці у падол.

Маса выліта і чашай
Хай застыне ў добры час!
Паглядзім, ці з працай нашай
Зліта ўмельства добра ў нас.
  Мо дзе што не так!
  Мо дзе хіба, брак!
Мо пакуль мы кажам слова,
Там ужо бяда гатова!

Як сейбіты ў святое лона
З даверам шчырым год у год
Кладуць плады сваіх турбот,
Так мы ў зямліцы і для звона
Найлепшы ўбачылі аплот.
І мы сказаць яму павінны:
«О твор даверлівай душы,
Устань з глыбокай дамавіны
І сэрцы ўсім узварушы!»

Са званіцы
Сумны гімн
Выпраўляе
На спачын
У абіцельку святую
Душу грэшную, зямную.

Ах, то доля ўсіх кабетак.
Ты, матуля бедных дзетак,
Адышла туды, дзе ружай
Не цвіце каханне мужа,
Ад дзіцячых ласк і смеху,
Што звінелі на уцеху
І не зналі злых нягод
Пад крылом тваіх шчадрот.
Ах! Няўмольна разарвана
Повязь душаў і жытла, —
Тая, што была каханай,
Адышла у царства тла.
І няма дагляду ў хаце,
І няма любві, пяшчот,
Прыйдзе ў дом чужая маці
Ды не ўцешыць іх, сірот.

Ну. пакуль наш звон астыне,
Кожны хай, сябры мае,
Нібы птушка адпачыне,
Песню радасці спяе.
  Неба ззянне лье,
  Чэлядзь лынды б'е.
Толькі майстру не дакука,
Звон адліць яму не штука.

Полем-гаем, лугам-борам
Да парога роднай хаты,
З кіем, з выглядам бадзёрым
Зноў вяртаецца вандроўнік...
А каровы,
Сытыя рагулі,
Важна, чынна
Ідуць у стойлы.
І атары
Бараноў, авечак
Валам валяць пад павець;
Конь калёсы з жытам
У вароты
Цягне ледзь.
Каласамі перавіта
З гэтакай нагоды
Вакол воза дзевак світа
Водзіць карагоды.
Сціхлі вуліцы і рынак.
Пад лампадай дамачадцы.
Цяжка брама
Гарадская зарыпела.
Змрок бруіцца
На харомы.
Люд цямноцця не баіцца,
Спіць спакойна ён,
Бо, калі дзе зло гняздзіцца,
Там на варце ёсць закон.

О святы парадак божы,
Бацька міру і раскошы!
Ты будуеш гарады,
Роўных лучыш у гурты;
Вывеў ты людзей з балот,
З пустак і глухіх пячораў,
Мову даў ім, розум, нораў —
З дзікуноў стварыў народ.
Даў вышэйшы і адзіны
Дар — любові да радзімы.

Рукі разам творчай працай
Крышаць горы ў пыл і друз,
Памагаюць гуртавацца
У адну сям'ю-саюз.
Майстар, парабкі і чэлядзь,
Слугі поту, мазалёў
Гонар працы роўна дзеляць,
Разам ганяць гультаёў.
Праца — гонар для народа,
Скарб вальготы і дабра,
Нам яна узнагарода,
Як карона для цара.

Мір свяшчэнны,
Лад і згода,
Асланіце
Нас апекаю сваёй!
Каб ніколі орды злыя
Уварвацца не маглі
У нашу ціхую даліну,
Дзе чаруе
Добрай песняй баюна
Слодыч боскі.
Каб ніколі нашы, вёскі
Не панішчыла вайна.

Разбурай хутчэй апоку,
Адслужыла — пад тапор!
Хай здаволенаму воку
Явіцца цудоўны твор!
  Бі, крышы, валі
  Зрубішча, камлі,
Каб не крыла абалона
Цела велічнага звона.

Разбіць налоўчанай рукою.
Умее майстар. Ды бяда,
Калі агністаю ракою
У прорву вырвецца руда!
Яна абрыне ўсе грымоты,
Геенскі вызеўрае жах,
Смуродам пойдзе плён работы,
І ўсё сатрэцца ў пыл і прах.
Дзе правяць хаас і стыхія,
Там працы вынікі благія,
Там, дзе лянуецца народ,
Чакай і ліха, і нягод.

Бяда, калі лавіна смуты
Пажарам вырвецца з нары,
Калі народ, парваўшы путы,
Хапае ў рукі тапары!
Калі злавесны гул набата
Расколе ночы цішыню
І кліча — веснік міру, свята —
На гвалт, разбой і на разню.

Бягуць на плошчу гараджане.
«Свабода! Роўнасць!» — ну, дрыжы! —
Кіпіць шалёнае паўстанне,
Гуляюць шворкі і нажы!
І ўжо жанчыны, як мегеры,
Аж не падобны на людзей,
Жыўцом, як хіжыя пантэры,
Рвуць сэрцы ворагам з грудзей.
Няма святога больш нічога,
Парваны повязі усе,
Стаптаны запаветы бога —
Загана ўсіх людзей трасе.
Жахлівы тыгр незацкаваны,
Страхоцце — узлаваны леў,
Аднак ні з чым не параўнаны
Вар'яцкі чалавечы гнеў.
Бяда, калі нябёс паходні
Сляпы або дурны нясе,
У яго руках агонь гасподні
Здабыткі спапяліць усе...

Дзякуй, божа, дзякуй, творца,
Што даеш нам шчасце ты!
Ззяе звон у промнях сонца,
Звон мядзяны і святы,
  Грае, як зара,
  Мара бранзара.
І на гербе шчыт і стрэлы
Славяць майстраў подзвіг смелы.

Ну, час настаў!
Сябры, сюды! Цяпер у пору
Ужо імя прыдумаць твору —
Хай будзе звацца Міраслаў!
Хай у мядзяным звонкім гудзе
Заўсёды голас міру будзе.

Хай робіць тое, для чаго
Мы тут і вылілі яго,
Хай над гаротнаю зямлёю
Лунае ў залатым шатры
У суседстве з зорнай старанбю
І блаславенне шле згары,
Хай славіць мудрасць, сілу творцы,
Няхай там праўдаю гудзе,
Як зорак хор, які бясконцы
Рахунак нашых дзён вядзе,
І хай аб вечным і бязмежным
Не скончыцца яго расказ,
І хай у лёце безмяцежным
Яго кранае крыллем Час.
Хоць волі лёсу паслухмяны,
Хоць бессардэчны і глухі,
Хай апявае без заганы
Жыцця зманлівыя шляхі.
Хай кажа люду, што на свеце
Няма адвечнага нідзе,
Што, як і голас літай медзі,
Зямная марнасць прападзе.

Налягай цяпер на тросы,
Узнясёмце дружна звон
У царства гукаў, у нябёсы,
Хай спявае славу ён!
  Раз! — і два! — і тры!
  Звон ужо ўгары!
Хай гудзе ў бясконцай шыры
Першы гімн яго аб Міры!

Пераклаў з нямецкай
Васіль СЕМУХА.

* Заклікаю жывых. Заклінаю мёртвых. Трушчу гвалт маланак.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫІ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

Аўдзей САМАСЕЙ

ШЭРЫЯ СУКЕНКІ ЦІ ПАКУТЫ СУДДЗІ

Лідзія АРАБЕЙ

Яны вярнуліся з залы пасяджэнняў у кабінет. Суддзя, жанчына гадоў сарака, у сінім шарсцяным касцюме, з высокай укладкай светлых валасоў, энергічна прайшла на сваё месца за сталом, паклала папку, што прынесла з сабою, на стос такіх самых папак, якія ляжалі на стале злева.

Засядацелі — жанчына ў светлай сукенцы, з бліскучай брошкаю, і высокі пажылы мужчына з сівымі валасамі — селі за вольны стол, адзін насупраць другога.

— Што ў нас наступнае, Верачка?— спытала суддзя ў сакратаркі.

Сакратарка глянула ў паперы.

— Справа аб скасаванні шлюбу, Зінаіда Іванаўна, — сказала яна. — Грамадзянкі Ярашэвіч з грамадзянінам Ярашэвічам...

У дзвярах паказалася жанчына ў даўгаватым зялёным паліто, у хустцы, якая з'ехала ёй на патыліцу, адкрываючы рудаватыя пасечаныя валасы з рэшткамі завіўкі. За ёю, са збянтэжаным тварам, увайшоў і мужчына ў сінім паліто. У руках ён трымаў шапку, пашытую з шэрага штучнага каракулю...

Сакратарка, маладая дзяўчына з высокаю прычоскаю і ў моднай спадніцы, села за стол, на якім ляжаў стосік паперы і шарыкавая ручка. Яна ўзяла ручку і была гатова весці пратакол...

Зінаіда Іванаўна глядзела цяпер у папку, дзе ляжала заява грамадзянкі Ярашэвіч... ляжалі прышпіленыя да заявы пасведчанні аб шлюбе і метрыкі дзяцей. Яна гартала, перабірала гэтыя дакументы.

«Хто ведае, — думала яна, — здраджваў ён сваёй жонцы ці не. Можа, і было што, хутчэй за ўсё, што было, сам ён і не прызнаецца. І як цяпер зрабіць? Развесці іх ці ўсё-такі паспрабаваць...» Яна мае поўнае права іх развесці. Жонка настойвае, муж дае згоду. Развесці іх — і канец справе, можна будзе хутчэй пайсці дадому, бо сёння вечарам яшчэ трэба варыць абед на заўтра. У час перапынку збегала ў магазін, купіла мяса і галоўку капусты. Поўная сумка стаіць у яе пад сталом. І то праўда: калі яны не шкадуюць сваёй сям'і, сваіх дзяцей, калі хочуць развесціся, то чаму яна, суддзя, павінна шкадаваць іх больш, чым яны самі сябе?..

На вешалцы сіратліва і адзінока вісела ўжо толькі яе паліто, шэрае, з крыху паношаным шэрым каўнерыкам. Зверху, на каўнерыку, вісеў чырвоны шалік, а на верхнім ражку — круглая шэрая шапачка. Зінаіда Іванаўна стала на дыбкі, дастаючы шапку. Апраналася, гледзячы на сябе ў чорную шыбіну — люстэрка ў кабінеце не было...

ТАК ШТО КЛЯМКА— НІ ГРАМА...

Віктар ДАЙЛІДА

Назаўтра Рыбалтоўскі прачнуўся, як ніколі, рана. Прычасаны і прыбраны, увайшоўшы ў кухню, сказаў жонцы: «Добрай раніцы». Потым памог ёй наабіраць чыгунок бульбы, прынёс вады. Прагнаў на выган карову. Быў ён далікатны і жвавы. І за кожным разам усё паўтараў: «Калі ласка, Марыля Міхайлаўна, калі ласка, прашу...» Не Марыля ці Мар'я, як раней, а Марыля Міхайлаўна.

— Што з ім зрабілася... — пацiскала плячыма Бонікава кабета, якая не была на сходзе. — Гэта ж тыя разы спіць, покуль сонца ў зубы не прыгрэе. Пасля ўстане ўскудлачаны, страх глядзець: вочы чырвоныя, нос сіні. Не ўспее порткі ўсцягнуць, адразу крычыць: «Квасу!..» А гэта — «Добрай раніцы», «Калі ласка»... Гм... Нешта нейкае...

З выгану Баніфат пайшоў на стан, дзе стаялі машыны. Абышоўшы «НЖ», усміхнуўся: «А што... Адрамантую, асядлаю і буду жыжу вазіць. Пачну жыццё нанава. Я яшчэ пакажу, «на што варты стары Талаш...»

Тут яго і застаў Вярбіцкі. Рыбалтоўскі адразу загаварыў:

— А, Васіль... Добрага здароўя... А я, брат, стаю тут і думаю: гэта ж мёртвы капітал ляжыць, гэта ж тысячы... Але я яго ажыўлю... Вось чэснае матроскае, ажыўлю... Эх, Вася! Ну ж і ўкінулі вы мне ўчора... Сёння ледзь раніцой апамятаўся, ледзь да сэнсу дайшоў... І, знаеш, браток, паіншаму я на свет цяпер гляну́ў. А ўчора вось што я рашыў: даў сабе клятву не піць і нават не курыць. І, што ты думаеш, вось суткі трымаюся.

Рыбалтоўскі ўсміхнуўся, папраўіў на галаве маленькую кепачку.

— Суткі?.. — усміхнуўся і Вярбіцкі.

— Ну, суткі... Устаю сабе раніцой, галава свежая, у роце чыста. Гляджу, дзеці спяць, кот грэецца на сонцы, жонка на кухні тупае, у печы паліць. На стале блінцы цёплыя стаяць. Мір прыйшоў у хату... А тыя разы што было? Сады цвітуць, харашыня навокал, а я свету белага не бачу. Устанеш, галава, як цэбар, у роце — Сахара. Жонка лае, дзеці плачуць, суседзі смяюцца. А ўсё той гіцаль, старшынька, вінават. Эх, ды што ўспамінаць!.. — Рыбалтоўскі ўздыхнуў і стукнуў нагой у кола машыны. —Але праяснілі вы мне галаву. Эх, як праяснілі! І ты, Вася, за мяне слова закінуў. Дзякуй, шчырае дзякуй... І, ведаеш, цяпер мне так радасна, што, здаецца, душа спявае, жыць хочацца. А магло б быць крута... Гэта ж яшчэ два крокі, і гіцаль-старшынька мог мяне ў бездань зацягнуць. Але цяпер я кропку пастаўіў. Вазьмуся за работу. Не будуць мяне людзі лаяць, як апошняга сабаку. Так што клямка — ні грама... Чалавекам стану...

СКЛАДАНЫЯ АСПЕКТЫ ПРАБЛЕМЫ

Мікола ГРЫНЧЫК

У даным выпадку неабходна ўлічваць, што ў складаных алегарычных, але заўсёды багата напоўненых актуальным сацыяльна-філасофскім зместам сцэнах і эпізодах выразна адчуваюцца разнастайныя аспекты асвятлення вядучай ідэйна-эстэтычнай праблемы твора—мастацтва як выяўленне векавой духоўнай культуры народа неўміруча, і яго роля ў грамадскім жыцці нязменна дзейсная, актыўная. Вось чаму нават найбольш неверагодныя і фантастычныя моманты, звязаныя з «прыгодамі цымбал», лёгка асацыіруюцца з канкрэтнымі жыццёвымі з'явамі, а таму не трацяць мастацкай мэтазгоднасці і апраўданасці. Тая ж фантастычная сцэна «вандраванняў» цымбалаў «па небе» ў канкрэтнай ідэйна-мастацкай функцыі набывае значэнне сімвалу вернасці сапраўднага мастацтва свайму народу; дарэмныя спробы паставіць такое мастацтва на службу ворагу. Нават закінутыя «за хмары», адарваныя ад народнай глебы цымбалы непазбежна вяртаюцца да «саламяных стрэх», на родную зямлю і сваёю ігрою грозна будзяць да змагання, наводзяць жах на ворага і здрадніка.

Аўдзей Самасей па-новаму вырашае праблему парадыравання. Можна, вядома, як звычайна, перайначваць ці нават высмейваць стылявыя прыёмы пісьменніка, шаржыраваць асаблівасці пісьменніцкай манеры. Але ж нярэдка бывае: то чытачы не пазнаюць у пародыі «арыгінал», то крыўдуюць самі пісьменнікі—маўляў, не так, не падобна. А вось тут—усё да кропкі так. Аўдзей Самасей проста зняў «копіі» (скарочаныя — як кажуць, вымагае спецыфіка жанру) з твораў Лідзіі Арабей, Віктара Дайліды і Міколы Грынчыка.

КАЛІВА СМЕХУ З ПОЎНАГА МЕХУ

З ДАЎНЕЙШЫХ БЕЛАРУСКІХ ЖАРТАЎ

РАБІЦЕ, ЯК ЛЕПЕЙ

Стажок за восень скасабочыўся, упаў на калена, а потым і зусім знік, нібы карова языком злізала. Засталося толькі адонне ды цыбатая тычка—жэрдка, на якой, падскоч — не дастанеш, трапяталася касмаўка сена. Кузьма патупаў ля адоння і, адкінуўшы ўбок рэзгіны, супакоіў сябе:

— Можа я якраз і не думаў пакідаць цялушку ў зіму. Можа я цягнуў да восені, каб прадаць яе на рынку.

І, узяўшы цялушку на лейцы, адвёў у Барысава на рынак. Купец знайшоўся хутка, сышліся на добрай цане, нават барыш распілі. У добрым настроі вяртаўся Кузьма ў вёску. Ля Зембіна на вузкай дарожцы перанялі яго два здаравенныя дзецюкі.

— Прадаў цялушку, бацька? — пытаецца вастраносы, з чырвонымі бялкамі вачэй.

— Прадаў, дзякаваць богу, пятнаццаць рублёў узяў.

— Аддай, — кажа другі, — а то згубіш.

— Што вы, — кажа Кузьма, — я іх у насовачку завязаў, а насовачку ручніком абгарнуў, а ручнік — вось ён, у кашалі, за плячамі.

Разбойнікам гэта і трэба было. Адабралі кашэль, дасталі ручнік, з ручніка насовачку, і давай раіцца, як быць з мужыком. Паскардзіцца станавому, пойдзе следства. Яшчэ натрапяць на след.

Вастраносы і кажа:

— Зарэжам...

Другі (разумны, відаць, чалавек) пярэчыць:

— Кроў застанецца.

— Ну, то павесім, — мяняе кару дзюбаты. — Сагнём бярозу, падчэпім і...

Абодва глядзяць на Кузьму. Кузьма ад страху ні жывы, ні мёртвы, але адгукаецца, трасучыся:

— М-можа я гэтак і х-хацеў. Р-рабіце, людцы, як лепей.

Смешна стала разбойнікам. Адпусцілі Кузьму. Яшчэ пятак далі, каб не падаў духам.

КРУГЛЫЯ СЛОВЫ

Усім удаўся Базыль — і паставай, і натурай. А вось дзяўчат цураўся. Саромеецца і ўсё. А тут настаў час у сваты ехаць. Маці якіх толькі наказаў не давала. Усё выслухаў. І забыўся, як толькі ўвайшоў у хату да маладой. Пасядзеў, памаўчаў і вярнуўся ні з чым.

— А што я ёй мог сказаць? — агрызнуўся, калі пачала дакараць маці.

— Як што! — успляснула ў далоні старая. — Ці мала ёсць слоў... кругленькіх, гладзенькіх... Як бо: сіта, рэшата, гарох... Ці тая і міска, з якой ясі. Не важна, чым пачнеш, важна, чым кончыш!

Паехаў Базыль другі раз. Матчыны словы завучыў, як пацеры. І вось ён сядзіць перад нявестай. Тая пра касцёл ды вэлюм, а Базыль пра гарох і міску. «Дзіўныя апетыты», — думае маладая, і ставіць перад ім міску з гарохам. «А як быць цяпер? — чэша патыліцу жаніх. — Маці нічога не сказала». Базыль і другі раз, як кажуць, таўкач аблізаў.

— Эх, ты, недацёпа, — журыла маці. — А чаму б не ўзяць гарошынку ды не кінуць яе ў маладую? А яна ў цябе. Глядзіш, і пайшла б гаворка мірам-ладам.

Засвоіўшы матчыну навуку, Базыль выбраўся ў дарогу трэці раз. Кругленькія словы зрабілі сваю справу. На стале раптам вырасла патэльня з яешняй. «Цяпер не прамахнуся», — падумаў Базыль. Не доўга думаючы, схапіў патэльню ў дзве рукі і ледзь не шпурнуў у маладую. І тут пачуў такое слоўца, што ўспомніў, чаго прыехаў, і папрасіў прабачэння. Справа скончылася палюбоўна.

Запісаў Г. ШУСТОЎСКІ.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 АТ 15050

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАЎ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОЎ, А. С. ГРАЧАНІКАЎ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАЎ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОЎСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАЎ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОЎ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.